ستار پيرزادو

سنڌوءَ ڪناري سنگيتُ

(منهنجا ڳوٺائي صاحبِ ڪتاب)

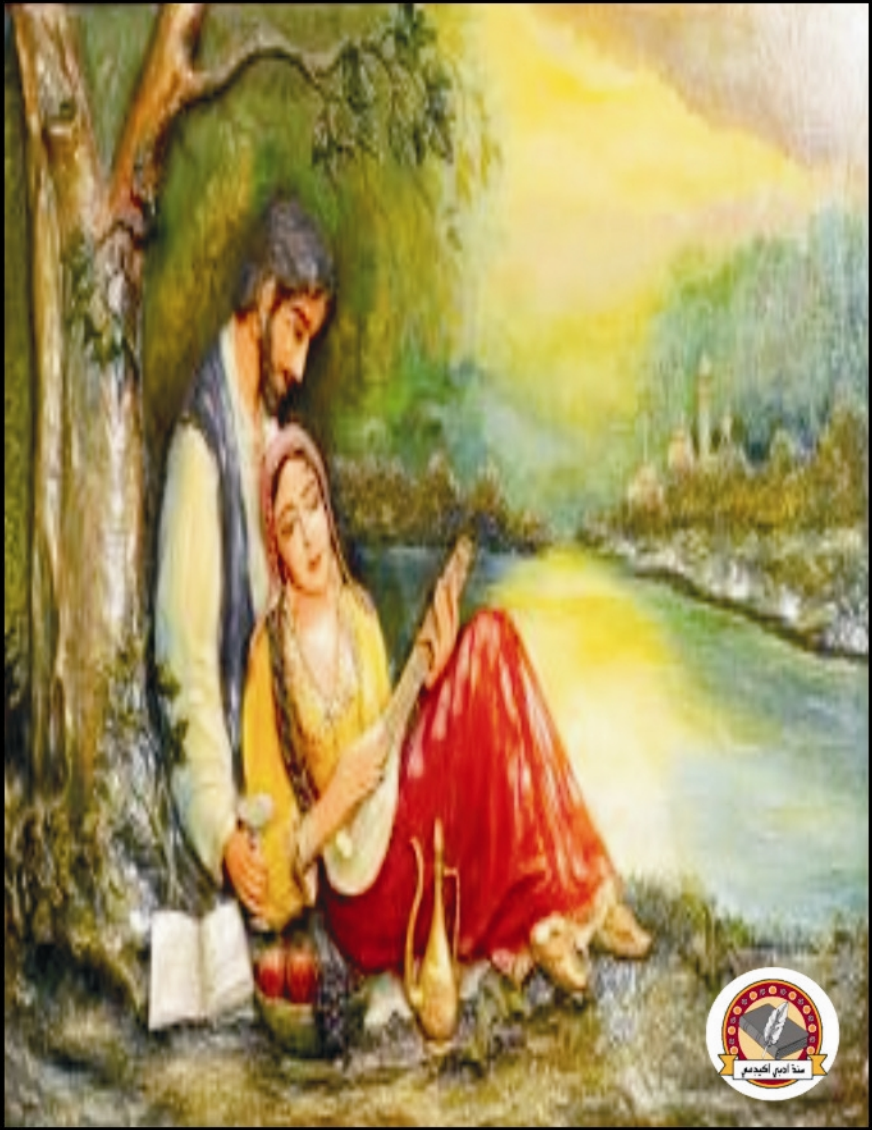

ستار پيرزادو
سنڌوءَ ڪناري سنگيتُ
(منهنجا ڳوٺائي صاحبِ ڪتاب)

41

رحمت الله اول

فقير يار محمد

انور پيرزادو

مير محمد پيرزادو

ستار پيرزادو

ملڪه خاتون

فيض الله پيرزادو

شاهه محمد پيرزادو

غوث پيرزادو

رحمت االله ثانی

غلام حسن سائل

مسرور پيرزادو

ستار پيرزادو

سنڌوءَ ڪناري سنگيتُ

(منهنجا ڳوٺائي صاحبِ ڪتاب)

سنڌ ادبي اڪيڊمي ، ڪراچي

سڀ حق ۽ واسطا ليکڪ وٽ محفوظ

ڪتاب جو سِرو	:	سنڌوءَ ڪناري سنگيت
ليکڪ	:	ستار پيرزادو
موضوع	:	ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ (ٻلهڙيجي) جا ليکڪ ۽ شاعر
ڪمپوزنگ	:	جبار پيرزادو ۽ ستار پيرزادو
لي آئوٽ	:	ساڪي سنگت
تعداد	:	هڪ هزار
ڇپائيءَ جو سال	:	2012
ڇپائيندڙ	:	سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچي
قيمت	:	150 رپيا
رابطو	:	esaakhi@gmail.com
سيل	:	03062563417

ارپڻ

محبت رکي من ۾،

جيڪي رندا روڙيا اٿم،

اهي ارپيان ٿو پنهنجي والدين

حاڪم زادي ۽

دوست علي پيرزادو کي ،

جن جي سهڻي سنجوڳ جو

مان ڦل آهيان .

ستار پيرزادو

10.12.2011

ترتيب

ڳوٺ بہ پنهنجا، شهر بہ پنهنجا	امداد حسيني	07
ليڪ پاران	ستار پيرزادو	14
منهنجي ڳوٺ جا صاحبِ ڪتاب ليڪ		21
1. رحمت الله اول		23
2.فقير يار محمد		36
3. مير محمد		46
4. انور		59
5. ستار		81
6. ملڪ خاتون		102
7.فيض الله		113
8. شاهہ محمد		128
9. غوث		141

10.مسرور	156
11.رحمت اللہ ثاني	170
12. غلام حسن سائل	184

ڳوٺ بہ پنهنجا، شهر بہ پنهنجا

ٻلهڙيجي ڏٺي نہ اٿم .ٻڌي اٿم پر شايد ڏٺي بہ اٿم انور جي ، صورت ۾ .شاهہ محمد ، فيض، مسرور،ستر،مير محمد...جي صورت ۾ .ملڪ ۽ غوث جي شاعريءَ ۾.منهنجو ڳوٺ ٽڪڙ ۽ ٻلهڙيجيءَ ۾ ڪافي هڪ جهڙائي آهي.ٻئي سنڌوءَ ڪناري آهن ۽ ٻنهي ۾ شاعر ۽ اديب پيدا ٿيا آهن. ٻنهي سان سنڌوءَ ساڳي ڪار ڪئي. ...!

ستار جڏهن پنهنجي ڪتاب "سنڌوءَ ڪناري سنگيت"جي مهاڳ لکڻ لاءِ چيو تہ مون بہ ها ڪري ڇڏي.ان تي نوٽس ورتم. غلطين جي درستي ڪيم ۽ ڪن جي باري ۾ لکيم تہ انهن جي تصديق ڪئي وڃي. چوڻ اهو ٿو چاهيان تہ جڏهن بہ ڪو ڪتاب ڇپجي تہ اهوغلطين کان پاڪ هجي، خاص ڪري "سنڌوءَ ڪناري سنگيت" جهڙي ڪتاب۾، جيڪو منهنجي راءِ ۾ هڪ اهم ڪتاب آهي؛ ساڳئي وقت دلچسپ پڻ."ٻلهڙيجيءَ" جي تاريخ،جاگرافي ۽ ثقافت کي بيان ڪيو ويو آهي. ان ڏس ۾ ستر واري ڏهاڪي ۾ انور،ميرمحمد،ستار، قربان ۽ ڪجهہ ٻين پڙهيل ڳڙهيل ماڻهن، وڏيرڪي سياست مان جند آجي ڪرڻ لاءِ جتن ڪيا. ان ڏس ۾ "ڳوٺ سڌار سنگت"۽ "سنڌي ادبي سنگت" جو قيام عمل ۾ آيو.شاهہ جمال ۽ ملوڪ شاهہ جي درگاهن تي ٿيندڙ راڳ رنگ شاعرن جي تربيت ڪئي. انهيءَ صوفياڻي راڳ رنگ ۾ جن راڳين سُرن جو سُهائو ڪيو، ستار انهن کي بہ ياد ڪيو آهي. اهي هئا استاد علڻ ڪاسائي،ميهر ڪاسائي،مجنون ماڇي،ڪاڪو مريد ماڇي، غلام رسول پيرزادو ۽ ڏاڏو وريل فقير....انهن راڳ رنگ جي محفلن کي مچائڻ ۾ فقير يار محمد پاڻ پتوڙيو. فقير يار محمد بہ هڪ عجيب ڪردار آهي !

ستارڪجهہ نہ ڪجهہ لکندو رهيو آهي. ڪتاب پڻ ڇپائيندو رهيو آهي. "سنڌوءَ ڪناري سنگيت — منهنجا ڳوٺائي صاحبِ ڪتاب"هن جو تازو ڪتاب آهي. ان ۾ هن پنهنجي ڳوٺ ۽ ڳوٺاڻن جون ڳالهيون ڏاڍي سڪ ۽

اُڪير سان ڀڳايون آهن . ان سان گڏو گڏ انهن سان لاڳاپيل جيڪي واقعا ۽ ڪردار آهن،اهي بہ هن اسان آڏو آندا آهن .

ڪتاب ۾ ٻارهن صاحبِ ڪتاب مٽيادار ماڻهن جو احوال ۽ سندن شاعري ڏني وئي آهي. اهي هي آهن :

رحمت الله وڏڙو، فقير يار محمد، مير محمد، انور، ستار، ملڪ خاتون، فيض ا الله، شاهہ محمد، غوث، مسرور، رحمت الله ثاني ۽ غلام حسن سائل.

رحمت الله بہ آهن . پهرين لاءِ وڏڙو ۽ ٻئي لاءِ ثاني لکيو ويو آهي. جڏهن تہ اول ۽ ثاني يا پهريون ۽ ٻيو لکڻ کپي .جو پهريون رحمت االله ،حافظ عبداالله بسمل وارن جي دور جو آهي.رحمت ا الله سلهہ جي مُوذي مرض وگهي 41 سالن جي ڄمار ۾ لاڏاڻو ڪري ويو. هن جي شاعريءَ ۾ قصيدا گهڻا آهن، جيڪي ستار 2009 ۾ "قصائد پاڪ" نالي ڇپايا آهن. هتي سندس ڪجهہ غزل ۽ ڪافيون ڏنيون ويون آهن. جيڪي پڙهڻ جهڙيون آهن.

سرها سير ٿيا سڀ گهير گهٽيون،
جيڪا راهہ اچي پيو يار وٺيون،
پري محب ڏنيون اچ وصل وٺيون،
ڏاڍو حسن ڪيو هيڪار ڏسو.

فقير يار محمد ننڍ پڻ ۾ ڏاڍو سهڻو هو. سندس ماءُ کي حاجي صاحب (حاجي لعل بخش شيخ)چيو تہ "هن کي سينگاري منهنجي سامهون نہ آڻجان."ڪارڻ؟ "ور نہ هن کي منهنجي نظر ڪائي ويندي."پر هڪ ڏينهن حاجي صاحب جي مٿس نظر پئجي ٿي وڃي! پهرين بخار ٿيس ۽ پوءِ گوڏن کان هيٺ ۽ مُرن کان مٿي ٽنگون ڦري ويس. پوءِ يار محمد جي هڪ خواب جو ذڪر آهي. جنهن ۾ هڪ درويش (سخي شاهہ جمال)ٽڏو هٽي چيس تہ"اڙي ڇوڪرا! اٿي هل ، هتي ڇو سٽو پيو آهين ؟"درويش جي هشمت ڏسي،جاڳيو ۽ وٺي ڀڳو ۽ اچي گهر پيڙو ٿيو! اها ڳالهہ فقير يار محمد پاڻ

ستار کي ٻڌائي.ان ريت فقير يار محمد جي نظاري جو قصو بہ عجيب آهي. جنهن کان پوءِ هن "الفي پاتي,ڪشتو ڪٺي سير ڪيا ۽ فڪر فراق لاءِ شاهہ جمال تي وينو تہ هن تي ڪيئي راز عيان ٿيڻ لڳا. ان ريت عربي نہ ڄاڻندي بہ قرآني آيتن جي معنيٰ ڪرڻ واري ڳالهہ بہ عجيب آهي ! فقير يار محمد جو اهم ڪم لاڪيڻي لطيف جي شاعريءَ جي شرح آهي. شرح جي لاءِ جڏهن ڪيس ستار اُتساهي ٿو تہ هو "اگها ئي سگها ٿيا"وانگيان اهو ڪم ٿو ڪري. ڪلياڻ آڏواڻيءَ جي شرح بيت جي لفظي شرح آهي، ان ڪري پيٽ صحيح نہ آهي. فقير يار محمد جي شرح ٻئي رنگ جي آهي. اهو لاڪيڻي لطيف جو ڪمال آهي,جو هو دهرئي-ناستڪ,مُوحد-آستڪ,صوفي-ويدانتيءَ کي هڪ ئي وقت متاثر ڪري ٿو.

انورجي احوال ۾ بہ ، انور ۾ جيڪي تبديليون آيون-ملان، ڪميونسٽ، صوفي-يا سندس نوڪري,اوپر پاڪستان تي مڙهيل جنگ ! پوءِ انور جي نوڪري چٽ ٿيڻ ،ٽُرم ياترا!جيل ۾ هڪ بنگالي ماءُ جو پنهنجي پٽ آڏو ڍيڍڪرون ڪري پار ڪيندو ڏسڻ ! ستار لکي ٿو تہ ان کان پوءِ "هن جي ذهن ۾ چپ هٽي ويٺل شاعر جهنجهوڙجي ڪر موڙي اٿيو... ايئن انور حادثاتي طور رشي والميڪ جيان لڙي شاعر ٿي پيو." جڏهن تہ انور شاعري ان کان اڳ ۾ شروع ڪئي. جڏهن هو سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ ليڪچرار هو. تڏهن سنڌالاجي ؛سنڌ يونيورسٽي اولڊ ڪيمپس ۾ هن پنهنجي شاعري مون کي ٻڌائي هئي ، جيڪا ڪانئس ورتي هئم ۽ پوءِ اها منهنجي نوٽ (هي بوڙيندا ۽ چنگ تہ ٻڌ ني)سميت طارق اشرف "سهڻيءَ" ۾(نوان شاعر واري حصي ۾) ڇپي هئي. انور جي احوال ۾ ئي ڪيترن ڪردارن جا نالا آهن.جيئن، ذوالفقار علي ڀٽو,سيد غلام مصطفيٰ شاهہ,اي ايم شيخ,بدر ابڙو,ڪليم لاشاري ۽ محمد علي قادري. ستار س ا س جي حوالي سان بہ ذڪر ڪيو آهي ۽ انور جي ڪتابن جو بہ —مٿان انور جي شاعري! سون تي سهاڳي وانگر آهي. انور جي شاعري پڙهي، آءٌ ڪيس ساريان ٿو ۽ سلام ٿو ڪريان !

جانيءَ ريءَ جڳ ۾ انور،
جي بہ جيا سي جاڙجيا.

ان ريت ستار پنهنجي احوال ۾ به مختلف سگ پنڌ،ماڳ مڪان ۽ ڪردار آڻي ٿو. ادب ڏانهن ڪيئن لڙيو؟ سياسي حالتون ڪيئن هيون؟ ون يونٽ جو ٽٽڻ...حيدر آباد ۾ نوڪري — طارق اشرف،ولي رام ولڀ،ظفر حسن،ارشاد قاضي ۽ فيروز ميمڻ سان سندس ملاقاتون ! ڪيڏا نه سٺا ڏينهن هئا اهي ! هاڻ ته نه طارق اشرف آهي نه مئي "سهڻي"،نه ظفر حسن- نه ئي اها حيدر آباد ! لڳي ٿو زندگي هٿ ڇڏائي اڳتي وڌي وئي آهي ۽ اسين پنتي رهجي ويا آهيون ! اسان کي لُوهه پائي زندگيءَ جو هٿ پڪڙڻو پوندو — ان سان اڳتي وڌڻو پوندو. سندس پهريون نظم جڏهن هلال پاڪستان (روزانه اخبار) ۾ ڇپجي ٿو،تڏهن هو پنهنجي خوشي لڪائي نه ٿو سگهي ! ستار جي احوال ۾ به ڪيترن مٿن ماڻهن ۽ ٻين ڪردارن جا نالا آهن . جيئن: شيخ اياز،رسول بخش پليجو،اسلم آزاد،هدايت منگي...

فيض الله به شاگرد سياست کان تنگ اچي ادب ڏانهن لڙيو.انور جي ورسيءَ تي ڳالهائيندي ٻڌو هئم ۽ دل چاهيو پئي ته هو ڳالهائيندو رهي.

ملڪ خاتون ڪيئن پڙهي؟نوڪري ڪيائين ۽ شاعريءَ ڏانهن ڪيئن لڙي؟اهو به هڪ دلچسپ احوال آهي. هتي ملڪ جي نظم جون آخري سٽون اوس ڏيندس جنهن ۾ هن "ملڻ-جدا ٿيڻ-ملڻ"جي واهه جا ترتيب رکي آهي ! زندگيءَ لاءِ اهو به—سٽو حوالو ڪيڏو نه با معنيٰ آهي !

زندگي ملي جدا ٿيڻ،
۽ جدا ٿي ملڻ جو نالو آهي.

شاهه محمد جي غزل جي مطلع آهي :

شهر سڄي ۾ جيڪو آهي هل منهنجو آ،
تنهنجي وارن ۾ جو آهي گل منهنجو آ.

شهر ۾ پل تہ سندس هل هجي پر پاڻ ڏاڍو چپ چپ هوندو آهي. کيس گهٽ ٻڌو گهٽ پڙهيو اٿم. انور جي ورسيءَ تي ڏاڍو گهرو ۽ خوبصورت نظم پڙهيو هئائين . افسوس جو سندس ڪتاب نہ پڙهيا اٿم.

غوث بہ هڪ عجيب ڪردار آهي ۽ سندس احوال بہ دلچسپ آهي، سندس شاعري وڻندڙ ۽ متاثر ڪندڙ آهي ڪيس لکندو رهڻ گهرجي.

جيئن شڪارپورين لاءِ چيو ويندو آهي تہ اهي دنيا ۾ ڪٿي ڪٿي بہ هجن پر هوندا سدائين شڪارپوري! ٻلهڙيجيءَ جا پيرزادا بہ ائين آهن. ڪراچيءَ ۾ هجن يا مير محمد وانگر سڪرنڊ ۾ رهندا هجن پر روحاني طور سلهاڙيل هوندا ٻلهڙيجيءَ سان. مسرور سان ملاقات ڄام شوري ۾ ٿي. هن جو سُياءُ بہ شاعراڻو آهي تہ سوچ ۽ فڪر بہ.غزل ۾ رُچي اٿس :

هائو ماضي بعيد آهيان مان،

انڪري ئي جديد آهيان مان.

سمنڊ ۾ مان نديءَ جيان ملندس،

شوق ڪوئي شديد آهيان مان.

مير محمد پنهنجي ڪتنب (جيئن غلام حسن سائل واري احوال ۾ ڄاڻايل آهي) جي جياپي سان گڏ پنهنجي ٻوليءَ جي جياپي لاءِ بہ جتن ڪندو رهيو آهي.سندس هڪ شعر :

نہ ڪا اک ئي ڦڙڪي نہ هڏڪي ٿئي،

وساري ڇڏيو آهہ ڇا تو پرين ؟

سمئہ/ وقت جو بہ عجيب سرشتو آهي گذرندو رهي ٿو. يا شايد سمئہ/وقت —سپ اسين پاڻ آهيون ! گذريل رات ،جڏهن ڏينهن جي حدن ۾

داخل ٿي چڪي هئي، تڏهن الائي ڪيڏي مهل اک لڳي وئي !اتي چانهه چاڙهيم ۽ لاڪيٽي لطيف جو گنج مطالع ڪيم :

هِجي ڪريان هيج سان،مطالع محبت !

ايئن لاڪيٽي لطيف جي هڪ پانڌيئڙي ۽ سنڌ جي سُپٽ ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽي جي اهم ليک "پٽ تي پيرو" (گنج جو مطالعو) تي نظر پيم .ان ۾ اهو بيت به هو جيڪو ستار به پنهنجي ڪتاب ۾ فقير يار محمد واري احوال ۾ ڏنو آهي. جيڪو مون کي لڳو ته صحيح نه ڏنو ويو آهي ۽ مون ياداشت تي ان جي تصحيح به ڪئي، پر وري به لکيم ته تصديق ڪئي وڃي. بيت هيئن ڏنل هو :

ڪلمي ڪو نه ڪيو مورئون مسلمان،
مڪو ڪين محمد، عرب ڪان ايمان،
سچو سر صبحان،علم ليکي آدمي.

ڊاڪٽر دائود پوٽي اهو بيت اصل "گنج" تان هيئن ڏنو آهي:

مون کي ڪين ڪيو،مورئون مسلمان،
احمد ڪو نه آندو،عرب ڪان ايمان،
اي سر صبحان،آدم ليکي آدمي.

ٻنهي بيتن ۾ فرق آهي پڙهڻيءَ جو. ڊاڪٽر دائود پوٽي جي ڏنل بيت جي پهرين سٽ ۾ "ڪلمي" لفظ ڪٽل آهي . آخري سٽ جي آخري پد ۾ به "عالم" آهي يا "آدم"؟ ٻي سٽ جي پهرين ۽ ٽين سٽ جي پوئين پد ۾ به فرق آهي! اهڙي تصديق ڪٿان ٿيندي؟ٻهرحال چوڻ اهو پئي گهريم ته صبح ساجهر سنڌ جي گاديءَ ڪراچي تي سرخ سورج شيشائين در مان ڏسڻ ۾ پئي آيو، تڏهن اهو بيت ڪنهن منهنجي آڏو کولي رکيو؟جنهن لاءِ

انومان هو تہ صحيح ناهي. پر ڊاڪٽر دائود پوٽي بہ صحيح نہ ڏنو آهي. ٽي سگهي ٿو تہ پروف ۔چڪ هجي ! صحيح بيت جي سڌ ڪٿان پوندي؟ ستار،بيت سچل جو ڪري ڏنو آهي تہ پوءِ "گنج" ۾ درج ڪيئن ٿيو؟!ان ريت سُر ڏناسريءَ جي حوالي سان بہ ستار ڪجهہ سوال اٿاريا آهن. انهن بابت تحقيق هئڻ گهرجي.مون اڳي بہ ڪٿي لکيو آهي تہ :

"اسين شهرن لاءِ اجنبي بڻجي رهجي ويا آهيون،
۽ ڳوٺ اسان لاءِاجنبي بڻجي رهجي،ويا آهن."

۽ جڏهن تہ "سنڌوءَ ڪناري سنگيت" جهڙا ڪتاب اهڙي اجنبيت کي ختم ڪن ٿا. ستار شهر ۽ ڳوٺ جي اهڙي فاصلي کي نہ رڳو گهٽايو آهي، بلڪ ٽٽل سلسلن کي ٻيهر جوڙڻ جي ڪوشش ڪئي آهي:

ڳوٺ بہ پنهنجا،شهر بہ پنهنجا،
ڀريان،پويان ڀهر بہ پنهنجا.
سنڌڙي جندڙي،
جندڙي سنڌڙي!

امداد حسيني

پرل ريزيڊنسي،ڪراچي

25 ڊسمبر 2011

ٻوٽ جي بيهڪ

اسان جو هي ڳوٺ جيڪو نئين ٻلهڙيجي سڏجي ٿو سو دراصل ديهہ بگي تعلقي ڏوڪري، ضلعي لاڙڪاڻي جي روينيو ڪاتي جي رڪارڊ موجب ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ جي نالي سان 1936ع ۾ اڏايو ويو هو.ان کان اڳ اسان جا وڏڙا سنڌو درياهہ جي هن پر يعني جنهن کي هاڻ اسين ڪچو چئون ٿا يا درياهہ جي ڪاہي ڪپ تي آباد هوءِ اسان جي پوري خاندان جون زمينون بہ ان ڪاہي ڪپ تي اڄ بہ موجود آهن . 1936ع ۾ جيئن تہ سنڌ ۾ مها ٻوڏ آئي، ان جي نتيجي ۾ ڪيترائي ڳوٺ، واهڻ، وستيون درياه شاهہ پنهنجي پيٽ ۾ لڪائي ڇڏيون. ڪيترا ماڻهو دربدر ٿيا، ڪيترو جاني مالي نقصان ٿيو هوندو. انهيءَ ٻوڏ جي نتيجي ۾ اسان جا بہ وڏڙا پنهنجا گهر ڇڏي ۽ درياهہ شاهہ جي ارهہ زوراين کان تنگ اچي نيٺ درياهہ شاهہ جي ساڄي ڪپ ۽ جهلي بند جي پر ۾ آباد ڳوٺ ٻلهڙيجيءَ ۾ لڏي آيا.هي ڳوٺ اصل ۾ ٻلهڙا قوم جي خاندان جو ڳوٺڙو هو، جتي ٻي آبادي هندن جي هئي.اهي هندو اڪثر هٽ واڻيا هئا ۽ ڪن جون ڪي زمينون لانياري ۾ آباد ٿيندڙ هيون . هن ڳوٺ جا واسي جيئن تہ حاجي لعل بخش شيخ کان علاج معالجو ڪرائيندڙهئا ۽ سندس عقيدت ۾ بہ هئا پر هاڻ نہ اهي ٻلهڙا رهيا آهن ۽ نہ ئي وري اهي هٽ ـ واڻيا هندو رهيا آهن.

ٻلهڙن جي لاءِ روايت آهي تہ سنڌ جي هن حصي ۾ 1936 کان پوءِ ڪالرا ڦهر ڪيا ۽ اها ڪالرا ٻلهڙن جي سڄي خاندان کي ڳڙڪائي وئي. پويان سندن وچي ڪي ٻارڙا بچيا هئا.جيڪي ڪنهن ٻئي هنڌ مٽن مائٽن جي امان ۾ ڏنا ويا ۽ اهي واپس بہ نہ موٽيا. (هيءَ ڳالهہ مامي روشي ٻڌائي)

هندو خاندان 1947ع ۾ پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ 1948ع ۾ لڏي پلاڻي هندستان هليا ويا. ڪي اسان جو ڳوٺ ڇڏي ڏوڪريءَ ۾ ڏنڌي ڏاڙيءَ خاطر وڃي آباد ٿيا. جن مان چاچو مينهلداس چاندواڻي جيڪو ڪجهہ سال ٿيندا جو سرڳواسي ٿي ويو پر سندس خاندان ، پٽ ۽ پوٽا ڏوڪريءَ ۾ اڃا تائين سونارڪو ڏنڌو ڪندا اچن ٿا.

اسان جو هي ڳوٺڙو جنهن جي بيهڪ هن ريت آهي، اتر ۾ موهين جو دڙو، ڏکڻ ۾ گاجي ديرو ۽ ڪاراٽي ڳوٺ، اوڀر ۾ سنڌ درياهه ۽ جهلي بند، اولهه ۾ به جهلي بند ۽ لانياري نالي آباد زمينون آهن ۽ انهن جي دنگ تي وري دادو ڪئنال ۽ ان جي ساڄي ڪناري تي ڳوٺ بگي ۽ ڀنڊي اچي وڃن ٿا.

سنڌيءَ جي موجوده بهترين شاعر شمشير الحيدري چواڻي ته جڏهن موهين جو دڙو شهر آباد هوندو ته هي ڳوٺڙو اتي جي رهواسين جي آباديءَ لاءِ زمين هوندي. اسان جي ڳوٺ ۽ موهين جو دڙو جي وچ ۾ جهنگ هوندو هو، جيڪو هاڻ ڏاڙيلن جي ڊپ ڪري وڏي زمين آباديءَ لائق بڻائي وئي آهي پر چون ٿا ته جڏهن موهين جو دڙو کي سم ۽ ڪلر کان بچاءَ لاءِ يونيسڪو وارن ٽيوب ويلس هڻايا هئا ۽ انهن مان نڪرندڙ پاڻيءَ جي نيڪال لاءِ جيڪي واهه کوٽايا ويا هئا ته انهن جي کوٽڻ سان به ڪيتريون ئي سرون ۽ ٺيڪرا ملندا هو، جنهن مان ثابت ٿيو هو ته موهين جو دڙون جون حدون صرف ايتريون ناهن جيتريون آرڪيالاجي کاتي وارن ٽڪي بيهاريون آهن. اهي اڃا به چوڌاري ڦهليل آهن، پر لٽجي چڪيون آهن ۽ انهن جي صحيح معنيٰ ۾ مالڪي نه پئي ٿئي.

اسان جي ڳوٺ ڀلهڙيجيءَ سان گڏوگڏ ٻيا به ٻه ننڍڙا ڳوٺڙا هوندا هئا، جيڪي هئا سارين جو ڳوٺ ۽ ڪنيرن جو ڳوٺ، جن کي گڏي پراڻي ڀلهڙيجي چيو ويندو آهي. اڃا به اسان وٽ اهو چيو ويندو آهي ته اسان پراڻي ڀلهڙيجي ٿا وڃون. 1983 کان پوءِ يعني ايم آر ڊي تحريڪ کان پوءِ جيڪو ڏاڙيلن سنڌ ۾ رڻ مچائي ڏنو ۽ درياهه پار يعني ڪچي جي ٻيلن کي حڪومتي ادارن ڪپرائي پٽ ڪرائي ڇڏيو ۽ اتي رهندڙ ڪلهوڙن ۽ ممڻاڻين جي ڳوٺن کي لڏاراڻيو ويو ته اهي به اچي هاڻ اسان جي ڳوٺ جي پرسان پنهنجا اجها اڏي ويٺا آهن. تنهن ڪري اسان جي ڳوٺ جي هاڻ پکيڙ ڪافي وڌي وئي آهي.

پراڻي ڀلهڙيجيءَ آڏو ۽ اسان جي ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ جي ڏکڻ ۾ جهلي بند سان لڳ و لڳ ملوڪ شاهه جي تربت آهي ۽ ان جي اتر ۾ ٻنهه منهنجي گهر سان لڳ و لڳ سخي شاهه جمال جي تربت ۽ هاڻ مقبرو آهي.اسان سيني شاعرن جي شاعراڻي تربيت اسان جي ڳوٺ جي ٻنهي درگاهن تي هر هفتي جمعي جي رات ملوڪ شاهه تي ۽ هرسومر رات

سخي شاهہ جمال تي فقيراڻو يا صوفياڻو راڳ ٻڌڻ ۾ ڳوٺ ۾ هوندي بنا ساهيءَ يعني ڪڏهن تہ هر رات اهو راڳ ٻڌڻ ۽ ان تي غور و فڪر ڪرڻ جي عادت جو وڏو عمل دخل آهي.

اسان جي ڳوٺ ۾ جيڪي هر روز رات جو انهن ٻنهي درگاهن تي ڳائيندا هئا انهن ۾ استاد علڻ ڪاسائي،ميهر ڪاسائي، مجنون ماڇي،قربان ماڇي، جانڻ ماڇي، ڪاڪو مريد ماڇي ۽ غلام رسول پيرزادو ۽ ڪڏهن ڏاڏو وريل يڪتاري ۽ چپڙين،ڍولڪ ۽ گهڙي تي راڳ رنگ جون محفلن مچائيندا هئا، جيڪو ڪنهن نہ ڪنهن طريقي سان اڄ تائين اهو هلندو اچي ٿو.اسان جي ڳوٺ ۾ ٻہ وڏڙا بہ راڳ سان لاڳاپيل هئا جن ۾ هڪڙو هو نانو غلام حسين پيرزادو ۽ ٻيو هو ميان جان محمد. ٻئي مڪمل راڳ جا ڄاڻو هوندا هئا ۽ چڱن ڀلن ڳائڻن کان راڳ ۾ چڪون ڪيندا هئا ۽ ڪاڪو دين محمد بينون وڄائيندو هو ۽ انعام بہ کٽندو هو. ناني غلام حسين کي مون پاڻ سارنگ ڳائيندي ٻڌو تہ برسات اوڙڪون ڪري اچي وسندي هئي اهڙو سارنگ ڳائيندي مون اڄ تائين ٻيو ڪو ڳائڻو نہ ڏٺو ۽ نہ ٻڌو آهي،جيتوڻيڪ مون استاد منظور علي خان کي ڪئي ڀيرا ٻڌو آهي، ڪيس ٻين بہ ڪيترن ئي سنڌي ماڻهن ٻڌو هوندو پر ڪو بہ اهڙي شاهدي ڏئي نہ سگهندو.

انهن کان سواءِ اسان جي ڳوٺ جي اها بہ خاصيت آهي تہ اسان جو سائين خليفو محمود هوندو هو جنهن نہ صرف ڳوٺ ۾ پر اوس پاس جي ڪيترن ڳوٺن ۾ ملان اسڪول کوليا ۽ اتي جي ٻارن کي مفت ۾ قرآني ۽ نصابي تعليم ڏيندو هو ۽ ان سان گڏو گڏ حڪمت بہ ڪندو هو ۽ بنهہ گهٽ قيمت تي علاج معالجو ڪندو هو. فارسي ٻوليءَ جو ماهر هو.

اسان جو هڪ ٻيو ماهر فارسيدان هو خليفو محمد صديق. جيڪو لواري شريف جي بزرگن جو خليفو هو ۽ جڏهن خواجہ احمدالزمان جن ڪن سببن جي ڪري لاڳيتو اٺ ورهيہ امرتسر ۾ سڪونت پذير ٿيا هئا تہ اهو خليفو محمد صديق ئي جو سندن ۽ معتقدن جي وچ ۾ رابطي جو ڪم تہ ڪندو هو پر ان سان گڏوگڏ هو روزنامچو بہ لکندو رهندو هو جنهن جو خاصو تعداد سندس پوٽيرن وٽ اڃان بہ موجود آهي .تنهن کان سواءِ ڪيس ذاتين ۽ قومن جي خوب ڄاڻ هوندي هئي جو ڪو بہ مهمان لڙي ايندو هو تہ ڪيس سندس جد امجد جي پوري ڄاڻ ڏئي سگهندو هو.

اسان جي ڳوٺ ۾ اها بہ روايت گردش ۾ هوندي هئي تہ ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽو جڏهن تعليم جو ڊائريڪٽر هوندو هو ۽ لاڙڪاڻي ضلعي جودورو ڪرڻ ايندو هو تہ رات اسان جي ڳوٺ ۾ اچي گذاريندو هو جو تر جي ٻئي ڪنهن ڳوٺ ۾ اهڙا تعليمي ماهر ڪيس ڪچهريءَ لاءِ ملي نہ سگهندا هئا.پر افسوس جو هن پنهنجي ڪنهن لکڻيءَ ۾ اهڙو ذڪر نہ ڪيو آهي.

غلام رسول جو اولاد اجان بہ راڳ سان ڳوٺ وارن کي وندرائيندو اچي. ان راڳ کي باقائدي روزمرهہ جي ڪم وانگر ڳوٺ ۾ رائج ڪرڻ جو سهرو ادي فقير يار محمد جي سِر آهي.هو جيسين ڳوٺ ۾ موجود رهيو تہ نہ جاڻ ڪٽان ڪٽان ڪهي ڳائڻا ايندا هئا ۽ هفتن جا هفتا اسان جي ڳوٺ ۾ ٽڪيا پيا هوندا هئا . ڪين ماني، هنڌ وهاڻو ۽ ٻڌندڙ ڍوَ تي ملندا هئا ۽ داد بہ جوڳو ملندو هونِ.هتي هڪڙي ڳالهہ بہ اوهان سان سليندو هلان تہ استاد منظور علي خان هڪ ڀيري چيو هو تہ،"ٻين ڳوٺن وارا پئسا گهٽائي ڏيندا آهن پر راڳ ٻلهڙيجيءَ وارا ٻڌندا آهن."

مان سمجهان ٿو سخي شاهہ جمال اهو ئي آهي جنهن لاءِ شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي سُر ڏناسريءَ ۾ بيت نمبر ستين کان وٺي 28 تائين جي باري ۾ لڳاتار بيت ڇپيل آهن. جيتوڻيڪ پارڪُن جي راءِ مطابق اهو سر ڏناسري شاهہ عبداللطيف جو نہ آهي، تنهن هوندي بہ انهن جي تحقيق ٿيڻ گهرج تہ اهو ڪهڙو عبداللطيف آهي، جنهن جا اهي بيت ڇپيل آهن، جيڪو شاهہ عبداللطيف جي محفلن ۾ ڳايو بہ ويندو هو ۽ اهي سمورا بيت گنج ۾ بہ آيل آهن . يعني اهو جيڪڏهن ڀٽائي صاحب نہ بہ آهي تہ اهو ڪوئي ان دؤر جو شاعر تہ ضرور آهي . اهو شاهہ جمال ڪير آهي؟ ڪٿي آهي؟ ڪنهن سان تعلق اٿس؟ مان سندس انهن 72 بيتن مان ڪي مثال ڏيڻ پسند ڪندس.

پنبڻيون پير ڪري، سنبهہ ڏانهن سيبد،
جمعو شاهہ جمال جو عبداللطيفي عيد،
مٿان مون مرشيد، قرض لاهہ قبي ڏٽي.

پنبڻيون پير ڪري، پُرُ پيراڻي پارِ،
ڏٺي جن ڏڻارِ رهي نہ رتيءَ جيتري.

هن سُر جي فصل پهريئن ۾ ڪل 30 بيت آهن، جن ۾ ٻن بيتن يعني بيت نمبر 29 "سي رسيا حق حبيب چئي" چيل آهي، يعني ڪجهہ بيت حبيب نالي شاعر جا آهن ۽ بيت نمبر 23 ۾ "سپ سکي ٿيا صالح چوي" ۽ 22 کان 25 تائين آيل بيت صالح نالي شاعر جا ٿي سگهن ٿا، وري فصل ٻئي جي وائي ڏسو:

آهي عبداللطيف کي، سرءُ آسَيڪي شادي
هر جا آهي هادي، پير پنهنجو پاڻ سين.

هي شاهہ جمال آهي جنهن جا اسين پونئير آهيون ۽ اجا ڳوٺ ۾ آهيون ۽ شاهہ جمال جو نئون مقبرو اڏايو اٿئون.

اسان جي ڳوٺ ۾ هي پاڙا آهن، وچون پاڙو شاهہ جمال کان وٺي سائين خليفي محمود جي اوطاق تائين، اهي اڪثر پيرزادا حاجي لعل بخش شيخ ۽ شاهہ جمال جو اولاد آهن. خليفي محمد صديق ۽ خير محمد وارن جو پاڙو بہ آهي جن جي اسان جي خاندان سان ڪا لڇ ليهہ ضرور لڳي ٿي .وري انور جن جو خاندان الڳ آهي. انهن جو پڙ ڏاڏو حافظ محمد حسن حقيقت ۾ حاجي لعل بخش جي چوڙ تي مسجد جو پيش امام ٿيو هو.ڪيس ٻئي ڳوٺ مان وٺي آيو هو . اسان جي آڏو وارو پاڙو بہ حاجي لعل بخش جي خاندان مان ناهي، انهن کي قاضي ڪري ڪوٺيو ويندو آهي. پوبان ڪجهہ ماڇين جا گهر آهن، لڱ و لڱ وڏيري حسن علي يا غلام حيدر جو خاندان، آهي جيڪي و ندير آهن پر اهي بہ هاڻ پيرزادا ٿا سڏائين، حقيقت ۾ اهي حاجي لعل بخش ۽ شاهہ جمال سان لاڳاپيل ئي نہ آهن، نہ ئي هنن سان اسان جي خاندان وارن جون اڄ تائين ڪي مٽيون مائٽيون ٿيل آهن.. سندن پرسان سومرا يا کتي آهن، انهن جي پر ۾ ماڇين جو پاڙو ۽ سندن آڏو سيدن جو پاڙو آهي، وچ ۾ هڪ گهٽي آهي، پوءِ ابڙا آهن، ڪاسائي آهن، اڳتي هلي چوهاڻ ۽ ڪنير بہ آهن، ٿورا ساريا ۽ مڱريا بہ آهن.

سيني ذاتين ۽ پاڙن مان گهڻو تڻو شاعر اسان جي ئي پاڙي ۽ خاندان سان تعلق رکن ٿا. جن ۾ نمايان هي آهن, غلام حسين, , رحمت الله اول, دوست علي, محمد ابراهيم مڪاني, گل محمد, در محمد ,مير محمد, عبدالستار, رحمت االله ثاني, انور, شاهه محمد, فيض الله, غوث, مسرور, غلام رسول, محمد قاسم, محمد بخش, پير بخش پيرل, هادي بخش, امر, عبدالجبار ۽ ڪجهه ٻيا ٻه جن ٿوري ٿوري شاعري ڪئي, اتي عورتن ٻه پاڻ ملهايو آهي, جن ۾ رحمت خاتون عرف ميران, زبيده, ملڪ ۽ سنڌوءَ ٻه نثراڻو نظم لکيو آهي .مان اڳتي هلي انهن مڙني تي ٻه ڪو مضمون لکڻ پسند ڪندس پر مون کي مڙني جي شاعري هٿ ڪرڻي پوندي. في الحال مون هي ڪتاب اصل انهن جي تعارف ڪرائڻ لاءِ لکيو آهي, جن جا ڪتاب ڇپجي پڌرا ٿيا آهن. اهي سڀئي شاعر ۽ اديب هن وقت ڳوٺ جو مان ۽ شان آهن. ڪيترائي نوجوان نوڪري پيشا آهن ۽ ڪيترائي نوجوان اخباري ۽ ميڊيائي صحافت سان لاڳاپيل آهن. ڪي ڊاڪٽر, انجنيئر ٻه هن ڳوٺ جي حصي ۾ آهن. ڏٺو وڃي ته اهو ٻه هڪڙو لکڻ جو موضوع بڻجي سگهي ٿو.

اسان جي ڳوٺ جي لاڙڪاڻي ضلعي ۾ هڪ ٻي سڃاڻ ٻه 1970 واري ڏهاڪي ۾ ٿي,اها هئي سياسي سڃاڻ. اسان يعني انور, ميرمحمد, قربان, مان ۽ ڪجهه ٻين ڳوٺ جي پڙهيل ماڻهن گڏجي ڳوٺ سڌار سنگت جوڙي هئي, جنهن پنهنجي تر ۾ خاص ڪري وڏيرڪي سياست ڪان پنهنجي ڳوٺ وارن جي جند آجي ڪرائي . ڳوٺ سڌار سنگت ايتري شهرت ماڻي جو نه صرف ڳوٺ جا فيصلا گڏيل نموني ٿيڻ ۽ مسئلا حل ٿيڻ لڳا پر اوڙي پاڙي جي ڳوٺاڻن ٻه سنگت وارن کان سهڪار حاصل ڪري ۽ پوليس مان توڙي وڏيرن مان ڪنهن حد تائين جان آجي ڪرائي . ان ڪري اسان جي ڳوٺ جي ماڻهن جي وڏيرڪي ٻڌي ڇوڙيءَ مان جند آجي ٿي. ان ڳوٺ سڌار سنگت وري سنڌي ادبي سنگت جي شاخ ٻه ڳوٺ ۾ فعال ڪرائي جنهن جون هر هفتي گڏجاڻيون ٿيڻ ۽ مقبوليت ماڻڻ لڳيون ۽ ان سان ٿيو ڇا جو ويجهن ڳوٺن ۾ ٻه ڳوٺ سڌار سنگتون جڙيون ۽ سنڌي ادبي سنگتون ٻه قائم ٿيڻ لڳيون . انهن ٻنهي سنگتن جي ڪري ضياءَ دؤر ۾ جيڪا بلدياتي ۽ غير پارٽي چونڊ ٿي ته ان ۾ اسان جو محب حسين چونڊجي آيو ۽ ٽپو بگيءَ جو چيئرمين بڻيو ۽ سندن هاڪ ايتري وڌي ۽

محترمہ بينظير ڀٽو محب حسين جي سياست مان ايتري متاثر ٿي جو هو محترمہ سان ڀاڻ سڌو سئون ڳالهائڻ لڳو ۽ محترمہ جو پنهنجي ڪارندن کي چوڻ هو تہ جڏهن بہ محب پيرزادو اچي تہ بنا جهل پل جي ساڻس ملايو وڃي .انڪري ڏوڪري تعلقي ۾ پوليس ڪاتي وارا اهو چوڻ لڳا تہ اسان ڳوٺ ٻلهڙيهي ٿاڻي مان خارج ڪري ڇڏيو آهي .

هتي هيءَ ڳالهہ بہ دلچسپيءَ کان خالي نہ ٿيندي تہ اسان جي ڳوٺ جي ماڻهن جي اهڙي سياسي شعوري هاڪ متي جو جماعت اسلاميءَ جي محترم قربان بگٽيءَ اسان جي ڳوناڻن جي اهڙي مثبت سياسي سوچ ڏسي ٻُڌي اسان جي ڳوٺ لاءِ "لٽل ماسڪو"چئي هُلائي ڇڏيو جيڪو اڄان تائين ڪيترا پراڻا ساٿي يا سياسي ڪارڪن اسان جي ڳوٺ کي لٽل ماسڪو جي نالي سان سڃاڻندا آهن .

مون هي طويل مضمون لکيو آهي، سيڪجهہ ڀاڻ لکيو اٿم. هيءُ مضمون مون نوجوان اُسرندڙ نسل کي هڪڙي راهہ ڏيکارڻ لاءِ لکيو آهي . جيڪڏهن ان لکڻي ۾ ڪي لڳايون هجن تہ اهي سڀ منهنجي کاتي ۾ آهن. جيڪڏهن چڱايون هجن ۽ پڙهندڙن کي ڪا چاڻ حاصل ٿي هجي تہ پرپٺ ئي سهي ڪا شاباش ئي چئي ڇڏين تہ سندن ٿورا ٿيندا ۽ مان سمجهندس تہ منهنجو ڪم سڦل ٿيو.

ٿورا نہ ٿورا، مون تي ماروئڙن جا،
ٻلايون ۽ پيرا، ڳٽي ڳٽبا ڪيترا.
شاهہ

ستار

تاريخ : 3سيپٽمبر 2011
4 شوال 1432 هہ

پتو : سي_213،شمائل گارڊنس،پلاٽ _118
گلستان جوهر، بلاڪ _19ڪراچي_75290
سيل : 03452217471 03062563417
ايمل : sattar_pirzada@yahoo.com

منهنجي ڳوٺ جا صاحبِ ڪتاب ليکڪ

سنڌ ڌرتي جيتري جهوني آهي، اوتري سندس ٻولي بہ جهوني آهي، اها ڳالهہ اڄ تائين طئي ٿي چڪي آهي تہ سنڌي ٻولي، هن دنيا جي خطي تي تهذيبي لحاظ کان شاهوڪار رهي آهي، سنڌ جي آبهوا جيئن تہ هر مند ۾ ڦرندڙ گهرندڙ ۽ ان جو پورو نماءُ ڪندڙ آهي، تنهن ڪري هتي جي آبادي بہ موسمن جي مٿا سٿا موجب مزاج واري آهي، ڪي ماڻهو نرم دل ۽ حساس طبيعت رکندڙ آهن تہ ڪي وري سخت، گرم ۽ سخت مزاج واري طبيعت رکندڙ ماڻهو ٿي اڳتي هلي پنهنجي قوم، ملڪ ۽ ٻوليءَ جا معمار بڻبا آهن. پوءِ انهن ۾ ڪي ليکڪ، ڪي طبيب، ڪي ڄاڻو ڏاها، انجنيئر ۽ زندگيءَ کي سنوارڻ لاءِ سڌارڪ، سياسي ڪارڪن، مهندار ۽ ڪي قدرتي ڪرشمن جي پرک رکندڙ ۽ اٻوجهن کي سمجهاڻيون ڏيندڙ قدرتي رازن جا ڄاڻو اولياءَ ڪرام بہ هن ڌرتيءَ جي حصي ۾ آيا.

انهن مڙني جو پنهنجو پنهنجو ڪردار آهي، سندن سوچ، سمجهہ ۽ ڄاڻ يا ذات مان ڪيترائي سيراب ٿي، اها لاٽ ٻاريندا، زندگيءَ کي روشن ڪندا رهندا پئي آيا آهن ۽ اها لاٽ اڃا بہ پئي جرڪي ۽ ان لاٽ مان لاٽ ٻاري، اڳتي روان دوان رکندڙ بہ گهٽ نہ آهن.

شاعر، اديب، ليکڪ، ڏاها قوم جي انهيءَ طبقي سان تعلق رکندڙ شخص ٿيندا آهن، جيڪي پنهنجي علم ۽ ڄاڻ کي بنا معاوضي قوم جي امانت سمجهي قوم جي نوجوان نسل جي پنهنجي شاعري، لکت يعني ڪهاڻي يا آکاڻي لکي، ڪو ناول لکي يا ڪو مضمون لکي، رهنمائي ڪندا آهن. اها بہ ڳالهہ آهي تہ اهڙن انسانن جو قوت سارو قدر ڪيو ويندو آهي، شاعر ۽ اديب اهڙن فردن مان خاص حيثيت رکندڙ ۽ معاشري ۾ جوڳي جاءِ والايندڙ سمجهيا ويندا آهن. چاڪاڻ تہ شاعريءَ ۾ اها خوبي آهي تہ اها ڪنهن بہ ٻڌندڙ احساسن تي ترت اثر انداز ٿئي ٿي تنهن ڪري هوان کي پاڻ سان وهيل واپريل واردات سان مشابهہ سمجهندي جلد شعور مان لاشعور ۾ گهر ڪري ويندي آهي ۽ ٻڌندڙ کي ياد بہ ٿي ويندي آهي. تنهنڪري اوهان ڏٺو هوندو تہ هاري ناري،ڪمي ڪاسبي ،ريڍار،

ٻڪرار ۽ ڏنار وغيره ڪي بہ شاعري ضرور ياد آهي . ان حد تائين جو ڪيترا ئي ڳائڻا بہ پڙهيل نہ هوندا آهن پوءِ بہ ڳائڻ لاءِ شاعري ياد ڪري وٺندا آهن .

حاجي لعل بخش شيخ عرف نئين ٻلهڙيجي ،منهنجي ڳوٺ ۾ منهنجي خاندان ۾ بہ اهڙن شاعرن ۽ ليکڪن جي ڪا کوٽ نہ رهي آهي.سنڌي ادب جي زرخيزيءَ ۾ انهن بہ ڪجھ ڪردار نڀايو آهي . مون کي اها پڪ نہ آهي تہ منهنجي ڳوٺ ۽ خاندان ۾ پهرين پختي شاعري ڪنهن ڪئي، باقي اهو تہ پڪ چئي ٿو سگهان تہ نثر جو پختو ليکڪ اسان جو مرحوم خليفو محمد صديق ئي هو. جنهن ڪيتريون ئي نثري لکڻيون پويان ڇڏيون، جن ۾ نمايان ذاتين يا قومن جي بڻ بڻيادن بابت ڄاڻ ڏيڻ ڪيس برزبان ٿيل هو. هن ڪجھ سفرناما يا روزنامچہ بہ لکيا جيڪي پڻ اڻ ڇپيل صورت ۾ مسودن جي حالت ۾ سندن پونئيرن وٽ محفوظ آهن . جن لاءِ سندن چوڻ آهي تہ ڪيس اهي منظر عام تي آڻڻ جي پنهنجي مرشد پاران منع ڪيل هئي.

شاعريءَ جي لحاظ کان سڀ کان اول شاعريءَ جي ميدان ۾ ڪنهن قدم رکيو اهو تحقيق طلب نڪتو ضرور آهي پر اسان وٽ هڪ خاصو ڳاڻيٽو شاعرن جو ملي ٿو. مثال طور، محمد ابراهيم مڪاني، رحمت الله اول، غلام حسين، گل محمد، در محمد ۽ ان کانپوءِ مير محمد کان وٺي تئين نسل رحمت الله ثانيءَ تائين شاعر ملن ٿا. پر انهن مان صاحبِ ڪتاب ڪي ٿورا شاعر يا ليکڪ آهن، سي بہ گهڻو تڻو ٻئي نسل وارا ئي صاحبِ ڪتاب ٿي سگهيا آهن، جن ۾ شروعات مير محمد پيرزادي جي پهرين ڇپيل ڪتاب "مکڙيون ماڪ ڦڙا" سان ٿي، جن شاعرن ۽ ليکڪن جا ڪتاب ڇپجي منظر عام تي آيا آهن يا اڄڪلھ مستند شاعر، ليکڪ سڏائي رهيا آهن، انهن ۾ رحمت الله (اول)، مير محمد، انور، ستار، غوث، شاھ محمد، فيض الله، ملڪ، مسرور، رحمت الله (ثاني)، غلام حسن سائل . فقيريار محمد، شاھ جي شرح لکي ليکڪن ۾ شامل ٿي ويو . هاڻ مان هر هڪ صاحبِ ڪتاب شاعر، ليکڪ جو اول تعارف ڪرائيندس ۽ پوءِ سندس ڪتابن بابت ڄاڻ ڏيڻ جي ڪوشش ڪندس. ۽ شاعريءَ جو نمونو پڻ پڙهندڙن لاءِ ڏيندس .

رحمت الله اول

رحمت الله ولد عبدالعظيم سن 1910ع ۾ ڳوٺ فيدر تعلقي لب درياھ (ڏوڪري) ضلعي لاڙڪاڻي جي چيڪي مٽي ۽ سنڌوءَ جي مٽيالي مٽي پاڻيءَ مان جنم ورتو. چوندا آهن تہ هو ڪافي ننڍي وهيءَ ۾ ئي پنهنجي مرشد خواجہ احمد الزمان لنواريءَ واري جي خدمت ۾ وڃي رهيو. تيسين هو پنهنجي ڳوٺ ۾ ئي ڳوٺاڻي اسڪول مان سنڌي ۽ فارسيءَ جا ڪجھ درجا پڙهي سگهيو هو پر هو تحصيل حاصل ڪري نہ سگهيو هو. مرشد جي خدمت ۾ رهندي ڪيس ان ڳالھ ڏي ڌيان ڇڪيو تہ سندس نالو موليٰ داد آهي ۽ موليٰ ڪان داد حاصل ڪرڻ يا گهرڻ انتهائي جوڪائتو عمل آهي، تنهن ڪري اهڙي ڳالهه خيال ۾ هوندي نيٺ هڪ رات خواب ۾ ڏٺائين تہ سندس مرشد سندس نالو مٽائي رحمت الله رکيو آهي، ان ئي ڏينهن مرشد جي خدمت ۾ حاظرٿي عرض ڪري پنهنجو نالو رحمت الله رکيائين، جيڪو پوءِ مرشد جي جماعت ۾ رحمت الله جي نالي سان مشهور ٿيو.

سندس مرشد جي جماعت جيڪا پوري سنڌ ۾ پکڙيل آهي، انهن وٽ تہ هو صرف قصيدي جي شاعر طور مشهور ٿيو پر هن عشقيہ شاعري پڻ ڪئي، جيڪا قصيدي جي شاعريءَ جي ڀيٽ ۾ انتهائي ٿوري آهي.

سندس شادي ننڍي وهيءَ ۾ ئي حاجي لعل بخش شيخ جي ڌيئڙيءَ سان ٿي چڪي هئي، جنهن مان ڪيس هڪ پٽڙو ۽ چار نياڻين جي اولاد زنده رهي پر ڪيس قدرت نہ ڄاڻ ڇو عمر صرف 41 ورهيہ عطا ڪئي. هو 1951ع ۾ هي جهان ڇڏي ويو. چوندا آهن تہ دق تپ ٿي پيو هوس ۽ غربت واري حالت ۾ ان جو علاج ڪرائي نہ ٿي سگهيو يا علاج هو ئي ڪو نہ . چوندا آهن تہ هو خاموش طبيعت، گوشہ نشين ۽ گهٽ ڳالهائو شخص هو. ڳوٺ ۾ بہ چند ماڻهن سان رهاڻ رچائيندو هو. جن ۾ سندس سهروحاجي لعل بخش شيخ، محمد ابراهيم مڪاني،محمد علي يا ڪنهن گهٽگهري جماعتي مهمان سان ئي رهاڻ ڪندو هو ۽ اهو بہ گهڻو تڻو مرشد جي باري ۾. اهو ئي سبب آهي جو هن گهڻي قصيدي جي شاعري ڪئي . صوفي مت ئي ڪچهريءَ جو موضوع هوندو هوس . هو حقيقت ۾ فنافي الشيخ جي مقام تي پهچي چڪوهو ۽ جيڪڏهن قدرت ڪيس زندگي عطا ڪري ها تہ هو صوفياڻن

مقام تي رسائي ضرور ماڻي ها پر افسوس صد افسوس جو هو ڀوهه جوانيءَ ۾ موذي مرض ۾ ڦاسڻ ڪري خاندان ۽ قوم کان وڇڙي ويو.

چوندا آهن ته هن شب قدر واري رات جو لقاءُ پڻ ڏٺو هو ۽ ان جي اثر ڪري سخت بيمار ٿي پيو هو ۽ نيٺ هو اها شدت برداشت نه ڪري سگهيو هو ۽ راز سانڍي نه سگهيو پر سلي ويٺو هو.

جنهن دؤر ۾ رحمت الله شاعريءَ ٿي ڪئي اهو دؤر سنڌي ادب ۾ عروضي شاعريءَ جو هو. انهن ڏينهن ۾ سنڌيءَ جا مستند ۽ استاد شاعر هي هئا. حافظ عبدالله "بسمل" تکڙائي ،ليکراج عزيز ،ڊاڪٽر محمد ابراهيم خليل حيدرآباد، الهه بخش سرشار عقيلي ٺٽو غلام محمد نظاماڻي ڪراچي، ضياءالدين بلبل دادو، محمد صديق مسافر ٽنڊو باگو ۽ مولوي احمد ملاح بدين. انهن سڀني شاعرن جي شاعري فارسي زده هئي. جنهن ۾ گهڻو تڻو محبوب سان ڏنل تشبيهون، تلميهون، استعارا ۽ اشارا سڀ جا سڀ ڌاريا يعني ڄاڻي واڻي ايراني ٻوليءَ جا استعمال ڪيا ويندا هئا. شاعريءَ ۾ جيترا فارسي لفظ گهڻا اوتري شعر جي چاشني وڌيڪ سمجهي ويندي هئي،انهن ۾ مولوي احمد ملاح ۽ ليکرا عزيز ٿي هئا جن غزل جي شاعريءَ ۾ ٺيٺ سنڌي ٻوليءَ کي، پنهنجي شاعريءَ ۾ جاءِ ڏني. انهيءَ ئي دؤر ۾ رحمت الله جو هي شعر ڏسو ته هن ڪيئن نه ٺيٺ سنڌي لفظ ۽ ٻهراڙيءَ جي شين کي پنهنجي هڪ غزل ۾ ڪتب آندو آهي:

پاند پيرن سان پرن،ڪڻن منجهان ڪي ڪاريون،
ڪي اچن لوٽا ڪنيون، ڪمرا نوان ڪنگر نوان.

هو لواري شريف جي مريدن مان هو جن جو طريقو صوفي ازم جي شاخ نقشبنديه سان تعلق رکندڙ آهي. آدم ٽالپر ڪانسواءِ ڳوٺ ۾ محمد ابراهيم مڪاني، خانصاحب غلام حسين دايو لاڙڪاڻي وارو جيڪو انهن ڏينهن ۾ تعليم کاتي ۾ بيٽ عملدار هوندو هو. مستري محمد حسن خاصخيلي ٻيٽي ميهڙ وارو، آچر فقير لوهار قنمبر وارو ۽ امان الله چانديو مبارڪ ڪلهوڙي وارو، انهن سان رهاڻيون ڪرڻ لاءِ ويندو هو. چيو وڃي ٿو ته ڪڏهن ڪڏهن محمد ابراهيم مڪانيءَ سان رهاڻ رچائي ويهندو هو ته ڪانئن ڪاڏو پيتو ئي وسري ويندو هو ۽ پورو ڏينهن پيا ڪچهري ڪندا هئا، جنهن جو خاص موضوع سندس مرشد ۽ ان جي طريقت هوندو هو. سندس گهاٽن

يارن مان ميان عبداللطيف، محمد ابراهيم مڪاني ۽ امان الله چانديو هئا جي بہ هاڻي هي جهان ڇڏي چڪا آهن.

هو اجا ڀرپور جوانيءَ ۾ هو تہ ڪيس ٽيِ دق جي موذي مرض اچي وڪوڙيو. انهن ڏينهن ۾ ٽي دق لاعلاج مرض سمجهيو ويندو هو ۽ چو تہ غربت جي ڪري علاج ڪرائڻ سندس لاءِ ممڪن نہ ٿي سگهيو. ڪيس مرض جي شروعات جي پوري پروڙ ئي پئجي نہ سگهي ۽ خبر تڏهن پئي جڏهن اهو آخري اسٽيج تي پهچي چڪو هو. تيسين هو ايترو تہ نٻل ٿي چڪو هو جو ڪٽ تي اٿي ويهي بہ نہ سگهندو هو. آخرڪار 1951ع ۾ ڀر جوانيءَ ۾ يعني چاليهہ سالن جي ڄمار ۾ هي جهان ڇڏيائين.

رحمت الله جي گهڻي ۾ گهڻي شاعري قصيدي جي ملي ٿي جيڪي ڪافي طويل آهن ۽ جهجهي تعداد ۾ مليا آهن. هن جيڪا عشقيہ شاعري ڪئي آهي اها بہ ملي آهي پر ان جو ڳاڻيٽو گهٽ ٿيندو. تنهن ڪري مون سندس قصيدن جو ڪتاب بعنوان قصائد پاڪ جي جولاءِ 2009ع ۾ سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ پاران ڇاپي پڌرو ڪيو، جيڪو سندس مرشد جي جماعت ۾ ڪافي مقبوليت ماڻي چڪو آهي. هن ڪتاب جا 248 صفحا آهن ۽ مهاڳ ڪانسواءِ 45 قصيدا آهن. هاڻ سندس شاعريءَ جو نمونو ڏسو.

مسودي کان ڪتاب
تڪميل جي مختلف مرحلن ۾
معاون مدد گار
ڪتاب دوست BOOK FRIENDS

ساڪي سنگت

03002444145

غزل

شڪر الحمد اڄ آيو، مـٺـي منٺـار جـو ڪاغـذ،
چمي چشمن مٿي رکيم، پرين جي پار جـو ڪاغذ.

پڙهيم پـرزو پـرت وارو، عجيـبن جـي عنايت جـو،
ڪري تصوير ڳل پايان،هئين جي هار جو ڪاغذ.

اکـين ٺـي جـام جـر هاريو،جـدائي ۾ جفـائيءَ کـان،
بهــاريءَ ۾ ٺيــو هاٺي،پســي دلــدار جــو ڪاغــذ.

اچي هڪ ڏينهن ۾ هيڪر،خلاصو خط سوين پيرا،
پڙهان پيو پرت مان پلپل،پرين جي پار جو ڪاغذ.

رحمت الله رکـج سـانديِ،پنو هـي پـرت وارن جـو،
دلاسـو دل دکـيءَ کـي آهـ،هي دلـدار جـو ڪاغـذ.

شور اکين ۾ وجهي ، نازڪ نهاريندو نہ ڪر،
برهہ ۾ بيمار آهيان ، محب ماريندو نہ ڪر.

دلربا ديدار قسمت سان ڪڏهن ٿئي ٿو نصيب،
درد جو دونهون دکائي آگ ٻاريندو نہ ڪر.

هڪ وڇوڙي جي ڏکن ڪان ٿيا نوان ناسور مون
ڀيو هٽي ديدان دوناليون ساهہ ساڙيندو نہ ڪر

عشق تنهنجي ۾ مٺا هڏ ماس منهنجو ويو ڳري،
رنج ويتر ڏئي واڏارو محب ڳاريندو نہ ڪر.

رحمت ﷲ ڪي پياري جام وصلت جو مٺا،
پوءِ وري پاٽي جدائيءَ جو پياريندو نہ ڪر.

اي عزيزو! يار منهنجي لاش تي آڻائجو
ويو رسي آهي پرين تنهن کي وجي پرچائجو.

عرض آزي نيازي دوست جي آڏو ڪجو
جي نہ پرچي محب تان ٻانهون ٻڌي ٻاڏائجو.

شال دلبر جي اڳيان هيءَ التجا ٿيندي قبول،
جي اچڻ ۾ دير ٿئي تان دم گهڙي ترسائجو.

آخرت جو ڇوٽڪارو محب ريءَ ٿيندو نہ مون،
هٿ وٺي سهڻي سندو سيني مٿان سو لائجو.

رحمت الله هن وڇوڙي کان قبوليو موت مون،
هي جنازو در اڳيان دلدار جي دفنائجو.

ڪٽين نيڻ نازڪ   نهاري وڃين ها،
وئين محب ماري جيا ري وڃين ها.

هجر ۾ حبيبا ٿيا حال مو ن هيٺا ن ،
گهڙي محب مون ساڻ گهاري وڃين ها.

پرين پيا س تنهنجي آهي تاس تن ۾،
وصل آب پيا را تون پياري وڃين ها.

تنهنجي شوخ چشمن ڪيو آهي زخمي،
ڏئي دل دلاسو ڏو تاري   وڃين   ها.

ڇڏي رحمت الله بحر ۾ وئين تون،
ٻڏيءَ کي ڏئي ٻانهن تاري وڃين ها.

ڪيو عيد اکيون دلدار ڏسو
آيو آ محب اڱڻ منٺار ڏسو.

روئي رات منجهان ٿي ڏينهن ٿيو
جڏ يار پرين هو پرديس ويو
ڏاڍو سخت وڇوڙي لاچار ڪيو
اڄ وصل سندو آهي وار ڏسو.

هيڻان حال هئا دلدار بنان،
ڪري ياد پرين نت نيڻ رنان ،
مون دوست بنا هت ياڻ ڀنا،
ويا سور سيئي سردار ڏسو.

سرها سير ٿيا سڀ گهير گهٽيون،
جيڪا راهہ اچي پيو يارونٽيون،
پري محب ڏنيون اڄ وصل وٽيون،
ڏاڍو حسن ڪيو هڪار ڏسو.

چوي رحمت الله شڪران ڪيان
آيو محبُ اڱڻ سبحان چوان ،
جند جان سڄي قربان ڪيان،
سهڻي يار ڪيو سينگار ڏسو

تو کي يار ڏسان جنهن وار مٺا،
ڪن عيد اکيون تنهن وار مٺا.

تنهنجي طلب اندر ۾ يار اٿم،
تنهنجي برهه ڪيو بيمار اٿم،
تنهنجي عشق ڏنو آزار اٿم،
ڪري ڏار پرين نا مار مٺا.

سوا صحبت جي ڏکيا ڏينهن لنگهن،
سوين سور مٺا لکين پور پون،
ڪري ياد پرين نت نيڻ روئن،
راتيان ڏينهن وهايان نار مٺا.

تنهنجي ڪاڻ فدا جند جان ڪيم،
هيٺا ن حال هجر ۾ اڄ يار ٿيم ،
تنهجي تير نظر اڄ تير هنيم،
چڪي چاڪ پيا لهه سار مٺا.

چوي رحمت ا الله اڄ يار هلي ،
وڃ يار مون سان مٺار ملي ،
ڏنو آه وڇوڙي هي درد دلي
گڏ يار گهڙي اچي گهار مٺا.

زمانـي كـي ڏنـم جـاچي وفـائي اڄ صـفا ڪـانهي،
عزيـزن ۽ عجيـبن ۾ اڇـا ئـي اڄ صـفا ڪـانهي.

زبـاني زيـب ظـاهر جـو مثـل مـاڪي ۽ مٺاڏسـجن ،
مـدائي مـن انـدر تـن جـي اڇـائي اڄ صـفا ڪـانهي.

رکي محبت ڏئي صحبت ڪـرن انجـام ٺـا جلـدي،
اصــل اقــرار جــي ڪــنهن ۾ ادائــي اڄ ڪــانهي .

هونـدو هـڪـڙو سـون ۾ ڪـو سـچو سـاري زمـاني ۾
مگر تنهن ۾ وري بالـڪل بقـائي اڄ صـفا ڪـانهي.

رحمـت الله رکـي يـاري مچـائن خلـق ۾ خـواري ،
لڄا وئي لوڪ ساري مان حيائي اڄ صفا ڪـانهي.

سـواءِ ديـدار دلبـر جـي نـاهي درڪـار ٻـئـي ڪـنهن جـي ،
وٽي ٽي ڪين ڪي دل کي مـٺـي گفتـار ٻـئي ڪـنهن جـي.

هجـي ڪـنهن حسـن واري جـو گهمـڙ جي مـور جـان سـارو،
مگـر محبـوب جهـڙي نـا ٽينـدي رفتـار ٻـئي ڪـنهن جـي .

سـندس اهـڙو حسـن آهـي مثـلِ شـمس و قمـر ڇـا هـي ،
ناهي مٺ تنهن اڳيان ڪائي سرخ رخسار ٻئي ڪـنهن جـي

ڪُـنـا هـڪ ديـد سـان دلبـر ڪـر ي تـابش مٺـي منـور،
ڪنـدي قـتلام نـا مـون کـي تکـي تلـوار ٻئي ڪنهن جـي.

رحمـــت ا لله چـوي مـــون کـــي ســـدائي يــاد آ دلبـــر ،
ڪيـان ڪيـئن ڳالهـ ڪـائي ادا اظهـار ٻئي ڪنهن جـي.

تو کي سونهن اڳي آ يار گهڻي
ڏئي محب ڦڻي سينگار نہ ڪر

تنن جا وار سنوان سپ سياھ مٺا،
ڪن سو گهو سي ئي ساھ مٺا،
تو کي ناھ منهنجي پرواھ مٺا،
پر عرض ٻڌي انڪار نہ ڪر.

ڪيفي نيڻ خوماريدار مٺا،
تنهن جا ڳاڙها لب رخسار مٺا،
تنهن جي عشق ڏنا آزار مٺا،
گهڻو برھ ڏئي بيمار نہ ڪر.

تنهن جا موتي ڏند مرجان مٺا،
ڪيان جان سڄي قربان مٺا،
تنهن جي درد ڪيو ديوان مٺا،
پائي شور اڪئين اقرار نہ ڪر.

ڏس نيڻ ڪڻي چڙ ناز مٺا،
رک عاشق سان تون راز مٺا،
چوي رحمت ا ﷲ ڪر ي نياز مٺا،
مون کي دوست پري دم ڏار نہ ڪر.

ٽو ڏسان پنهنجي اڳيان، شهر نوان ۽ گهر نوان ،
ڳوٺ واهڻ ملڪ جا، ماڻهو نوان جهنگ جهر نوان.

پاند پيرن سان پرن، ڪپڙن منجهان ڪي ڪاريون،
ڪي اڇن ڪمرا ڪنيون، لوٽا نوان ڪنگر نوان.

ٻيون ڏٺم ٻو ليون نيون، ٽوليون نيون، چوليون نيو ن،
سينڌ نئين سرما نوان ،آڪڙ نئين زيور نوان.

ڪن اڏيا پڪڙا پراٽا، ڪي ڇنن جي ڇانءَ ۾ ،
ڪن سندا ڪوٺا نوان، بنگلا نوان، دريون در نوان

ذات جا ڪيئي لٻا ٽا، مَهر ميمڻ مُلڪ ۾،
شَر جاگير اٽي جتوئي، ٻيا ڏٺم ڏيپر نوان.

مال مارن ڇيڙيا، ۽ ٽڙ مٿي تو ڏن تنوار،
دڳ نوان رستا نوان، ڪوهيون نيون ڪُوهر نوان.

رحمت ا ﷲ رات ساري، يار گڏ گفتار ڪئي،
محب جي محبت هنيان، تير و ڪمان خنجر نوان.

يار محمد فقير

سندس ٻالپڻ ڪيئن هو. سندس ڄمڻ ويل سندس نانو حاجي لعل بخش شيخ زنده هو. هو حقيقت ۾ حاجي لعل بخش جي ٻروهڻ گهر واريءَ جو ٻار هو پر ٻالاپڻ ۾ چوندا آهن ته هو ايترو ته سهڻو ٻار هو جو سندس والده کي حاجي صاحب هڪ پيري منع ڪئي هئي ته: ”هن کي وهنجاري سهنجاري، سينگاري منهنجي سامهون نه آڻجان ورنه هن کي منهنجي ئي نظر ڪائي ويندي.“ واقعي ٿيو به ايئن. هڪ پيري جي ڳالهه ڪندا آهن ته يار محمد جي والده کي شايد پروڙ نه هئي ته سندس والد صاحب گهر ۾ آهي ڇاڪاڻ ته هو اڪثر ڳوٺ کان ٻاهر رهندو هو جو ماڻهو کيس دوا درمل جي لاءِ وٺي ويندا هئا. تنهن ڪري کيس والده سينگاري ڪنهن پاڙي وارن ڏانهن وڃڻ جو سوچيو پر انهن جو گهر سندس والد جي گهر جي ڪاٻي پاسي هو ۽ کيس اباڻي گهر آڏو گذرڻو هو. هوءَ جيئن ئي اتان گذري ته حاجي لعل بخش جي نظر ننڍڙي يار محمد تي پئي ته اتان ئي هن رڙ ڪري ۽ هڪل ڪري ڏيءُ کي خبردار ڪيو ته پر مٿان اهو به چيائيس ته اهو ئي ٿيو جيڪو مون توکي چيو هو. هاڻ هي ٻچي وڃي ته وڏي ڳالهه ٿيندي پوءِ ته يار محمد بخار جي پيو ۽ هن کي اهڙي عجيب تڪليف ٿي جو سندس ٽنگون گوڏن کان هيٺ ۽ مرن جي وچ ۾ ڦري ويون ۽ هو هلڻ گهمڻ کان ويهي ويو. سندس علاج، دوا درمل، ٽوٽڪا ڦيڻا گهڻا ئي ڪيا ويا پر هو هلڻ جهڙو نه پئي ٿيو. نيٺ مايوس ٿي سندس والده پنهنجي وڏي ڀاءُ غلام حسين کي چيو ته هاڻ ٻيو ڪو چارو نه وڃي ٻچيو آهي، تنهن ڪري تون منهنجي مدد ڪر ۽ مون سان سخي شاهه جمال تي اوجاڳو هلي ڪر ته من نه من ڪا مهر جي نظر ڪري ۽ هي هلڻ جهڙو ٿئي.

مون کي پاڻ ادي يار محمد ٻڌايو ته ٻن ڏينهن جي سمهڻ کانپوءِ رات جو مان خواب ٿو ڏسان ته هڪ باريش، سفيد پوش، هٿ ۾ لٺ ڪو درويش مون ڏانهن ايندو ٿو رهي ۽ بلڪل ويجهو اچي مون کي ٽڏو هڻي چوڻ لڳو: ”اڙي ڇوڪرا اٿي هل، هتي ڇو سٽو پيو آهين؟“ ان جي هشمت کي ڏسي ۽ سندس اهڙي ٽڏي ۽ دڙڪي ملڻ ڪري مان اٿي ڀڳس ته اچي گهر پيڙو ٿيس. واقعي سندس پنين کي ڏسبو هو ته ڪمان جيان لڳنديون

هيون. پوءِ اها سندس ناني جي نظر چئجي يا ڪا محلق بيماري، اهڙي بيماري سندس ٻئي نمبر پٽ بشير احمد کي بہ ٿي، جنهن جو بہ آپريشن ٿيڻ باوجود سندس پنيون ڦريل ئي آهن پر هلڻ ۾ ادي يار محمد کي ڪو بہ محسوس ڪري نہ سگھندو هو.

وري هڪ پيري يار محمد جي والده کي پاڙ جي هڪڙي عورت اچي نياپو ڏنو تہ: ”ادي! گذريل ٻن ٽن ڏينهن کان سخي شاهہ جمال مون کي خواب ۾ اچي ٿو ۽ چوي ٿو توکي چوان تہ گھر جي ٻنيي جي ڪڙهہ کولي ڇڏيندي ڪر جو اسان کي سندس گھر يار محمد کي ڏسڻ ۾ تڪليف ٿي ٿئي.“ پوءِ اها هاٽي شاهہ جمال جو نالو پئي ڪٽي، پر من کي لڳي ٿو اهو بہ حاجي لعل بخش شيخ ئي هوندو، جنهن کي هو ننڍي هوندي کان ئي وٽندو هو.

فقير يار محمد پيرزادو سنڌ جي ٻهراڙيءَ جي هڪڙي ننڍي ڳوٺ فيڊر ضلعو نوابشاهہ جيڪو سنڌو درياهہ جي ڪنڌار تي (اڄڪلهہ اهو ڳوٺ آهي ئي ڪو نہ) 1927ع ۾ ڄائو. درياهہ شاهہ جي مستيءَ ۽چاڙهه ڪري، لڏي پلاٽي، 1936 ۾ خيرن سان اچي ڳوٺ ٻلهڙيجي لڳ موهين جو دڙو کان بہ ميل ڏکڻ طرف سڪونت پذير ٿيو. سندس تعليم ان وقت جي رواج مطابق سنڌي فائينل ٿيل هئي.

فقير يار محمد جو نانو ۽ پڙنانو پنهنجي دؤر جا ﷲ تعاليٰ جا پهتل ٻانها هئا. سندس وڏا ڪنهن حد تائين ٻني ٻاري يا پيري مريديءَ تي گذران ڪندا هئا. سندس پڙ نانو سخي شاهہ جمال (اڙين جو آڏار) جي تربت اڄ بہ ڳوٺ ٻلهڙيجيءَ ۾ موجود آهي.

هو 1942ع ۾ ڳوٺ ٻٺ ۾ معلم ٿيو ۽ 1948ع ۾ سنڌي فائنل پاس ڪيائين، پر ڪيس وڏيڪ نوڪري ۾ رکيو نہ ويو. 1952ع ۾ ڪيس آبپاشي کاتي ۾ داروغي جي نوڪري ملي، پر ڪن سببن جي ڪري اهي ٻئي نوڪريون ڇڏي اچي گھر ويٺو ٿيو. پوءِ مال متاءَ جي ٿهل ٽڪور ڪري پاڻ ۽ پنهنجي خاندان جي پيٽ گذر لاءِ جاکوڙيندو رهيو. ڳوٺ ۾ واندڪائيءَ جي زماني دوران هن جو نظارو ٿيو. بلڪل ايئن جيئن سرمد شهيد جو ٺٽي سنڌ ۾ واپار سانگي اچڻ سان اڀيچند نالي هڪ خوبرو هندو ڇوڪري سان نينهن نظارو ٿيو ۽ عشق هن وٺ آيو تہ سندس سموري ڪايا تبديل ٿي وئي هئي ۽ هو جڏهن ٺٽي کان دهليءَ پهتو تہ هو ڪپڙن کان پاڪ ٿي چڪو هو.

چوڻ جو مقصد آهي تہ انسان کي جڏهن عشق مجازيءَ جي چوٽ لڳي ٿي تہ پتائي چواڻي تہ: ”عشق جنين سر آئيو سي نہ پائين بک“. جڏهن اهو عشق سچل سرمست وٽ آيو تہ هن عالماڻو نٽ ٺانگر ڇڏيو ۽ الفي پائي، يڪتارو کڻي، چوڻ لڳو ”تيري عشق نچايا، ڪر ڪي ٿيا ٿيا“ يا هن اهو چوڻ شروع ڪيو ”ڪافر مومن ناهيان، جوئي آهيان سوئي آهيان“. ايئن فقير يار محمد جو نظار قادر بخش ابڙو عرف قادن سان ٿيو. هن جي من ۾ هڪ هلچل مچي وئي، هن بہ جڻ الفي پاتي، ڪشتو کڻي سئر شروع ڪيو ۽ فڪر فراق لاءِ شاهہ جمال تي وينو تہ هن تي ڪيئي راز عيان ٿيڻ لڳا. پر هن اهي راز سيني سان سلڻ ۽ ونڊڻ ورهائڻ شروع ڪيا جو هو قلندر شهباز جو پوئلڳ سڏائيندو هو ۽ چوندو هو تہ قلندر جو طريقو پيري مريديءَ وارو نہ پر هو سچي فقر کي پائيڙا ڪري سمجهندو هو. تنهن ڪري اسين سڀ پائيڙا آهيون. هڪ ٻئي کي سيکاريون ۽ هڪ ٻئي جي جاڻ مان سکون ٿا. پوءِ ئي هو صوفي شاعرن ڏانهن لڙيو ۽ انهن کي سمجهڻ ۽ سمجهائڻ لڳو.

ان گهر ۾ رهڻ ۽ نينهن نظارو ٿيڻ ڪانپوءِ سندس ذهن راڳ رنگ سان ريجهڻ لڳو ۽ ڳوٺ ۾ ملوڪ شاهہ جي تُربت تي ٿيندڙ راڳ جي محفلن ۾ ويهڻ ۽ راڳ جي جاڻ حاصل ڪرڻ ۽ ڳائيندڙن مجنون ماڇي، ميهر ڪاسائي ۽ ٻين کي شاعري، راڳ جا گر ۽ فريد، بلها شاهہ، حمل فقير ۽ اهڙن ٻين صوفي شاعرن جي شاعري، صحيح تلفظ سان پڙهڻ سيکارڻ لڳو.

هڪ لڳا ملوڪ شاهہ جي تُربت تي ويهي تلاوت قرآن پئي ڪيائين تہ هن تي هڪ از افشان ٿيو. هو عربي تہ پڙهيل هو ۽ نہ ئي جاڻندو هو. ان جي باوجود هن کي قرآني آيتن جي معنيٰ سمجهہ ۾ اچڻ لڳي ۽ پانيائين تہ سڄو قرآن هن لاءِ عيان ٿي پيو آهي. في الحال تہ ڇرڪي ۽ ڏڄي ويو. ان مهل ئي قرآن بند ڪري سڌو گهر آيو ۽ اچي پنهنجي والد محترم ملان شفيع محمد عرف جمن سان حال اوريائين . جنهن ڪان قرآن شريف کولرائي ڪيس ان جي معنيٰ ٻڌائيندو ٿي ويو، جيڪا ڪافي درست هئي.

جڏهن دل جي دري کلندي آهي، تڏهن ماڻهو جو اندر اُجري پوندو آهي . پوءِ ڪيترائي راز هن تي عيان ٿي پوندا آهن . ايئن ئي يار محمد تي قدرت پنهنجو ڪرم ڪيو ۽ هو شاهہ لطيف جي شاعريءَ ڪان ٿيندو، سنڌ

۾ پنجاب جي صوفي شعراءِ تائين پڙهي انهن ۾ لڪل راز عيان ڪندو، اظهاريندو ۽ سيني يارن دوستن جي قلبن تان ڪٽ ڪوريندو رهيو.

نيٺ ڪيس خيال آيو تہ انهيءَ پنڌ جي پانڌيئڙي هئڻ جي ناتي، ڪنهن اهڙي رهبر جي ڳولا ڪجي، جيڪو منزل مقصود تي پهچائڻ جي رهنمائي ڪري. ان لاءِ سنڌ جي اڪثر، سندس خيال سان ٺهڪندڙ درگاهن جي سجاده نشينن وٽ طالب ٿيڻ لاءِ ويو پر ڪو بہ هن سان بحث مان ڪٿي نہ سگهيو ۽ سندس سوالن جا جوڳا جواب ڏئي نہ سگهيو. ان ڪري هو ڪنهن جو طالب نہ بڻيو باقي پنهنجي ليکي هو پاڻ کي قلندر شهباز جو پوئلڳ چوائيندو هو.

پنهنجي ڳوٺ ۾ اول ملوڪ شاهہ تي ۽ پوءِ شاهہ جمال يعني پنهنجي پڙ ناني جو متولي ٿي ويٺو ۽ راڳ سان روح رلائي ڇڏيائين . جتي راتين جون راتيون راڳ رنگ جون محفلون ۽ آئي وئي سان قرب جون ڪچهريون ۽ ڀٽائي جي شاعريءَ تي ڇڙ تہ ليڪچرڏيڻ شروع ڪيائين . هتي هڪ ڳالهہ هيءَ بہ چوان تہ شاهہ جمال تي ويهڻ ڪانپوءِ فقيريار محمد سير ڪري آئي وئي کي ڪارائيندو هو ۽ انهن جو بار ڪڏهن بہ پهنجي پائرن تي نہ وڌائين .باقي سندس بارن ٻچن جي ڪفالت سندس ڀيا ٻه پائرڪندا رهندا هئا ۽ آخر سندس اولاد جي پاڻ پرائيءَ تائين . ڪيترائي هن جي قرب ۾ ڪچهرين جي ڪري ڪڙجي ويا. هو سدائين اسان نوجوانن کي شاهہ لطيف کي سياست سان سلهاڙڻ تي رنج هوندو هو ۽ چوندو هو تہ شاهہ لطيف ايئن نہ ٿو چوي جيئن اوهين ڪيس سمجهي رهيا آهيو پر ڀٽائي ايئن ٿو چوي جيئن اسين فقير ٿا چئون.

مثال: مارئي انساني ارواح آهي، جيڪو پنهنجي ڪل يعني رب پاڪ جو جزو آهي ،پنهنجي انهن جزن جي تانگهہ ۾ آهي . سندس ملير عالم الارواح آهي ۽ هتي هن انساني جسم، قيد خاني ۾ آيو آهي. هن جا بند بدا ٿيندا تہ هو اصل وطن يعني ڪل سان ملڻ لاءِ عالم الارواح ڏي ويندو. باقي اوهان ڪڏهن سنڌ ڌرتي يا ملڪ سان اهڙو واعدو ڪيوهو ڇا؟ هو ڀٽائي پڙهندو هو تہ اکين مان ڳوڙها جاري ٿيندا هئس.

نيٺ هڪ دؤر آيو جو هو اولاد جي ڪري ڪراچي اچي رهيو. ڪراچيءَ ۾ رهڻ دوران بہ هن وٽ اهي ئي ڪچهريون، اها ئي شاعري، اهي ئي راڳ رنگ، اهي ئي روح رچنديون.جڏهن هو پاڻ کي بنهہ اڪيلو

محسوس ڪرڻ لڳوجو هن جا پائر ۽ اولاد فليٽ ۾ اچي رهيا ته مان هن وٽ گهڻو ويندو هوس ۽ ڪيس نيٺ چئي ان ڳالهه تي آماده ڪيم ته ڀٽائيءَ کي هر ڪنهن شارح ۽ سهيڙيندڙ جيئن سمجهيو آهي تيئن لکيو آهي. ورنه ڀٽائيءَ جي رسالي جا ايترا ڇاپا نه هجن ها. ڪيس انهن مڙني ڇاپن مان ڪلياڻ آڏواڻيءَ جي شرح ڪنهن حد تائين پسند هئي. نيٺ منهنجي م ڇڏو ۽ شير پنيان ڦيڪاريءَ واريءَ ڳالهه نيٺ وجي هٽي هنڌ ڪيو ۽ هو آماده ٿي ويو شاهه جي شرح فقيراڻي رنگ ۾ ماڻهن لاءِ اظهارڻ.

اهو اظهار هن شاهه لطيف جي شاعريءَ جي ٻن ڇاپن کي آڏو رکي ڪيو آهي. هڪڙو مرزا قليچ بيگ وارو نسخو ۽ ٻيو ڪلياڻ آڏواڻيءَ وارو نسخو. پر گهڻو تڻو بيت هن مرزا قليچ بيگ واري نسخي تان کنيا آهن ۽ ڪجهه بيت ڪلياڻ آڏواڻي واري ڇاپي تان کنيا اٿس.

هو سنڌ جي فقيرن سان گڏجي لاهوت ياترا به ڪري آيو هو. هن وٽ به ذات پات، نڍ وڏائيءَ واري ڳالهه ڪا نه هوندي هئي . هر آيو ويو ان ئي پٽ تي وڇايل تڏن ۽ گودڙين تي مچ جي چوڦير ويهندو هو. سنڌس راڳ بابت ڄاڻ جي هاڪ ٻڌي ڪيترائي راڳي شاهه جمال تي فقير يار محمد جا مهمان ٿيا ٽڪيا پيا هوندا هئا ۽ اهي راڳ ڳائيندا هئا ۽ فقير هنن کي فقيرن جا نڪتا ۽ قلندري طريقت بابت ڄاڻ ڏيندو ۽ سندن ڳايل صوفياڻن ڪلامن جي رازن کان ٻڌندڙن کي آگاهه ڪندو رهندو هو. مون جيترو ويجهو فقير يار محمد سان گذاريو ۽ جيڪي ڳالهيون وقت بوقت مون سان ڪندو رهندو هو، انهن کي اظهارڻ لاءِ وقت ۽ ڪاغذن جي ضرورت آهي هي به چار ڳالهيون انهن مان واهان سان سليون اٿم . هاڻ هن ڪتاب بابت ڪجهه ٻڌائڻ ضروري ٿو سمجهان.

هونءَ مان ان ڳالهه جو اشارو مٿي ڏئي ويو آهيان ته سنڌس ڀٽائيءَ جي شاعريءَ جي باري ۾ ڇا رايو هو. هاڻ مان اوهان کي سنڌس ڪيل شرح جي ڪلياڻ آڏواڻيءَ جي شرح سان ڀيٽ ڪري ڏيکارڻ چاهيندس.

سر ڪنيات مان ساڳيو بيت ڪلياڻ آڏواڻيءَ ڪيئن شرح ڪئي ۽ فقير يار محمد ڪيئن ٿو شرح ڪري نموني طور ڏسو:

شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر ڪنيات داستان پهريون، بيت ستون

چنڊ! تنهنجي ذات، پاڙيان تان نہ پرينءَ سين،
تون اَڇو ۾ راتِ، سَڄَڻُ نِتُ سوجهرا.

شرح: اي چنڊ! تنهنجي حسن ۽ خوبيءَ کي سپرين جي سونهن ۽ سوڀيان جو مٽ نہ ٿو سمجهان. تون رڳو رات جو ٿو ڀڪين، اسان جو پرين ٻارهوئي پيو ڀڪي.

شارح فقير يار محمد، سر کنيات داستان پهريون، بيت 13

شرح: اي صفاتي محبوب توهان سهڻن جي سونهن، حقيقي پرينءَ سان نٿي پيٽي سگهجي، اوهان هن خواب واري دنيا ۾ اڇا اجرا آهيو پر منهنجو حقيقي محبوب ٻنهي جهانن ۾ روشن آهي.

شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر سريراڳ، داستان پهريون، بيت پهريون

مانَ پُڇَنِئِي سُپرين، چِتان لاهِ مَ چَرُ،
اُنين جا اُمُرَ، ڪڻ تہ خالي نہ ٿئين.

شرح: تون پرينءَ جي پڇار دل تان نہ لاهہ تہ من پرين بہ تنهنجي سار لهن. سندن مڙئي حڪم مڃ تہ ڪڏهن بہ سندن فيض کان پالهو نہ رهين.

ساڳوي بيت نمبر، ساڳيو سر ۽ ساڳيو داستان، فقير يار محمد هيئن شارح ٿيو.

شرح: تون اڪيون ٻوتي تصور ڪري پرينءَ جي يادگيري فراق سان ڪر تہ محبوب ضرور ايندو. تون صبر ۽ تحمل سان فڪر فراق ۾، سڪ پيار سان رهہ تہ نااميدي نہ ٿيندي.

مرتب ۽ شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سُر ساموندي، داستان پهريون، بيت 2

پَڳَهہَ پاسي پَچُ، آيل! سامُونڊيُن جي،
من ۾ ٻاري مَچُ، جِمَ وَيَنِئِي اوهِري.

شرح: اي منڌ! ساموندين جي پڳهہ جي پر ۾ وجي درد ۽ سوز ۾ پچ، متان هو تنهن جي من ۾ محبت جي آڳ اٿاري، پنهنجي ٻيڙي هاڪاري هليا وڃن.

ساڳئي داستان، ساڳئي سر، ساڳئي بيت 2 جي شرح فقير يار محمد هيئن ٿو ڪري:

شرح: جيڪي روئڻ وارا عاشق آهن تون به انهن سان رهي، پنهنجي مجازي محبوب جو تصور ڪر، اهي تنهنجي محبوب سان پيار وڌائيندا ۽ فراق جو مچ مچائيندا ۽ پوءِ حقيقي محبوب ڏي وٺي ويندا.

مرتب ۽ شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر ڪيڏارو، داستان پهريون، بيت پهريون:

ڏنو مُحَرمُ ماهُ، سَنَڪو شهزادن ٿيو،
جاڻي هيڪ الله، پاڻ وڻنديون جو ڪري.

شرح: محرم جو مهينو ڏنو آهي ۽ دل ۾ شهزادن (امام حسن ۽ امام حسين) جي جهوري لڳي آهي، هڪ االله کي ئي هر راز جي جاڻ آهي، جو پاڻ ئي وڻندڙ ڳالهيون ٿو ڪري.

ساڳئي سر جو داستان پهريون ۽ بيت به پهريون ڏسو ته فقير يار محمد ڪيئن ٿو شرح ڪري:

شرح : چنڊ جهڙي سهڻي مجازي محبوب کي ڏسي، عاشق کي انتظار ٿيو عشق انهيءَ راز کي جاڻي ٿو جو پنهنجي مرضي سان هلندو آهي ۽ عاشق سان موت ۾ ملاقات ڪندو آهي.

مرتب ۽ شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت پهريون.

تون سمون آءٌ گندرِي، مون ۾ عَيبَنِ جُوءِ،
پَسي راڻِين روءِ، متان ماڱرِ مٽئين.

شرح: تون سمون سردار آهين ۽ مان گندري ذات جي مهاڻي آهيان ۽ مون ۾ اوڻاين جو ماڳ آهي، تون راڻين جو منهن ڏسي، متان ماڱر ذات جي مهاڻيءَ کان منهنڙو مٽي وڃين!

هاڻ ساڳيو سر، داستان به ساڳيو ۽ بيت به ساڳيو ڏسو فقير يار محمد ڪيئن ٿو سمجهاڻي ڏئي ۽ هن ڪيئن پٽائي جي ڪاموڏ ۾ رکيل راز سلجهائڻ ۽ سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

شرح: محبوب حقيقي تون ڪائنات جو بادشاهہ آهين، مان روئڻي گندي آهيان، تون راڻين جو سينگار (پرهيزگارن جي عبادت) ڏسي متان مون گنديءَ کان نفرت ڪرين ۽ منهن مٿي وڃين.

هاڻ پڙهندڙ پاڻ بہ انصاف ڪندو تہ اسان جي دانشورن جي راءِ ۽ پٺائيءَ متعلق فقراءِ جي راءِ ۾ ڪهڙو فرق آهي. سنڌ جا اهي فقيرجن لاءِ پٺائيءَ چيو آهي: ”جي تو سانگ سسيءَ جو، تان تون نانهہ فقير“. اهي فقير جن کي سِسِيءَ جو سانگ نہ هو جيئن سرمد شهيد کي شهادت ويل سندس هڪ پوئلڳ چيو هو تہ: ”هينئر بہ وقت آهي ، جي تون ڪپڙا پهرين ۽ قلمئہ طيب پورو پڙهين تہ تنهنجي قتل جي سزا معاف ٿي سگهي ٿي“. جنهن تي سرمد وراڻي ڏني هئس تہ: ”مان حق تي آهيان، تنهن ڪري مان ائين چو ڪريان“. پر ٻئي پاسي گيليو هو، جنهن کي پنهنجي هڪ پياري شاگرد چيو تہ: ”استاد تو اهو ڇا ڪيو جو لکت ۾ ڏنئہ تہ: ڌرتي نہ گول آهي ۽ نہ سج جي چوڌاري ڦري ٿي“. جنهن تي گيليلو هن کي وراڻيو هو تہ: ”منهنجي لکي ڏيڻ سان ڌرتي ڦرڻ ڇڏي تہ نہ ڏيندي ان ڪري لکي ڏنم“. هاڻ اهو فرق آهي فقير ۽ دانشور جي خيالن ۾.

پراڻي عهدنامي جي پيدائش جي باب پهرين جي آيت 26 کان 28 ۾ آيل آهي تہ: ”خدا چيو اسين انسان کي پنهنجي صورت تي پاڻ جهڙو جوڙيو تہ اهي سمنڊ جي مڇين تي، هوا جي پکين تي، ڍورن تي، سڄ ۽ زمين تي، سڀني سُرندڙ ۽ جيتن تي حڪومت هلائين ۽ خدا پنهنجي صورت تي انسان کي پيدا ڪيو خدا جي صورت تي پيدا ڪيائين. نر ۽ ناريءَ کي پيدا ڪيائين ۽ خدا انهن کي برڪت ڏئي چيو تہ وڌو ۽ ويجهو ۽ زمين کي پرپور ۽ طابع ڪريو“. هاڻ اسان جي سنڌ جو فقير بہ ان ڳالهہ جو قائل آهي تہ ”الانسان سري و انا سره.“ ”انسان پيدا ٿيو هوبهو هن جي صورت جهڙو“. انڪري هو هر انسان جي تعظيم ڪرڻ لازم سمجهندا آهن، هر ڪنهن سان نوڙت سان پيش ايندا آهن. هر ڪنهن کي هٿ جوڙيندا آهن. هر ڪنهن لاءِ سنو سوچيندا آهن، ان ڪري نہ تہ اهو اسان کان اتم آهي، پر اهي اها تعظيم هن جي خدا جي صورت ۽ خدا جي نور جي جزي جي ڪندا آهن. ڇو تہ ان جي شاهدي بہ پراڻي عهدنامي ۾ آيل آهي تہ ”انهيءَ جي نسن ۾ زندگيءَ جو ساهہ (نور) ڦوڪيائين تہ هو جيئرو انسان ٿي پيو“. ۽ قرآن پاڪ ۾ شاهدي آيل آهي تہ: ”ملائڪن جڏهن بوتو تيار ڪيو ته ان ۾

پنهنجو جز يعني روح ڦوڪيائين تہ هو زندهہ ٿي پيو.“ ان ڪري فقير يار محمد بہ ڀٽائي جي ان بيت کي سچو ثابت ڪيو آهي تہ:

هي بيت نہ ڀانيو ماڻهوئا، آيتون آهينِ،
نيو مَنُ لائين، پِريان سَندي پارَ ڏي

فقير يار محمد هڪ ڊگهي عرصي کان جسماني طور نڀل ۽ صحت جي خرابيءَ ڪري بيمار رهڻ لڳو هو. ان جا ڪجهہ سبب ڪراچيءَ ۾ هجڻ ۽ هڪ هنڌ ويهي وڃڻ بہ ٿي سگهن ٿا. ان جي باوجود جڏهن هن ڀٽائيءَ جي بيتن جي شرح ڪرڻ شروع ڪئي تہ ڄڻ هن جي جسم ۾ ڦڙتي اچي وئي هئي . ڪيس پوري رسالي جي شرح جيڪا هن صرف بيتن جي ڪئي آهي، ان عرصي دوران ڪانئس بيماري بہ وسري وئي. منهنجي هر ٻئي ٽئين ڏينهن ملڻ واري نيم ۾ هو مون کي پڙهي ٻڌائيندو هو.ڪڏهن انهن بيتن جي وڏيڪ تشريح ڪري ٻڌائيندو هو ۽ ايئن ڪلاڪن جا ڪلاڪ ڳالهائيندو هو جو ڪڏهن بہ اهو احساس نہ ٿيندو هو تہ ڪو هو بيمار بہ آهي. اهو هو هن جو شوق ۽ ڀٽائيءَ جي شاعريءَ سان لڳاءُ ۽ فقراءَ جي خيالن جي اپٽار سان دلچسپي هئي .

جڏهن هن سڄو رسالو تشريح ڪري ورتو تہ ان ۾ ڪافي ڊاهہ ڊوهہ بہ هئائين . مون کيس اهو فيئر ڪرڻ لاءِ چيو ۽ اجا ٿورو ئي فيئر ڪري سگهيو تہ هن جي صحت هن جي هٿن مان نڪرڻ لڳي ۽ آخر پورو هڪ سال ۾ اهو پرو ٽيل رسالو فيئر نہ ٿي سگهيو۽ پاڻ 1998ع ۾ اهو ڪم اڌورو ڇڏي وڃي پنهنجي اصل سان مليو.جز ڪل سان ملي ويو.

شاهہ لطيف جو اهو پار اسان کي فقير يار محمد ڏيکارڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، هاڻ اهو اسان پڙهندڙن تي ڇڏيل آهي تہ پريان سندي ڳالهہ ٻڌي، هنئين سان هنڊائين تہ فقير يار محمد ۽ اسان جو پورهيو ثابت پوي. آخر ۾ دعا آهي تہ:

پورهيو سندو پورهيتن، والي ڪيمَ وڃاءِ،
سو مون ٿورو لاءِ، جو پئي پراڻو نہ ٿئي .

يار محمد پاڻ کي فقير چوائڻ لڳو هو جنهن ڪري هن اهڙين درگاهن جي سجاده نشينن سان تعلق جوڙيو جيڪي خاص ڪري صوفي

متي، جي ڄاڻ کان وانجهيل هئا، ڪين صوفي ازم جي ڪا ٻه پروڙ ڪا نه هئي، نه ئي وري يار محمد صوفين جي اصل متي مان واقف هو صوفين جي لاءِ ڀهريون ڏاڪو ئي شريعت آهي، جنهن کان هو ڪوهين ڏور هو هن وٽ صوفين جي لاءِ پٽائي گهوٽ جو هي بيت اهڃاڻ بڻيو ته:

روزو ۽ نماز ايءُ پڻ چڱو ڪم،
اهو ڪو ٻيو فهم، جنهن سان پسڻ ٿئي پرينءَ جو

يا وري سچل سرمست جو هي بيت:

ڪلمي ڪو نه ڪيو مورڻن مسلمان،
مڪو ڪين محمد، عرب کان ايمان،
سچو سِرُ صبحان، عالم ليکي آدمي.

يار محمد کي صوفين جي علم بابت ٻه ڄاڻ ڪا نه هئي ۽ نه ئي هن وڏن، مستند ۽ مشهور صوفين جون ڪي لکڻيون پڙهيون ۽ پرجهيون هيون، بس هن هندو جوڳين ۽ سادن واري رسم نشي ۾ رهي بي سُڌ ۽ دنياوي جهنجهٽن کان پري رهي ايشور يا پرماتما کي پائڻ لاءِ ڌيان گيان ڪرڻ واري ڳالهه جي ڪٽي ڳنڍ ٻڌي. هن سئر ڪري هر آئي وئي جي بک اُجهائڻ لاءِ خوب جتن ڪيو جيڪو ڪم ڪو ايترو سولو نه هو. ان ۾ پنهن جي عزتِ نفس مارڻ جو درس آهي. پر سندس صحبت ۾ منهنجو ڳوٺڙو جيڪو ڪنهن زماني ۾ علم جو پندار هو اتي جو اڪثر نوجوان نسل نشي جي علت ۾ اڙجي ويو. ڪاڏي وئي، تعليم، ڪاڏي ويو فهم ۽ علم، ڪاڏي ويا بحث مباحثا، سيڪو گهٽ ڄاڻ هوندي پاڻ کي عقل ڪل ڄاڻيو ويٺو آهي، ڳوٺ کي اهو جيڪو نقصان رسيو ان جو ازالو سندس چڱائين ۽ گڏن ٻه نه ڪيو.

مير محمد

مير محمد ولد رحمت الله 1942ع ۾ ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ ۾ پيدا ٿيو. پاڻ اڃا 8 يا 9 ورهين جو ٻار هو تہ سندس مٿان پدرانہ شفقت جي ڇانءَ ڏيندڙ گھاٽو وڻ، ٽي ٻيءَ جي لپيٽ ۾ اچي کيس ننڍڙ ۾ ڇڏي راهہ رباني جو راهي ٿي ويو. کيس ۽ سندس خاندان جي سنڀال سندس چاچي نالي دوست عليءَ ڪئي.

دوست علي هڪ ننڍڙي سرڪاري نوڪريءَ ۾ هئڻ ڪري پنهنجي اولاد، ان کان سواءِ پنهنجي ٻئي ڀاءُ ولي داد جي اولاد لاءِ ڇپر ڇانءَ جو ڪم ڏنو. پر ڪٿي والد ڪٿي چاچو. پٽاڻو اولاد جيڪي انگل آرا پنهنجي والد سان ڪندو آهي، اهڙا آرا تہ پنهنجي چاچي سان ڪري ئي نہ سگھندو آهي. تنهن هوندي بہ کيس جوڳي تعليم ملي. پرائمري تہ پنهنجي اباڻي ڳوٺ ۾ حاصل ڪري ورتائين، مير محمد جيئن تہ هن خاندان ۾ اول تہ پهريون ۽ اڪيلو پٽاڻو اولاد هو. تنهن ڪري کيس سيڪنڊري تعليم لاءِ ڏوڪري هاءِ اسڪول ۾ داخل ڪرايو ويو. جتان مئٽرڪ سيڪنڊ ڪلاس ۾ پاس ڪرڻ کانپوءِ کيس سندس چاچي دوست علي سنڌ ايگريڪلچر ڪاليج ٽنڊو ڄام ۾ داخلا وٺي ڏني. ان وقت جي پرنسپال ڊاڪٽر اي ايم شيخ جي ذاتي دلچسپيءَ جي ڪري کيس هاسٽل ۾ رهائش ملي ۽ ان سان گڏوگڏ اسڪالر شپ بہ ملي وئي.

مير محمد ننڍي هوندي کان ئي هوشيار شاگرد هوندو هو. انهن ڏينهن ۾ کيس ادب پڙهڻ جو شوق ٿيو ۽ هن اتي شاعري جي ميدان ۾ قدم رکيو. هو جڏهن بہ ڳوٺ ايندو هو تہ ڪي ادبي ڪتاب، ادبي رسالا خاص ڪري ماهوار نئين زندگي ۽ تہ ماهي مهراڻ پڻ خريد ڪري آڻيندو هو.

هڪ ڀيري جيئن هو ڪاليج ۾ موڪل هئڻ ڪري ڳوٺ آيو تہ ڪي بيت اچي ٻڌايائين. مون کي ياد آهي تہ انور انهن ڏينهن ۾ اڃا ادب پڙهڻ ڏانهن نہ لڙيو هو ڇاڪاڻ تہ هو ماستريءَ سان گڏوگڏ خانگي طور بي اي جي تياري ڪندو هو ۽ انهن ڏينهن ۾ ريڊيو پاڪستان تان مخدوم طالب المولىٰ جي شاعري ڳاتي ويندي هئي، تنهن ڪري مير محمد جڏهن اهي بيت پڙهي ٻڌايا ۽ پڇيائين تہ، ڄاڻو ٿا تہ هي ڪنهن جا بيت آهن تہ

انور پونسٽ جواب ڏنو هوس تہ ”مخدوم طالب المولیٰ جا ٿي سگهن ٿا“. چاڪاڻ جو انهن ڏينهن ۾ گهڻو ڪري شاعر حضرات فقط غزل جي شاعري ڪندا هئا ۽ اهو مخدوم طالب المولیٰ ئي هوندو هو جيڪو نج رومانوي ۽ عشقيہ شاعري سان گڏ ڪڏهن صوفياڻي رنگ ۾ رنگيل غزل يا نظم بہ لکندو هو ۽ ڪڏهن بيت جي صنف تي بہ هنجي شاعري ڪڏهن نئين زندگي تہ ڪڏهن مهراڻ ۾ ڇپيل نظر ايندي هئي. ان ڪان پوءِ مير محمد باقاعدي شاعري 1962ع ڪان ڪرڻ شروع ڪئي. اسان اڪثر موڪلن جي ڏينهن ۾ ٽئي گڏجي اوطاق ۾ ويهي شاهہ لطيف جي شاعري پڙهندا هئاسون. اسان جي ڳوٺ هفتي ۾ هڪ ڀيرو يعني هر جمعي جي رات ملوڪ شاهہ تي فقيراڻو راڳ ٻڌڻ ويندا هئاسون. مير محمد اهو راڳ ٻڌي راڳ جي راڳڻين مان واقف ٿي ويو ۽ جتي منجهندو هو تہ ڪڏهن فقير يار محمد, ڪڏهن مجني ماڇي تہ ڪڏهن ميهر ڪاسائيءَ ڪان پڇي پڪ ڪرائيندو هو ۽ ڪيس هر ڳائڻي پاران ڳايل هر راڳڻي سمجهہ ۾ ايندي هئي ۽ جيڪا اڄ بہ سندس خوبي آهي.

نيٺ مان بہ مئٽرڪ پاس ڪري ٽنڊوڄام ۾ سنڌ ايگريڪلچرل ريسرچ انسٽيٽيوٽ ۾ نوڪريءَ خاطر آيس ۽ مون ڪان اڳ مير محمد پڻ ساڳئي انسٽيٽيوٽ ۾ اسسٽنٽ ايگرانامسٽ طور ملازم ٿي چڪو هو. پر هاڻ هو بنهہ مستند شاعر طور مشهور ٿي چڪو هو ۽ سندس شاعري ماهوار رسالي سهڻيءَ ۾ پڻ ڇپجڻ لڳي هئي, تنهن ڪري اسان ٻئي گڏ رهڻ ڪري ادبي ڪتاب ۽ ماهوار رسالا خريد ڪري ايندا هئاسون ۽ شام جو يا رات جو دير تائين پڙهندا هئاسون, هڪ ٻئي سان بحث ڪندا هئاسون.

منهنجي ٽنڊوڄام اچڻ ڪان جلد ئي پوءِ مير محمد جي بدلي ٽنڊوڄام مان سڪرنڊ ايگريڪلچر فارم تي وئي. مان ٽنڊوڄام مان نوڪري ڇڏي حيدرآباد ڊاڪٽر اي ايم شيخ جي پٽ ڊاڪٽر فرخ سيار شيخ جي پئٿالاجي ليبارٽريءَ ۾ اچي ويو هوس. مير محمد کي سڪرنڊ ۾ تاج جويو خاڪي جويو ۽ اتان جا ٻيا ڪيترائي نوجوان شاعر مليا ۽ گڏوگڏ مطالعو ۽ مشاهدو پڻ وڌندو رهيس تہ سندس شاعريءَ ۾ رچاءُ ۽ پختگي ايندي وئي. هتي هن شاعراڻين مختلف صنفن تي ڀرپور لکيو. وري جو تر جا ٻيا بہ مستند ۽ جهونا شاعر راشد مورائي ۽ عبدالحڪيم ارشد سان مڪا ميلو ٿيڻ ڪانپوءِ اتان جي اوس پاس جي شاعرن سان رهاڻيون

رچيايائين، راڳ پڌندي ويراڳ پاتائين تيئن سندس شاعري جي صنفن ۽ اتان جي ٻوليءَ جي لهجي تي گرفت مضبوط ٿيندي وئي.

هتي هن نہ صرف غزل يا بيت لکيو پر جديد شاعريءَ کان بہ نہ صرف واقفيت حاصل ڪيائين پر انهن صنفن تي بہ خوب لکيائين. هتي هن جي شاعراڻين صنفن گيت ۽ وائيءَ تي بہ گرفت مضبوط ٿي وئي. ان حد تائين جو محترم تاج جويو جڏهن ايم اي سنڌيءَ جي لاءِ گيت تي مقالو ٿي لکيو يعني مونو گراف پئي لکيو تہ هن مير محمد کي نوجوان ٿهيءَ جو گيت جو شاعر ڪري لکيو. جڏهن تہ انهن ڏينهن ۾ گيت جا سٺا ليکڪ شيخ اياز، بردو سنڌي ۽ نياز همايوني تہ هئا پر نوجوانن ۾ ان صنف طرف تمام گهٽ شاعرن جو توجهہ ويو هو. هتي مير محمد جن جديد صنفن تي لکڻ شروع ڪيو. انهن ۾ غزل ڪانسواءِ نظم، آزاد نظم، هائيڪا، ترائيل، چئوسٽا، پنج ڪڙا پڻ لکيا. هتي ئي سندس شاعريءَ جو پهريون ڪتاب فيض پيرزادو جي سهيڙڻ ۽ روشني پبليڪيشن، ڪنڊيار پاران سنڌي ساهت سال جي موقعي تي ڇاپي پڌرو ڪيو ويو.

مجموعو ”مڪڙيون ماڪ ڦڙا“ جي سري هيٺ ۽ انور پيرزادي جي مهاڳ سان ڇپجي پڌرو ٿيو. اهو سن 1981ع هو. ڪتاب جو سرِ ورق، سنڌيءَ جي مشهور مصور فتاح جي مصرويءَ سان ڇپجي پڌرو ٿيو. ڪيس ان ڪتاب شهرت ڏياري ۽ ان ڪتاب تي ڪيس سنڌ گريجوئيٽس ايسوسيئيشن پاران سال جو بهترين شعري ڪتاب ليکيو ويو ۽ ڪيس گولڊ ميڊل عطا ڪيو ويو. ساڳئي ڪتاب تہ ڪيس اول سنڌالاجيءَ بهترين شاعراڻو ڪتاب تي پهريون انعام ڏنو هوس. هن ڪتاب ۾ مير محمد جن صنفن تي لکيو ۽ هن ئي ڪتاب جون اهي صنفون زينتون بڻيون اهي آهن، نظم، غزل، گيت، وائي، چتارو،ٽيڙو ۽ دوها. هن ڪتاب مان سندس ڪجهہ چونڊ صنف جو ساءُ وٺي ڏسو.

هن ڪتاب جي ميجتا ماڻڻ کان پوءِ بہ مير محمد شاعريءَ جي زمين جي آبياري ڪندو رهيو ۽ 18 سال لڳاتار سنڌي ٻوليءَ ۾ ادبي توازن جي اٽاڻ جي ور چڙهندو ۽ پنهنجي ئي هلڪي يعني سڪرنڊ ۽ ان جي اوس پاس جي شاعرن، اديبن، سياسي ۽ سماجي ڪارڪنن لاءِ اتساهہ بڻيو رهيو. نيٺ سندس شاعراڻيءَ خوبيءَ هڪ نوجوان سڪندر ملاح کي اتساهيو ۽ هن پنهنجي پبليڪيشن مارئي اڪيڊمي، سڪرنڊ ۽ ڪراچيءَ

پاران 207 صفحن تي ٻڌل شاعراڻو ڳٽڪو ”ليار نيڻن ۾ ڦتا“ 1999ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو جنهن جو مهاڳ سنڌي ٻولي ۽ خاص ڪري شاهه لطيف جي شاعراڻين خوبين تي ڀرپور لکندڙ ۽ وقت جي بهترين شاعرن مان هڪڙي محترم تنوير عباسيءَ جي مهاڳ سان پڙهندڙ کي مليو. تنوير عباسي مير محمد جي گيت واري صنف لاءِ هيئن لکي ٿو ”بردي سنڌيءَ کان پوءِ هن ئي شاعر (مير محمد) گيت جي صنف سان لنءُ لا تي، موسيقيت ۽ نغمگي سندس نالي اسلوب جي سڃاڻپ آهي، اها نغمگي ۽ موسيقيت جيڪا گيت جي صنف جي اهم خاصيت آهي سا مير محمد جي شاعريءَ جي سمورين صنفن تي ڇانيل آهي. ايئن به ناهي ته مير محمد صرف گيت جي صنف ۾ ئي پاڻ موکيو آهي پر هن وٽ ته صنفن جي کوٽ ئي ڪانهي، ها جيتوڻيڪ تنوير عباسي چواڻي ته، ”هو بنيادي طور تي ٻهراڙيءَ جو شاعر آهي، جتي زندگي نج ۽ غير متڪلف آهي، ان ڪري سندس عڪس به نج ۽ غير متڪلف آهن“. تنهن هوندي به سندس مطالعي کيس نه صرف سنڌي صنفن تي پر سنڌي ٻوليءَ ۾ ٻاهرين ٻولين مان وارد ٿيل صنفن تي پڻ پنهنجي ٿهيءَ ۽ دؤر جي شاعرن کان گوءِ کٽي ويو ٿو لڳي. هن ڪتاب ۾ اها ڳالهه ضرور جهلڪي ٿي. پر هن کان پهرين ڪتاب ۾ به انهن نووارد صنفن تي سندس گرفت مضبوط کان مضبوط پاسندي. هن ڪتاب ۾ جن صنفن جو مجموعو آهي انهن ۾ دوها، بيت، گيت، وايون، غزل،نظم، رينگا، ترائيل، آزاد نظم ۽ ڇتارا آهن.

سڪرنڊ ۾ رهندي مير محمد تاج جويو ۽ عبدالحڪيم ارشد وارن جي صحبت ماڻڻ سان گڏ سائين جي ايم سيد طرف به مائل ٿي ويو ۽ هن سان ميل ملاقاتون وڌنديون رهيس. جيئن ته سائين سيد پڻ نه صرف سياسي ماڻهو يا سياسي ڏاهو هو پر ان سان گڏ مطالعي جو مل ۽ ادب سرجيندڙ سياستدان هو. سندس لائبريري ته مشهور آهي. سيد سان ميل جول نه صرف مير محمد کي شعوري سگهه ملي پر سندس مطالعي ۽ مشاهدي مان به ڪافي لاڀ حاصل ٿيس، جنهن جون جهلڪون مير محمد جي شاعري توڙي نثراڻين لکڻين ۾ به جهلڪي پونديون هيون.

هاڻ ته هو پنهنجي سرڪاري نوڪريءَ جي ذميواين کان واندو به ٿي چڪو آهي ۽ ظاهر آهي ته سندس سڪرنڊ ۾ دوستاڻو هلڪو به وڏيو آهي ۽ سندس آخري ڪتاب 1999ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو ته ان ڪانپوءِ هيل

تائين 12 ورهين جو عصو گذريو آهي تہ ان عرصي دوران پڻ هن شاعريءَ ۾ ڪيئي عڪس ۽ ڪيئي خيال رچيا هوندا. اهي پڻ هاڻي ڪتابي صورت ۾ اچڻ گهربا هئا پر افسوس آهي جو 21 صديءَ ۾ به سنڌي پبلشر يا ڪتاب ڇاپيندڙ اڳتي نہ اچي سگهيا آهن. تنهن ڪري اسان جي دؤر ۾ لکيل ڪيترو ئي ادب منظر عام تي اچي نہ ٿو سگهي ۽ پڙهندڙن کان اوجهل ٿو رهي. مير محمد نثري صنفن تي پڻ لکيو آهي. سندس هن ڪتاب ۾ آيل صنفن جي ڪجهہ جهلڪ ڏيکارڻ ضروري ٿو سمجهان.

نظم

تنهنجي اکڙين ـ آکيري ۾
پنهنجون گهايل گهڙيون،
ايئن پسان ٿو.
چنڊ جي سيني تي جيئن سائين!
سهڻا سهڻا سانورڙا،
تلڪ لڳن ٿا.
تنهنجي نيڻن ۾ آ جيڪو
گهنگهور گهٽا جيئن گهرو گهرو
تنهن ۾ سائين!
منهنجا پياسا پياسا سپنا،
ڪنوٽين وانگر چمڪن ٿا.
گهايل گهڙيون سندر سپنا،

نيڻن چپر چائڻ هينان ،
ترڦي ترڦي،
لڙڪن جون ڪيئي لارون ٿاهي ،
ٿمي پون ٿا.
تنهنجي ڳل تان ليڪو ٿاهي،
ڪاڏيءَ تي هو موتي بڻجي،
مون کي ڪائي ياد ڏيارن ،
آءُ انهن کي ڪوڙي ڪوڙي ڳيت بڻائي،
پيرڻ تي چاهيو.
پي نہ سگهيس ،
ڇلڪي پيا.
مرڪ کي موڙيو مروڙيو.
ٿهڪ ٿانڊبن ۾ وجهو.
مهڪندڙ منهن تي پلي دانگي مليو.
هر ٻهڪ کي ٻاڻ سان چيريو ڪپيو ڏاڍو ڏنگيو.
پل تہ ڪوئي تنگ ٿي روئي ڏئي،
پوءِ بہ تنهنجو وس پڄي،
لڙڪ پيي ان ڪان ڪسي،
پل انهن کي باهہ ڏي.
پر ياد رک!
ڄر انهيءَ ئي باهہ جي ٿيندي ڄيي،
تون تہ سڙندين پر سندءِ سڙندا تہ ايندڙ نسل پيي!

غزل

اسان پرهه تان پاند لاٿو پرين،
اسان رات جو راز ڄاتو پرين.

توهان پيار مان ڇا انهيءَ ڏي ڏٺو
لڳي چنڊ ٿو مڌ ماتو پرين.

جهلئي ڪين جهلجي پلئي ڪين پلجي،
نئر نينهن جو آه ناتو پرين.

نه ڪا اک ئي ڦڙڪي نه هڏڪي ٿئي،
وساري ڇڏيو آهه ڇا تو پرين.

هنيلو هنيو هوڏ تي آ چڙهيو
بنهه ڪين سرچي سوا تو پرين.

اُجايل اُجايل سڪايل هي مَنُ،
ٿيو آهه تو لاءِ آتو پرين.

جلي رات ساري سهارن سوا،
اسان پرهه کي آهه پاتو پرين.

سندءِ ساز آواز لئه منتظر،
اُهو گيت تو ڇو نه ڳاتو پرين؟

وري مند تي مينهن موتي پيا،
اچڻ ۾ ڪئي دير آ تو پرين.

ڏکيو ڏيل سارو ڏهيون ٿي ويو،
وڇوڙو وڌيو ڇو پلا تو پرين.

غزل

پيارا پيارا پل اَپل،
مون وٽ آيا راڳ رُتل.

گيت گلن جاپوئي هار،
تن-تنبور جي تند ڇڙيل.

گهُورِ نہ ايڏو گهايل ڏي،
چوڏهينءَ جا او چنڊ ڪڙيل.

نيڻ نماڻا نينهن وندا،
جڻ ڪي موتئي گل ٽڙيل.

دلڙي ڪامي ڪنوڻ جيان،
بوند وسي ٿي ٻاڪ مهل.

منهنجو دوهو ڀاسن ٿا،
ڪلندي تنهنجا چپ ڪليل.

مکڙيون کولي گل ڪندي،
هير ٿڏي ۽ ٻاڪ -ڀنل.

ڪيئي جڻ تہ ڪتاب ڪليل،
ابهم ابهم ٻار سٽل.

گيت

سيئي گوندر گس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
منهنجي من جي تئونس هوا ۾، ڪڪريون ٻڻجي ايندئي،
ڦڙ ڦڙ ڦيريون پائي، ياد اسان جي ڏيندئي،
وڏ ـ ڦڙي سان وس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
پرهہ ڦٽڻ سان پکي اسان جا حال وندبيندئي ڳائي،
اُپ اسان جا نياپا ڏيندئي، لاک جي لالي لائي،
ماڪ ڦڙن جا هس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
ڪنهنجي من جي ڦٽن سندا، جي اُبڙيل ٽاڪا ڏسندين،
ڪنهنجي دل جا ، جلندي جلندي وڃ ـ وراڪا ڏسندين،
چڪي مرجي چس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
وياڪل من جي ويٺا ڪڏهين، راڳ وهاڳ وڃائي،
ڪائي ڪونج ولر کان وڇڙي، ڪڏهن ڪٿي ڪُلائي،
اهڙي لنو ـ لهس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
پيٽ بکئي سان، پيسن خاطر، نار ڏسين ڪانچندي،
ڪُرا سانڍي خوب ٽپا ڏئي، پيار جي عيوض پچندي
نچٽيءَ جي نس نس،
منهنجا ڏيندئي ڏس

وائي

دودي جو تو سودو ڪيڙو، نيرا تنهنجا پير!

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي.

بمن جي بوڇاڙ منجهان، ڇپي ڇوي ٿي ڪير.

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي.

مري وڃڻ ڪان اڳ ۾ تنهنجي، ڇانوَ ۾ ميڙيان پير.

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي.

سهڻي سير ۾ مرندي سوچيو ڪبا نہ پويان پير .

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي.

تنهنجي هڪڙي موت مٿان، ٿي ويرين جا ڍير .

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي .

پاڻ سجاڻي ويا هُون سرتا، ڪهڙا پنهنجا ڪهڙا ڏير.

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي.

سِر ۾ سُوري ازلئون ناتو، سُجا نہ آهن سير.

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي.

سچ جون شاخون ٻڌجي ڦهليا، ڇُرن جا سپ ڇير.

موت تہ ڪوئي مهڻو ناهي.

چتارا

چنڊ-ڪلا جيئن چنگ وڄايو، نڪتن ناچ ڪيا،
مند بسنتيءَ جون مڌ پياليون، آءُ تہ گڏجي پيون پِيا،
آءُ تہ گڏجي پيون پِيا، جو مند بہ نہ ٻنتي ورندي،
هيڪل پنهنجي ڪيسيتائين، آخر پيارا سرندي،
منهنجي من ڪنول مٿان تون، ماڪ ڦڙو ٿي آءُ پلا،
پاڻ ڪي گڏجي پيئندو ڏسندي، جهومي چنڊ-ڪلا.

*****

تنبوري جي تان ٽُٽي جڻ، سُڏڪو گهٽجي ويو،
سُور انهيءَ ڪان ساز سندو، هو اندر لُڇيو ڦٿڪيو،
اندر لُڇيو ڦٿڪيو جو، ان ۾ راڳيءَ لاتو روڳ،
تلنگ لڳائي تئونس چڏيءِ جيءُ جلائي جوڳ،
ڪنهن ڪي کهڙي ڪل، ته ڇا تي سڙيو ڪاميو ڪُوري!
ڪيڏا سُور سنا پئي سڙندي، منهنجي من-تنبُوري!

ٽيڙو

پويون پهر مَنهن تي ماٺ،
ننڊ ۾ شايد هلي وئي آ،
وٺي پرينءَ جي واٽ.

ڪاريون راتيون پُور پون ٿا،
راتيون رُلندڙ چريا آهن،
ماڻهو سيئي چون ٿا.

اُڀ ۾ مڏ جا مٽ ڍرا،
چنڊ نشي ۾ ٽيڙ ٿو ڪائي،
تارا پيالن جا ٽڪرا.

اهڙو ڪهڙو ڪهڙو نانءُ،
ڪاتب لکيو ڪاڳر تي،
هڪو ٻڪو ٽيو هانءُ.

چانڊوڪيءَ پئي مڏ اوتي،
پرھ ڦٽيءَ سان ويڙهي ويئي،
ڪيئن رات پُسايل پوتي.

دوها

پنهنجون دانهون پاڻ گهٽيم ،پر پوءِ به اچي پڙلاءُ،
اسان تو لئه آتا آهيون، آءُ ته وري او سرتا واءُ!

اور ڪا ويٺا چورڪٽي آ ساهن جي سنگيت،
منهن اونداهي ميت ، اسان جي پرهه ڦٽي پيت.

آءُ ٽلي ٽئگور اسان وٽ، ڏاڍي آهي اُساٽ،
تنهنجي آڌر ڏيئو ٻاري، ڳولي ڪائي واٽ.

چنڊ نشي ۾ ٽيڙ ٿو ڪائي ، روئي هاري ماڪ،
تنهنجي ڪوٺي خالي ڇو آ، ڪاڏي ويا سپ پياڪ.

منهنجي موت پڄاڻا منٽرا، مينهن ڪري جي وسَ،
سارا پوٺا پسجانءِ ساٿي، گهمجانءِ سارا گس .

چوڏهينءَ جي ٿي چانڊوڪي، چمندس تنهنجو مُک،
پنهنجا ڳوڙها ماڪ وهائي، ڌوريندس ايئين ڏُک.

انور پيرزادو

انور پيرزادي جو اصل نالو محمد پريل ولد شفيع محمد پڻ ڳوٺ حاجي لعل بخش نئين ٻلهڙيجيءَ ۾ 25 جنوري 1945تي جنم ورتو. پاڻ پرائمري تعليم پنهنجي ئي ڳوٺ مان حاصل ڪري مئٽرڪ جو امتحان گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان پاس ڪري واندو ٿيو ته ڪيس گهر جي ڪفالت ڪرڻ واسطي ماستري يعني پرائمري ماستري وٺي ڏني وئي. ڇاڪاڻ جو انور جو والد شفيع محمد عرف ملان جمن ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هو. انور جا ڪانئس ئي وڏا ڀائر جن مان هڪڙو فقير يار محمد بنا ڪنهن روزگار جي گهر ۾ واندو مڙس ٿيو وينو هو. ٻيو ڀاءُ امام بخش اول بيروزگار ۽ پوءِ ننڍڙو دڪانڙو هلائڻ لڳو هو ۽ سندس ٽيون ڀاءُ محمد حسن وٽرنري اسسٽنٽ جي ننڍڙي نوڪري به ڇڏي لاهور ڪنگ ايڊورڊ وٽرنري ڪاليج ۾ بي ايس سي وٽرنري ۾ پڙهڻ لاءِ داخل ٿي چڪو هو.

پرائمري ماستريءَ دوران اول انٽر آرٽس پرائيويٽ نموني ۽ سنڌ يونيورسٽيءَ مان بي اي پڻ پهرين ڪلاس ۾ پاس ڪئي. انور ماستريءَ دوران پرائمري ٽيچرس ٽريننگ پڻ لاڙڪاڻي مان پاس ڪئي هئي. جيئن ته انور جو والد ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هوندو هو پر ان جو والد به ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هوندو هو. تنهن ڪري ڳوٺ ۾ ملن جو خاندان ڪري سڏبو هو ۽ انور پڻ انهن ڏينهن ۾ مذهبي ڪردار وارو نوجوان هو. روزي نماز جو پابند هوندو هو. ان حد تائين جو جڏهن وڏو ڀاءُ فقير يار محمد سخي شاهه جمال يعني پيرزادان جي خاندان جو وڏو جي درگاهه تي مجاور ٿيو ته انور سندس وارو ڪم ڪرڻ لڳو هو. ڳوٺ کان درياهه ٻيڙيءَ رستي ٽپي سچل سرمست يا پٽائيءَ جي ميلي تي ڳوٺ جي ٻين فقيرن سان گڏجي ويندو هو ته هڪ ڀيري انور به ٻيڙيءَ رستي پتڻ ٽپي، روزي سان وڃي سچل سرمست جي ميلي تي درازا سهڙيو هو.پاڻ ٻڌائيندو هو ته ڪوڙ ساترو پنڌ ڪري وڃي سچل سرمست جي درگاهه تي روزو کوليو هئائين.

انور جڏهن بي اي پاس ڪئي ۽ سندس پهريون ڪلاس آيو هو ته ڪيس خانگي طور تي ايم اي انگريزيءَ ۾ ڪرڻ جو شوق جاڳيو ۽ هو پرائمري ماستريءَ کي الوداع چئي، ڪراچي هليو آيو. ڇاڪاڻ ته سندس

ٽيون ڀاءُ محمد حسن، لاهور مان وٽرنري پاس ڪري ۽ ڪراچي ۾ سرڪاري وٽرنري اسپتال ۾ نوڪري ڇڏي هاڻ پنهنجي خانگي جانورن جي اسپتال هلائڻ لڳو هو ۽ خالد بن وليد روڊ تي هڪڙو گهر مسواڙ تي وٺي رهڻ لڳو هو.

انور ڪراچي اچي ان وٽ رهيو ۽ خانگي طور ايم اي انگريزي جي تياري به ڪرڻ لڳو ۽ نيٺ لڳاتار ڏينهن رات پڙهڻ، برٽش ڪائونسل جي لائبريري ۾ منجهند لاءِ ماني ساڻ کڻي وڃي شام بلڪ لائبريري بند ٿيڻ تائين اتي ويهي پڙهندو هو. انور پاڻ چوندو هو ته انگريزي شاعري مونکي مخدوم خالد حسين پڙهائي ۽ سمجهائي، تڏهن وڃي انور سيڪنڊ ڪلاس ۾ انگريزي ادب ۾ ايم اي پاس ڪئي.

هاڻ سندس نوڪريءَ جو مسئلو پيش آيو. اسان جي خاندان ۾ ڳوٺ مان ڪو به اهڙو ماڻهو نه هو ۽ نه آهي جيڪو سڌو سنئون سرڪارنامدار جي ڪنهن اداري يا کاتي جو ڪرتا ڌرتا هجي، نه ئي اسان غريب الحال ڳوٺاڻن جو ڪو سياسي ماڻهو پاڪستان يا سنڌ، بلڪه ضلعي سطح تي به ناهي انڪري جيڪي به پيرزادا اڄڪلهه شهري آبادي ۾ آيا ۽ برسر روزگار به آهن انهن ۾ اڪثريت بنا ڪنهن سفارش ۽ پرجهلائيءَ جي موجود آهن. انهن ڏينهن ۾ سائين غلام مصطفيٰ شاهه سنڌ يونيورسٽي جو وائيس چانسلر هوندو هو. اهو گهر ۾ يورپين ماڻهن جيان ڪتا به رکندڙ هو. تنهن ڪري ڊاڪٽر محمد حسن وٽ ڪتا علاج خاطر کڻي ايندو هو. ان جو فائدو وٺي ڪيس ڊاڪٽرمحمد حسن، انور کي نوڪري ڏيڻ لاءِ چيو پر جيئن ته انور جي سموري تعليم ميٽرڪ کانپوءِ خانگي طور ڪيل هئي تنهن ڪري يونيورسٽيءَ جي قانون مطابق انور کي نوڪري ڏيڻ ۾ دشواري پيش آيس.

نيٺ ڊاڪٽر اي ايم شيخ، اڳوڻو اولهه پاڪستان جي زراعت کاتي جو ڊائريڪٽر ۽ سنڌ ايگريڪلچر ڪاليج جو پهريون پرنسپال جي ان چوڻ سان ته: ”شاهه صاحب انور کي نوڪري ڏي يا تنهنجي منهنجي دوستي ختم.“ سائين غلام مصطفيٰ شاهه جيئن ته سندس بيحد عزت ڪندڙ ۽ وقت بوقت مشورا ڪندڙ ۽ وٺندڙ هو تنهن مجبور ٿي انور کي سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ ليڪچراري ڏني. اهو زمانو 1969ع جو هو. انور سنڌ يونيورسٽي ۾ ليڪچرار مقرر ضرور ٿي ويو ته شاهه صاحب جي خلاف ۽

انور جي بہ خلاف هڪڙي لابي ٿي پئي هئي. چاڪاڻ جو سائين غلام مصطفيٰ شاهہ يونيورسٽي جي قانونن جي لتاڙ ڪندي هڪ خانگي پڙهيل ۽ سيڪنڊ ڪلاس جي اميدوار کي انگريزي جي شعبي ۾ ليڪچراري ڏني هئي. بهرحال ان دوران انور چڱو پاڻ موکيو ۽ پنهنجي صلاحيتن کي استعمال ڪرڻ جي اها بهترين جڳهہ مليس. پر سندس قسمت ۾ اڃا ڪجهہ ٻيو بہ لکيل هو جيڪو في الحال تہ نظرنہ ٿي آيو ۽ اهو هو پاڪستان ايئر فورس ۾ انور کي انٽرويو ڏيڻ جي آڇ.

هو بيروزگاريءَ دوران ڪراچيءَ ۾ پاءُ وٽ رهندو هو تہ اتي ايئرفورس ۾ پائلٽ آفيسر جي لاءِ هن انٽرويو ڏنو هو ۽ هاڻ ان جي آخري چونڊ ٿيڻي هئي. جڏهن اها ڳالهہ سائين غلام مصطفيٰ شاهہ سان ڪيائين تہ هن ڪيس ٺپ جواب ڏنو ۽ چيائينس تہ، ”نہ بابا، تون هتي هج، تنهنجي اسان کي ضرورت آهي، مان توکي پي ايچ ڊي جي لاءِ انگلينڊ موڪليندس، تون پاڪستان ايئر فورس ۾ رهي نہ سگهندين.“ ان جو سبب انور جي يونيورسٽي ۾ رهندي خيالن جو لاڙوهاڻ مذهب کان ٽڙي سئو سيڪڙو سوشلزم ۽ پوءِ ڪميونزم ڏانهن ٿيڻ لڳو هو. اها پروڙ شاهہ صاحب کي بہ پئجي وئي هئي ۽ هن مردم شناس شخص ڄاڻي ورتو هو تہ هي ماڻهو پنجابي ملٽري وارن جي چئي مطابق هلي ۽ رهي نہ سگهندو ۽ خواهہ مخواهہ برباد ٿي ويندو پر انور جو موقف اهو هو تہ، ”جيئن تہ پاڪستان جي فورسز ۾ سنڌي ماڻهو نہ آهن، نہ وڃن ٿا، نہ ئي وري وڃڻ کانپوءِ کين برداشت ڪيو ٿو وڃي، ان ڪري مون کي هڪ چانس ملي آهي تہ اها حاصل ڪجي ۽ لاڀ پرائجي“.

وري بہ ان ئي ڊاڪٽر اي ايم شيخ کان مدد ورتي وئي ۽ شاهہ صاحب انور کي بي دليائيءَ مان اجازت ڏني ۽ انور وڃي پشاور جي لوئر ٽوپا پاڪستان ايئرفورس جي ٽريننگ ڪاليج پيڙو ٿيو. هتي سڀ ئي جنرلن جا پٽ ۽ پنجاب ۽ ڪي بنگال ۽ ڪي پناڻن جي نسلن جا شاگرد هئا ۽ انهن ۾ فقط بہ سنڌي، جن مان بہ هڪڙو شهزادو شيخ تہ ٽريننگ جون سختيون نہ سهي نيٺ ڀڄي ويو پر انور نہ صرف ٽريننگ پوري ڪئي پر ان ٽريننگ ۾ سيڪنڊ پوزيشن حاصل ڪيائين.

چوندا آهن تہ بندي جي من ۾ هڪڙي ۽ خدا جي دفتر ۾ ٻي. بندي جي چڱائي ڇا ۾ آهي اها پروڙ ڪيس ناهي. انور جي ٽريننگ دوران اولهہ

پاڪستان سرڪار اوپر پاڪستان تي حملو ڪري ڏنو. جيتوڻيڪ ان دوران ملڪ ۾ ٿيل پهريون ڀيرو عام چونڊون ٿيون ۽ چونڊن جي نتيجي ۾ اوڀر پاڪستان مان عوامي ليگ، مجيب الرحمان اڪثريت سان کٽي آيو ۽ اولهه پاڪستان جي ٻن صوبن سنڌ ۽ پنجاب مان پ پ پ، سرحد ۽ بلوچستان مان نيشنل عوامي پارٽي چونڊون کٽي آيون پر ڪن حرفتين جي حرفتن ڪان ۽ اولهه پاڪستان جي لٽ اوڀر پاڪستان مٿان رکڻ خاطر اقتدار مجيب الرحمان جي حوالي نه ڪيو ويو پر اوڀر پاڪستان تي حملو ڪري ڏنو ويو. ان حملي دوران جيڪي وارداتون انور اتي لوئر ٽوپا ۾ ڏٺيون، اهي هو ذهني سجاڳ ۽ حساس طبيعت هئڻ ڪري برداشت ڪري نه سگهيو ۽ هن ڪان روئداد لاءِ هڪڙو خط انگريزيءَ ۾ پنهنجي هڪ ليڪچرار دوست ڏانهن لکجي ويو. جيڪو انهن ڏينهن ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ جي انگريزي شعبي ۾ پڙهائيندو هو. پر افسوس اهو دوست ان ڏينهن موڪل تي هئڻ ڪري سندس خط شعبي جي سربراهه قاضي عبدالجليل ڪولي ڇڏيو ۽ ايئر فورس لوئر ٽوپا ڪي موڪلي ڇڏيو. پوءِ ته ڳالهه ابتڙ ٿي وئي ۽ نيٺ انور ڪي ڪيس هلائي غدار قرار ڏئي ساڍا ست سال سزا ٻڌائي، ڪراچي جيل روانو ڪيو ويو.

انهن ڏينهن ۾ ڪراچي جيل بنگالي آفيسرن سان ڀريل هو. هڪ ڏينهن هڪ بنگالي سي ايس پي آفيسر جي والده ساڻس جيل تي ملڻ آئي، انور ڪيس پنهنجي لخت جگر آڏو ڊڪرون ڪري پار ڪيندي ڏٺو ۽ هن جي ذهن ۾ چپ هٽي ويئل شاعر جهنجهوڙجي ڪر موڙي اٿيو ۽ قلم ۽ پنو کٽي لکڻ لڳو "ڪالهه بنگالڻ ٿي پار ڪيڍيا". ايئن انور شاعريءَ طرف حادثاتي طور رشي والميڪ جيان لڙي شاعر بڻجي ويو.

هو جيل مان ته ڪوئي ڇهن مهينن ڪن ۾ سندس والده ۽ سندس گهرواريءَ پاران رحم جي اپيل ڪرڻ تي سزا معاف ٿيڻ ڪانپوءِ ٻاهر نڪري آيو. هتي هڪڙي ڳالهه جو اعتراف ڪندو هلجي ته عام چونڊون ٿيڻ ڪانپوءِ اولهه پاڪستان ۾ سنڌ ۽ پنجاب جناب ذوالفقار علي ڀٽو کٽي آيو هو. پيو ته تنهن وقت جي مارشل لا ايڊمنسٽريٽر جنرل يحيٰ ۽ ڪجهه ٻين جنرلن سان چڱي عليڪ سليڪ هئس، هو پاڻ به جنرل ايوب جي حڪومت ۾ هڪ ڊگهو عرصو وزير خارجه رهي چڪو هو. تنهن ڪري ڊاڪٽر محمد حسن ڪي ڪنهن دوست چيو ته مان توکي ڀٽي صاحب سان

ملايان ٿو تون هن کي روئداد ٻڌاءِ ضرور اوهان جي مدد ڪندو پر ذوالفقار پٽي چواٽي تہ "هن غداريءَ جو ڪم ڪيو آهي، مان هجان ها تہ ڪيس گولي هٽايان ها، شڪر ڪريو جو هنن صرف سزا ڏني اٿس."

بهرحال پوءِ انور تي سرڪاري نوڪريءَ جا دروازا هميشہ لاءِ بند ٿي ويا. هڪ ڀيري انور ٻڌايو هو تہ مان ڪوئي انٽرويو ڏيڻ ويو هوس، اتي ٽي ڄڻا عملدار موجود هئا، ٻن ڄڻن تہ سوال پڇي ڪيا پر ٽيون فقط ٻڌي رهيو هو. انٽرويو پورو ٿيڻ ڪانپوءِ ويندي مهل مون چيلهہ تي ٻئي هٿ رکي ڪانئس پڇيو تہ اوهان مون کي نوڪري ڏيو ٿا يا نہ؟ انهن ٻن ڄڻن تہ اهو چيو تہ اسان اڃا انٽرويوز ڪري رهيا آهيون، پوءِ اوهان کي ٻڌايو ويندو. جڏهن مان وڃڻ وارو ٿيس تہ اهو ٽيون شخص جيڪو صرف ٻڌي رهيو هو تنهن مون کي سڏي چيو: "نوجوان تون زندگي پر نوڪري ڪري نہ سگهندين". شايد هن سندس چهري کي پڙهي ورتو هو.

پوءِ نيٺ انور اول گلستان شاهہ عبداللطيف هاءِ اسڪول ڪراچيءَ ۾ ماستر ٿيو ۽ پوءِ روزانہ هلال پاڪستان ۾ سب ايڊيٽر ۽ ترجمہ نگار بڻيو. ايئن سندس زندگي پاسو ورايو ۽ هو صحافت سان لاڳاپجي ويو ۽ ان سان گڏوگڏ هن شاعري بہ ڪئي، مضمون بہ لکيا. انور جي ادب ۾ پير پائڻ کان پوءِ هڪ ڀيري ماهوار سهڻي پاران سندس شاعري ڇپي جنهن تي امداد حسيني، "هي بوڙيندا ۽ چنگ تہ ٻڌ ني" جي عنوان سان هڪ تعارفي مضمون لکي کيس متعارف ڪرايو. ٻيو تاج بلوچ کيس نثر جي زمين لاءِ هفتيوار برسات ۾ "وڏيري جي اوطاق مان" ڪالم لکرائي متعارف ڪرايو.

مان هنن پاڻ کان وڏي ٿيءَ وارن جي لکت جي تڪ تور ڄاڻي ٻجهي نٿو ڪرڻ گهران، مان تہ حقيقت ۾ اهو ڪجهہ پڙهندڙن تي ٿو ڇڏيان ۽ کين سندن لکڻين کي پڙهائڻ ٿو گهران ۽ اهو ٻڌائڻ ٿو گهران تہ هن ڪهڙا ۽ ڪيترا ڪتاب لکيا آهن ۽ انهن جا موضوع ڇا ڇا آهن ۽ مواد ڪهڙو آهي.

انور انهن ڏينهن ۾ سنڌي ادبي سنگت ڪراچي شاخ جو سيڪريٽري بڻيو. سنڌي ادبي سنگت ڪراچيءَ ۾ هفتيوار گڏجاڻيون ٿيڻ لڳيون، جنهن ۾ ان وقت جي سينيئر ترين اديبن بہ سنگت جي گڏجاڻين ۾ اچڻ شروع ڪيو. حقيقت ۾ انور انهن ڏينهن ۾ ڪميونسٽ پارٽي آف پاڪستان سان پنهنجي ترقي پسند سوچ جي سهاري لاڳاپجي چڪو هو ۽

سنڌي ادبي سنگت ڪراچيءَ ڪي سئو سيڪڙو جمهوري اصولن مطابق هلايو پئي ويو. هر ڪارڪن کي پڙهڻ ۽ ڳالهائڻ جي پوري پوري آزادي هوندي هئي، جيتوڻيڪ س ا س جي گڏجاڻين ۾ سوشلسٽ سوچ حاوي هوندي هئي. هنن گڏجاڻين ۾ دوستن جي گڏجڻ جو تعداد پنجاهه تائين به وڃي پهتو. جتي وڏا وڏا سياسي وڏيڪ ۽ ادبي گهٽ بحث ٿيڻ لڳا ۽ انهن جون ڪارروايون روزانو هلال پاڪستان ۾ ڇپجڻ لڳيون، جنهن ڪان اتساهه وٺندي سڄي سنڌ ۾ س ا س جون شاخون سرگرم ٿي ويون ۽ ڪيتريون ئي نيون شاخون کليون ۽ نيٺ س ا س سنڌ جون چونڊون ٿيون جنهن ۾ پڻ انور سيڪريٽري جنرل جي عهدي تي بيٺو هو ۽ ٻن ڇئن ووٽن تان هارايائين ۽ محترم تاج جويو س ا س سنڌ جو سيڪريٽري جنرل چونڊجي آيو. انهيءَ عرصي دوران انور کي هڪڙو ڪتاب انگريزيءَ مان سنڌي ۾ ترجمو ڪرڻ خاطر مليو اهو ڪتاب حقيقت ۾ ڪيوبا جي صدر فيڊل ڪاسترو جي خلاف غداري جو ڪيس سنتياگو ۾ 16 آڪٽوبر 1953ع تي هلايو ويو هو. ان ۾ فيڊل ڪاسترو هڪڙو بيان ڏنو هو. جيڪو مشهور بڻيو ۽ ان ڪورٽ سڄوريءَ فيڊل ڪاسترو کي بي ڏوهي قرار ڏئي آزاد ڪري ڇڏيو. ان ڪتاب جو عنوان هو. ”تاريخ مون کي بي ڏوهي قرار ڏيندي“ هي ڪتاب جون 1978ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب لاءِ انور لکي ٿو. ”هي تقرير هر اهڙي اسرندڙ معاشري جي ڪهاڻي آهي، جنهن ۾ سرمائيدار، جاگيردار، سول ۽ فوجي ڪامورا پنهنجي پرمار، ڦورو ۽ استحصالي، اقتصادي، سياسي، سماجي ۽ ثقافتي مفادن کي جهرندو مرندو ۽ شڪست کائيندو ڏسي، پنهنجي آخري هٿيار فوجي آمريت کي استعمال ڪندا آهن.“ بهرحال انور جي اها محنت، هن جي لکڻ واري حس کي جڻ سراڻ تان لاٿو ۽ سندس انٺ کلي پئي. هن تقرير جي پڙهڻ ۽ ترجمو ڪرڻ سان انور جي ذهن جي پڻ سياسي تربيت ٿي ۽ ان جو اثر انور جي ذهني واڌ ويجهه تي جيئن جو تيئن ٿيو.

ان ڪتاب جي ڇپجي پڌرو ٿيڻ ڪان جلد ئي پوءِ اهو ڪتاب ترقي پسند سياسي ڪارڪنن ۾ بيحد مقبولت ماڻي ويو ۽ پوءِ انور اول شاعري ڏانهن لاڙو رکيو. انهن ڏينهن ۾ اڪثر سنڌي رسالن ۾ انور جي شاعري ڇپجڻ لڳي ۽ ڪيترائي سڄاڻ اديب نِڄين ڪچهرين ۾ انور کان سندس شعر ٻڌڻ جي فرمائش ڪرڻ لڳا. انهن ڏينهن ۾ هن جا ٻه نظم ”اي

چنڊ ڀٽائي کي چٽجان” ۽ ٻيو “اي بادلو اي بادلو، ڇو ٿا رلو مون سان هلو”، بيحد مقبول ٿيا. پر اسان جي سنڌي ٻوليءَ ۾ ڇاپي ادارن جي کوٽ سبب انور جو ڪو بہ ڪتاب ڇپجي نہ سگهيو ۽ نہ هو پاڻ ئي مالي طور ايترو بيٺل شخص هو جو ڪو ڪتاب پاڻ ڇپرائي سگهي ها. انور حقيقت ۾ پنهنجو شعري ڳٽڪو ڇپرائڻ جي خيال ۾ ئي نہ هو ۽ هر ڀيري اهو چئي ٽاري ڇڏيندو هو تہ انهن ۾ ڪوڙ ساتريون ڪچايون آهن جن کي سنوارڻ جو نہ مون وٽ وقت آهي نہ ئي وري شوق.

ان کانپوءِ انور صحافت کي پنهنجو مستقل پيشو ۽ روزگار جو ذريعو بڻايو. هن روزاني هلال پاڪستان کان صحافت شروع ڪئي، جا روزاني ڊان ۽ ايوان دوستي کان ٿيندي، روزاني سن انگريزي، روزاني سنڌ سجاڳ، روزاني عوامي آواز، روزاني سنڌ ٽرائيبيون انگريزي ۽ روزاني برسات جي ايڊيٽر تائين اچي دنگ ڪيو. ان عرصي دوران روزانو سياسي ۽ سماجي ادبي ۽ ثقافتي موضوعن تي ايڊيٽوريل لکڻ ۽ ڪڏهن ڪڏهن مضمون لکڻ شروع ڪيا، جيڪي پڻ پڙهيا ويندا هئا.

سندس شاعريءَ جو پهريون مجموعو ”اي چنڊ ڀٽائيءَ کي چٽجان“ عشق جي نالي ٿيل هي حاصلات 2005ع ۾ سندس حياتيءَ ۾ باک ٽرسٽ، ٻلهڙيجيءَ پاران ڇپجي پڌرو ڪيو ويو ان وقت انور پاڻ قيدِ حيات ۾ هو ليکڪ لاءِ ڪتاب جو ڇپجي اچڻ پُٽاٽي اولاد جي پيدا ٿيڻ جيتري خوشي بخش ثابت ٿيندو آهي. هن ڪتاب ۾ انور جي مڙئي شاعراڻي پونجي ڪٺي ڪئي وئي. سندس هن پهرين ۽ آخري شاعراڻي صنفن واري ڪتاب ۾ جيڪي صنفون ڪتب آندل آهن، انهن ۾ ڪجهہ غزل، وايون، ڪي گيت ۽ گهڻو تڻو آزاد نظم ۽ نثراڻو نظم شامل آهي، سندس هن ڪتاب ۾ ڪي ترائيل، چوسٽا، ٿورا ڪي هائيڪا پڻ موجود آهن.

حقيقت جي ڳالهہ اها آهي تہ اسان سڀ پيرزادا يا سڀ هڪ خاندان جا ليکڪ، شاعر ۽ صاحبِ ڪتاب اصل ۾ تہ ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ جا آهيون، هونئن ٻلهڙيجي اول ٽن ننڍين ننڍين ڳوٺن جو مجموعو هو ۽ پوءِ اسان جو ڳوٺ 1936ع ۾ اڏيو ويو هو. ڇاڪاڻ جو اڳ اسان جا وڏا درياهہ جي هُن پر، يعني جنهن کي اسين هاڻ ڪچو ٿا چئون، اتي اسان جو ڳوٺڙو هو فيدر جي نالي سان، اسان جون زمينون بہ اوڏانهن

آهن ۽ اهو علائقو هاڻ خيرپور ميرس سان وچي مليو آهي. تڏهن اهو علائقو بہ چانڊڪي پرڳڻي ۾ شامل هوندو هو اصل ۾ ٻلهڙيجيءَ ۾ ايترا پڙهيل انسان نہ آهن ۽ وري جيڪي ٿورا ٽڪا آهن بہ اهي نہ صرف اديب شاعر تہ ناهن پر انهن ۾ ادب دوست ڪردار بہ ناهن. اڄ تائي اهي ڄاڻ جي لحاظ کان ٻڌ سڌ ۽ اخبار تي وي واري ڄاڻ تائين محدود آهن.

انور جو هي جهان ڇڏڻ کان اڳ هن سنڌو درياهہ جي شروعات کان وٺي سنڌو درياهہ جي ڇوڙ تائين بدر ابڙي، ڪليم لاشاري ۽ محمد علي قادريءَ سان گڏ سنڌو درياھ جي اها کوج ڪئي تہ ان جي ٻنهي ڪپن تي ڪهڙيون قومون آباد آهن ۽ انهن جي رهڻي ڪهڻي، رسم رواج، اٺ ويهہ، ويس وڳا، ٻولي ۽ ثقافت ڪيئن آهي، انهن جو سنڌي ٻولي ۽ سنڌي ثقافت سان ڪيترو ڳانڍاپو آهي.

ان ڪانسواءِ انور پنهنجي حيثيت مطابق سنڌ جا چارئي، پنج ئي پاڳا گهمي ڏٺا ۽ سندس ذهن ۾ اها ڳالهہ هئي تہ هو انهن جاين ۽ ٿاڻن کي وچي اکئين ڏسي ۽ انهن متعلق ڪا راءِ قائم ڪري سگهي تہ پٿائي گهوٽ پنهنجي شاعريءَ ۾ لاڙ سرو ڪاڇو ۽ ٿر جي ٻوليءَ جا لهجا ڪيئن استعمال ڪيا آهن. ان حد تائين تہ هو ڪُتي جي قبر ۽ هنگلاج بہ ويو ۽ ساڏن ۽ جوڳين سان نہ سهي، پيرين پنڌ نہ سهي پر وقت جي سهوليتن پٽاندر ياترائون ڪري موٽي آيو تہ هن سنڌ جي آجپي لاءِ جا راءِ اها قائم ڪئي هئي سا هيئن هئي تہ سنڌ جي نجات فقط صوفي ازم ۾ آهي. يا دنيا ۾ امن امان جي صورتحال کي نظر ۾ رکندي راءِ ڏني تہ منهنجو وس پڄي تہ مان ساري دنيا کي سنڌ بڻائي ڇڏيان. انور جو جنم 25 جنوري 1945ع تي ٿيو ۽ سندس مرتيو 7 جنوري 2007ع تي رت جي سرطان سبب ٿيو. تنهن ڪانپوءِ سندس اولاد وٺ سٺ ڪري انور اڪيڊميءَ نالي هڪڙو ادارو جوڙي ورتو. جنهن پاران انور جي لکڻين کي مختلف موضوعن جي حوالي سان ڇاپي پڌرائي ڪئي. هن اداري جيڪي انور جا نثري ڪتاب ڇپرائي، سندس لکڻين کي هڪ ڪتابي صورت ڏئي، سنڌي ماڻهن تائين پهچايو اهي ڪتاب هي آهن:

1. **متان وساريو:** سال 2007 جي فيبروري مهيني ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب ۾ سندس صحافتي دور ۾ خاص ڪري روزاني عوامي آزاد

۾ روزاني برسات ڪراچيءَ ۾ ساڳئي سري هيٺ هرروز جيڪي ٽڪرا متان وساريو جي عنوان سان ڇپيا هئا. انهن کي سهيڙي ڇاپي پڌرو ڪيو ويو.

2. **پٽائي :** سال 2007 ڊسمبر ۾ ڇپائي پڌرو ڪيو ويو. هن ڪتاب ۾ انور پاران شاهه لطيف پٽائيءَ جي شاعريءَ تي يا سندس شاعريءَ جي ڪردارن يا ڪڏهن شاهه لطيف ۽ سنڌ، سنڌي ٻولي ۽ سنڌي ثقافت تي مختلف وقتن تي لکيل مضمون، مقالا ۽ سلسليوار ڪالم تقريرون ڪٺي ڪري ڇاپيا ويا.جن۾ سندس مشهوريءَ جو سبب بڻيل ڪالم ”ور ورائيءَ جو جي لهين“ ۽ ”آنداڻون عميق مان“ پڻ آيل آهن پر نه ڄاڻ ڇو يا ڪين اهي ڪالم ملي نه سگهيا آهن. جيڪي هفتيوار برسات ڪراچيءَ ۾ تاج بلوچ جي ادارت ۾ ڇپيل ”وڏيري جي اوطاق مان“ ڪالم لکندو هو ۽ ڇپبا هئا. اهي ئي برسات وارا ڪالم انور پيرزادي کي نثر جي دنيا ۾ گهلي آيا ۽ اهي ئي ڪالم انور کي صحافت ۾ پڻ اچڻ جو سبب بڻيا.

3. **ممبئي ياترا:** هي ڪتاب مئي 2008ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. جيئن ڪتاب جي عنوان مان ئي ظاهر آهي ته هي ممبئي ياترا يا سير سفر يا سفرنامو آهي. انور سائوٿ ايشيا فري ميڊيا ايسوسيئيشن (سيفما) جي سڏ تي هند جي ممبئي شهر ڏسڻ ۽ اتي ڪي ڪانفرنسون ڏسڻ ۽ ٻڌڻ ويو. جنهن جو مقصد ڪراچي-ممبئي جي وچ ۾ عوامي رابطا پيدا ڪرڻ هو. اهو سفرنامو روزاني عوامي آواز ۾ قسط وار ڇپيو هو ۽ هن انهن قسطن کي مختلف موضوع ڏئي ڇپرايو هو. هن ڪتاب ۾ ممبئيءَ جون ڪجهه تصويرون پڻ ڏنل آهن.

4. **مهين جو دڙو:** هي ڪتاب سال 2009ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب ۾ مهين جو دڙو بابت انور جا لکيل مضمون ڇپيل آهن. حقيقت ۾ هن ڪتاب جا ٻه ڀاڱا آهن. جن ۾ هڪڙي ۾ مهين جو دڙو بابت 5 مضمون ۽ 2 ڪالم ڇپيل آهن ۽ ٻئي حصي ۾ تاريخي ماڳ مڪان ۽ ڪردارن تي لکيو ويو آهي. اهي ٻه ڪل ڇهه مضمون آهن. حقيقت ۾ 65-1964ع ۾ جڏهن آمريڪن ڪمپنيءَ کي مهين جو دڙو جي کوٽائيءَ جو ٺيڪو مليو هو ته انهن کي هتان جي رهاڪو مزدورن سا رابطي خاطر ڪي اهڙا ماڻهو درڪار هئا جيڪي مزدورن ۽ ڊارين جي وچ ۾ ٻوليءَ جو فرق مٽائي سگهن ۽ ڪين هڪ ٻئي جا احڪام يا مزدورن جي مسئلن جي ڄاڻ ڏئي سگهن.

انهن جوانن جي درڪار جو پرائو بہ مهين جو ڏڻو جي اوس پاس ڳوٺن مان فقط اسان جو ڳوٺ ئي هو جيڪو ڪين ماڻهو ڏئي پئي سگهيو. تڏهن مسٽر لعل بخش پيرزادو ترجمان ۽ انور آرٽسٽ طور هنن وٽ ملازمت ڪرڻ لڳا هئا. پر هن ڪتاب ۾ ان دور ۽ ان ڪوتائي بابت انور جو ڪو بہ مضمون ناهي.

5. **جديد سنڌي ادب :** هي ڪتاب جنوري 2010ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب ۾ انور جا ڪجھ لکيل مضمون ۽ ڪي ٻيون تحريرون ڇپيل آهن. هن ڪتاب ۾ ٽي ڀاڱا آهن. پهرين ڀاڱي ۾ مختلف موضوعن تي مضمون خاص ڪري ادبي مضمون آهن. ٻئي ڀاڱي ۾ مهاڳ لکيل آهي، جيڪي انور ٻين دوستن جي ڪتابن تي لکيا آهن، اهي 12 آهن. ٽئين ڀاڱي ۾ ادبي شخصيتن تي خاڪا لکيل آهن. جيڪي وقت بوقت مختلف رسالن يا روزاني اخبارن جي زينت بڻبا رهيا آهن.

6. **انٽرويو ۽ تقريرون :** انور جو هي ڇهون ڪتاب جنوري 2011ع يعني سندس هي جهان ڇڏڻ واري ڏڻ تي ڇپجي پڌرو ٿيو هن ڪتاب جو مهاڳ دوست حسن مجتبيٰ لکيو آهي. هن ڪتاب جي سري مان ئي ڄاڻ ملي ٿي تہ هي ڪتاب سندس مختلف ماڻهن کي ڏنل انٽرويوز (ذاتي راءِ) ۽ ڪجھ تقريرن تي ٻڌل آهي. هن ۾ ڪائنس ورتل مختلف وقتن ۽ موضوعن تي 13 انٽرويوز آيل آهن. جيڪي پڻ اڳ ۾ مختلف رسالن ۽ روزاني اخبارن ۾ ڇپبا رهيا آهن. ٻئي حصي ۾ خاص موقعن ۽ موضوعن تي تقريرون گڏ ڪيل آهن. جيڪي تعداد ۾ 8 آهن. هن ڪتاب ۾ رنگ طور "در حضور پٽ ڌڻي" پڻ حصي طور آيل آهي.جيڪي ڪجھ صفحا آهن. جنهن ۾ انور جا ڪي تاثرات پٽائيءَ جي درگاھ تي ويندي ۽ اتي راتيون رهندي لکيا ويا آهن.

پنهنجي ان زندگيءَ جي آخري ڪجھ ورهين کان انور جيڏانهن بہ ويندوهو تہ پٽائيءَ جو ديدار ڪندو هو ۽ راڳ ٻڌي، ڪي رمزون پروڙڻ جي ڪوشش ڪندو هو. پر اتي هو ڪڏهن بہ اهڙي نڪاڻي تي نہ رهيو جيڪي اسان جا وچولي طبقي يا مٿانهين طبقي جا اديب رهڻ پسند ڪندا آهن. پر هو هميشہ مور فقير جي اوتاري تي راتيون گذاريندو هو. ان جا ڪهڙا بہ سبب ٿي سگهن ٿا. هي تہ ٿيو انور جو ڪجھ تعارف ۽ سندس

ڇپيل ڪتابن جي ڄاڻ، هاڻ سنڌس شاعريءَ جو نمونو پڙهندڙن لاءِ پيس ڪجي ٿو. هاڻ شاعريءَ جي چونڊ ڏسو.

7. **پڻ- جهڻ** : انور جو هي ڪتاب بہ "انور پيرزادو اڪيڊمي"ڪراچي،سنڌس پنجين موت-ڏڻ (ورسي) تي ڇپائي پڌرو ڪيو آهي. جنهن ۾ سنڌس اهي ڪالم آهن جيڪي هن 1989 ۾ روزانہ هلال پاڪستان،ڪراچيءَ ۾ ڇپيا هئا. ان سان گڏوگڏ ان ۾ سنڌس پاران ۽ لکيل اهي ايڊيٽوريلس آهن جيڪي هن مختلف اخبارن ۾ ايڊيٽر جون ذميواريون سنڀاليندي لکيا هئا.انهن ۾ ان دورجي سياسي حالتن تي سنڌس خيالن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو.

انور پيرزادو اڪيڊمي، ڪراچي

پاران انور پيرزادو جا ڇپايل ڪتاب

1.**متان وساريو**	2007
2. **پڻائي**	2007
3. **ممبئي ياترا**	2008
4.**مهين جو دڙو**	2009
5.**جديد سنڌي ادب**	2010
6. **انٽرويو ۽ تقريرون**	2011
7.**پڻ- جهڻ**	2012

گهرائڻ لاءِ

زرار پيرزادو

03343007566

تعذير

هڪ پٿر ٻيو ٻه هٽو ڪو يارو
روح ڪي رهنڊ اچي رت وهي،

سچ سنگسار ٿئي پلي سٿجي،
تؤنس تعذير جي نه ٿي گهٽجي،

وير پنهنجو وٺو وٺو يارو.
هڪ پٿر ٻيو ٻه هٽو ڪو يارو.

آدميت جي اصول تي اچ پيي،
ازل کان ايئن ڪرڻ وارؤ

ماٺهپي ڪي چريو چوڻ وارؤ
مُشڪي چا ٿا ڏسو ڏسڻ وارؤ.

هڪ پٿر ٻيو ٻه هٽو ڪو يارو!
سچ ۾ ساهه اجان سڏڪي ٿو

ان ڪي چچريو چٿيو چيپاٿيو
نينهن ننگو ٿئي نهائين چڏي،

جِنب اچلايو جنگ هارايو.
هڪ پٿر ٻيو ٻه هٽو ڪو يارو!

شادي

هي راهون اهي ئي تہ آهن،
هي چارا چريا تہ ڪو نہ ٿيا اهن،
هي ڏڳ پيچرا، گس گهٽيون،
هنڌ پيٽيون ڏين شاهديون ٿيون،
تہ تون ۽ مان هتي،
ڪنهن اَڄاڻِي، ڏکي جُوءِ ڳولهڻ لئہ نڪتا هئاسون.
هي راهون اهي ئي تہ آهن،
جتي تو ڇيو هو تہ چاهت جي چارن تان،
ڪنڊن ڪي ميڙي،
رتوچاڻ پيرن ڪي آٿت ڏيڻ لئہ
ڏکي جُوءِ سولي ڪرڻ لاءِ لوچيون،
انهيءَ راهہ تي اڄ،
زنجيرون وڇايون پيون هن،
۽ سُرنگهون هن پوريل،
۽ تون ٿي چوين،
اڄ تہ شادي ڪري،
ٻار پيدا ڪرين !!

سنڌو

اُجايل لڳين ٿي،
اي سنڌو ندي!
هلي آءُ،
توکي ڏيان مان جسم جو
نپوڙي سپُوڙي
سمورو ئي رت ست.
نہ ڏاڍي سگهين جي،
تہ گُرڙي ڪري چڏ،
ڏکن ڏوجهرن جي،
ڏئي ڳيت لاهي ڦٽو ڪر نڙيءَ پر،
تون اجگر آن سنڌو،
تون مستيءَ ۾ ايندينءَ،
تہ موٽائي مون کي ڏجان،
سمورو ئي رت ست،
مان تنهجي ڪنڌيءَ تي،
منهين جي دڙي جيان هان ويٺو،
پلي جان اچي مون کي برباد ڪر،
پلي جان اچي مون کي برباد ڪر.

آزادي

منھنجي ھٿ ۾ پگھل قلم.
منھنجا گيت ھٿين خالي!
سچ لٿي کو وقت ٿي ويو آ!
منھنجا ساٿي سڀ سمھي پيا،
مون کي ننڊ اچي ٿہ سمھان،
ڏرتيءَ کھڙا ويڙھ سمان،
جاڳان ٿو پيوءِ تارن جي،
ڏنڏلي ڏنڏلي پاڇن ۾،
کنھنجا پيرا کين ڏسان ٿو.
لاٽ اُجھاڻي واٽ آ اوندھ،
ھيٺ مٿي اوساٽ ڏسان ٿو،
ٿي وئي آس نراس سين جي،
آزاديءَ جي ديوي اڄ،
قاتل آ ست کوٽن ۾،
منھنجي ھٿ ۾ پگھل قلم.
منھنجا گيت ھٿين خالي،
دل ٿي چئي اڄ،
اوچي کوٽ جي ديوارن سان،
سر ٽکرايان،
مٿو ڦاڙيان.
من کو ڀيٽ جو چٽر لھي،
۽ آئينديِ جو کوئي ماڻھو،
ھيئن چوي،
اوچي کوٽ جي ديوارن جو چٽر لٿل آھي،
پنھنجو ماضي،
پوتر آھي، روشن آھي..

غزل

آ ڏات رُتي ڪي ڏينهن ٿيا،
اڄ منهنجا گيت اُڏامي ويا.

ٿيو ماٺو پاڙي سنڌوءَ جو،
ڪا وئونتي ڪانهي ناهہ نيا.

ڪنهن ست ڏني ۽ تار ڇني،
سو ساز پڳو جنهن گيت ڇيا.

اڄ جيون ۾ ڪا جهانءِ نہ آ،
تون چپ ڇو آهين؟ ڳاءِ هَيا.

ڪا ميچ ملي ڪو پيار ملي،
ڪا هير گهلي تون آءُ پيا.

ڪا چٽنگ دُکي ڪا باهہ لڳي،
آ ينيٺ ٻاريون سيءَ پيا.

جانيءَ ريءَ هت جڳ ۾ انور،
جي ٻہ جيا سي جاڙ جيا.

ٽيڙو

ڪلڪ گهڙي وٿ،
هاريل رت سُڪي ويندو،
ڪجهہ تہ لکي وٿ.

پُور ٽا پوَني،
در ٽو کڙڪي،
ڪن ٽا لنوَني.

ڪونجون پنهنجا ولر سهيڙن،
جهُونجهڪڙي جو جنڊ جي جهانءِ،
گلڙا ماڪ ڦڙا ٽا ميڙن.

حيف هجئي انسان،
عاشق مارين ٿو،
وحشي جيوت جا نشان.

چوءُ سُتا

لُڪ لڳندي ڀهلنگ ٿري ويا هن،
پيار جو ڪو پاڇُولو پيو آهي.
ڏُڪ پيئندي بہ نشو ناهي ٿيو،
ڪنهن کي ڏسندي نشا چڙهي ويا هن.

****

پڪ آهي تہ ڏينهن ٿيندو پر،
هينئن اوندهہ ڪانہ ڪا ويندي.
تون جي اوندهہ ڪان بہ اکيون بند ڪندين
باک ڦٽندي بہ جي هلي ويندي،

****

سياڻي تائين ٻچياسين تہ شعر لکنداسين،
اڄوڪي رات تہ گولين جو گهاءُ ٿي وئي آ.
وجود مٿجي وڃي برقرار رهي نہ رهي،
خبر پوي تہ پوءِ ڪو ڻاهُ ٿاهي وجهنداسين.

ترائيل

سُـرخي لڳـل چـپن جـا تاڪـا تـوڙي مـوڙي ڳـاءِ،
سانجهه بہ سُرخي لائي،ڪنهنجو راڳ آلاپي ويٺي،
رات ٽيڻ ڪان اڳ ۾، پنهنجي مونجهہ مروڙي ڳاءِ،
سُـرخي لڳـل چـپن جـا تاڪـا تـوڙي مـوڙي ڳـاءِ.

جنمن جون چٽرون ۾ ٽوڪون روح تـان روڙي ڳـاءِ،
هُـــو ڏس وينـــا انـــڌياري ۾، آڳ آلاپـــي ويٺـــي،
سُـرخي لڳـل چـپن جـا تاڪـا تـوڙي مـوڙي ڳـاءِ،
سانجهه بہ سُرخي لائي،ڪنهنجو راڳ آلاپي ويٺي،

*****

ڏيئـي جـي وٽ ڦڙڪـو ڏيئي،ڇـاڻ وسـامي ويئـي،
اوندهہ ٽيندي ڏسي نہ سگهندين لکي نہ سگهندين،
سج لٿي ڪان سڏڪي سڏڪي، رات آ روئـي پيئـي،
ڏيئـي جـي وٽ ڦڙڪـو ڏيئي،ڇـاڻ وسـامي ويئـي،

ڏيئو رت سان ٻار سگهو ڪر،دل ڪي جهيرون ڏيئـي،
جـواني وينـدءِ رت نـہ هُونـدءِ ڪـڏي نـہ سـگهندين.
ڏيئـي جـي وٽ ڦڙڪـو ڏيئي،ڇـاڻ وسـامي ويئـي،
اوندهہ ٽيندي ڏسي نہ سگهندين لکي نہ سگهندين.

دوها

دل تي لت ڏئي ٿو، هڪڙو هلڪو ٺهڪ ڏيان،
دنيا سان منهن ڏيڻو آهي،ڪهڙي آڻ مڃان.

سانجهي سهڙي چمڙا اُڏريا، اولهہ ڳاڙهي لاڪ،
ڄاڻ اچين ٿي ڄاڻ اچين ٿي،ڦٽي وئي آ باڪ.

ڪُڪڙن پوپان دس هنيا هن، مون کي پُورَ پون،
تنهنجي پايل ڇرڪي ڇوري، منهنجا ڪن لنون.

رات سمهي پئي پاسا ڪوڙي، مون کي ننڊ نہ آئي،
سُندر سُپنن، ڪوڙين سُرڪين ، منهنجي جاڳ جلائي.

ماٺ مري وئي ساز سڙي ويا، ڪونهي ڪو پڙلاءُ،
گونگا ٻوڙا پاڇا ڪنهنجا ، پيٽڪن ڪنهنجي لاءِ.

سار جڏهن پيي آئي تنهنجي، سارنگ ٻڌجي آئي،
منهنجي من کي ٻارن وانگي ، رئاري کلائي رهائي.

وائي

منڊ وري آ،هير گهلي ٿي،اچڻو آن تون آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو ٽارا.

گؤنچ نمن ۾ ڏيلها ڪرڻ،ٻيريون ٽندريون،ويا سيارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو ٽارا.

سرنهن سندو ڦولار ڏسي ٿيا، مست هي ڏاگها سارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو ٽارا.

هي بوڙيندا ۽ چنگ تہ ٻڌ ني! سڏني تو کي ساوا ٽارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو ٽارا.

اڱڻ ٻهاريم سهرا ڳاتم، ڪٽن نہ نياپو ڪنياتا ڪارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو ٽارا،

مينڌءَ رتڙا هٿ اچا ٿيا،ڦارون پائي وجهايان ڍارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو ٽارا.

آءُ پيارا آءُ پيارا، اچڻو آن تون آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو ٽارا .

گيت

من مندر ۾ تو بن سهڻا،
ڏوپ نه ڪوئي واسُ! —الا وو!
ڏُوپ نہ ڪوئي واس!

تون ئِ مان ٻيو ناهيون جاني،
آهيون ڪوسو ماسُ !الا وو!
ڏُوپ نہ ڪوئي واس!

پُورنماسي رات پري آ،
انڌيارو سڀ آس ! الا وو!
ڏُوپ نہ ڪوئي واس!

ٿڌڙي ٿڌڙي رات اُٿاري،
جسم سندو احساس !الاوو!
ڏُوپ نہ ڪوئي واس!

چنڊ چڪور تہ پنهنجي ۾ هن،
من ڇو آهہ اداس !الاوو!
ڏُوپ نہ ڪوئي واس!

منهنجي منزل ڏرتيءَ تائين،
ڳوليان ڇو آڪاش!الا وو!
ڏُوپ نہ ڪوئي واس !

ستار پيرزادو

عبدالستار پيرزادو، ستار جي نانءُ لکڻ شروع ڪيو. سندس تعلق بہ ان ئي خاندان سان آهي، جيڪو ٻوٽ جو سڀ کان وڏيڪ ۽ ڪهنہ مشق شاعر طور مشهور ٿيو يعني رحمت الله پيرزادو. هو سندس سڳو چاچو ۽ مير محمد پيرزادو سڳو سئوٽ، اجا بہ وڏيڪ ويجهائپ اها جو جڏهن ستار 29 جنوري 1950ع ۾ تهہ سياري جي علي الفجر پيدا ٿيو تہ ڪيس سندس چاچي رحمت الله جي گهرواري ڪٽي پنهنجو ڪيو. سبب هي هو جو دوست علي نوڪريءَ سانگي ٻوٽ کان گهٽو پري يعني سڪرنڊ ۾ ڊائريڪٽر ايگريڪلچر ريسرچ فارم وٽ ملازمت ڪندو هو. سندس والده جيڪا حاجي لعل بخش شيخ جي وڏي پٽ غلام حسين جي ڌيءُ هئي. اها انتهائي ننڍي عمر جي هئي، ستار جي پالنا سندس چاچي ۽ چاچيءَ پنهنجي ذمي ڪري ڇڏي. جيئن تہ دوست علي اهو شخص هو جنهن ٻوٽ جي رسم کان بغاوت ڪري، والده جا ڪجهہ پئسا ڪٽي، درياهہ ٽپي وڃي سڪرنڊ نڪتو ۽ اتي ڊاڪٽر عبدالباقي سليمان شيخ وٽ گهرو ملازم بڻيو. ٻوٽ جي خانداني رسم مطابق اڪثر جو گذر سفر ڪچي جي زمينن تي هو. جيڪي سنڌو درياهہ جي رحم ڪرم جون منتظر هونديون هيون. ٻوڏ ڪري لٿ وجهي وڃي تہ فصل ٿئي ۽ جي واري وجهي وڃي تہ ٿيو مڙئي خير. تنهن ڪري سيني جو گذر سفر مريدن خادمن تي هوندو هو ۽ اها ڳالهہ دوست عليءَ کي اصل نہ ٿي وڻي.

ستار سندس پهريئي پٽ هو. جيتوڻيڪ دوست علي پنهنجي والد جو ۽ ان پائرن کان پوءِ نائون ۽ سيني کان ننڍو پاءُ هو. سندس والد اصل مستانو هو ۽ حاجي لعل بخش شيخ جو سئوٽ هو ۽ پيٽيوبو پڻ.

ستار ننڍي هوندي ڏاڍي لاڏ ڪوڏ سان پليو ڪيس خاندان جو هر فرد بيحد پيار ڪندو هو. ستار کي هڪ طرف چاچيءَ ٻئي طرف وڏي ماسي، جيڪا ڪنهن سبب ڪري شادي ڪرڻ کان رهجي وئي هئي. ان جي پالنا هيٺ اچي ويو. ان حد تائين جو هو چاچيءَ کي امان، چاچي رحمت الله کي بابا سمجهندو هو ۽ پنهنجي والد ۽ والده کي پنهنجي سئوٽن جيان چاچو ۽ چاچي سمجهندو هو.

خدا جي ڪرڻي جو ستار اڃا ننڍو ئي هو تہ دوست عليءَ جي ٽي پائر يعني امام بخش، ولي داد ۽ رحمت الله هي جهان ڇڏي ننڍي پاءُ دوست عليءَ کي اڪيلو ڇڏي وڃي جنت ۾ جاءِ گير ٿيا. تنهن ڪري دوست عليءَ جي ٻلي سندس انهن ٽن پائرن جو اولاد پڻ ٿي ويو. جن ۾ امام بخش جو اولاد هڪ نياڻي ۽ هڪ پٽ، رحمت الله جو اولاد چار نياڻيون ۽ هڪ پٽ، ولي داد جو اولاد ٽي نياڻيون سندس پالنا هيٺ اچي ويون تنهن کان سوا پنهنجو اولاد چار ٻار. ٽي پُٽ هڪ نياڻي.

پر قضا چئجي يا ڪي حد تائين وڏيڪ اعتماد چئجي جو دوست عليءَ جي پيڻ ٻڻايل انور جي والده يا ملان شفيع محمد جي گهرواريءَ جي تعاون ، امام بخش جي اولاد کي سندن والده حوالي ڪري ڇڏيو. حقيقت ۾ دوست عليءَ جو پنهنجي ان پائٽي يعني عبدالرحيم تي ڏاڍو ڏيان هو جو هو جتي بہ ملازمت ۾ هوندو هو تہ عبدالرحيم کي پاڻ سان گڏ رکندو هو. پنهنجو يا سندس ٻيو پائٽيو مير محمد جيئن تہ اڃا ٻاراڻي وهيءَ ۾ هئا تنهن ڪري هو عبدالرحيم کي ٻي حد پائيندو هو. پر پوءِ هو ان وات چيل پيڻ سان ڪاوڙجي ويهي رهيو. اصل ڳالهائڻ ٻولهائڻ ئي ڇڏي ڏنائين.

ستار پرائمري تعليم پنهنجي اباڻي ڳوٺ يعني حاجي لعل بخش شيخ پرائمري اسڪول مان حاصل ڪئي. ڇهين ۽ ستين جماعت نصير آباد، اٺين جماعت منياڻي ۽ نائين ۽ ڏهينءَ جي تعليم گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان ورتي. 1968ع ۾ سائنس ٿرڊ ڪلاس ۾ پاس ڪئي.

ستار جي ميٽرڪ پاس ڪرڻ کان اڳ ئي دوست علي پنهنجي ملازمت فيلڊ اسسٽنٽ تان رٽائر ٿي ڊاڪٽر اي ايم شيخ جي سفارش تي ٻہ سال واڌارو ملازمت جو موقعو ملڻ ڪري روزگار لاءِ جاکوڙيندو رهيو. هوڏانهن هن ستار کي ڊاڪٽر اي ايم شخ ڏانهن خط لکي ٽنڊي ڄام نوڪريءَ خاطر موڪليو. جتي مير محمد 1967ع ۾ اڳ ئي ريسرچ اسسٽنٽ طور انسٽيٽيوٽ آف ايگريڪلچر ۾ ملازمت ۾ هو.

ستار پنهنجي ڳوٺ، گهر، خاندان، جيڏن سرتن گهٽين، گهارن، لوڙهن، چنن، جهلي بند، درياهہ جي ڪپ، ٻمبر، راندين روندين، ڊڪندڙ ڊوڙندڙ الهڙ پٽي کي الوداع چئي، ملازمت جي گهاٽي کي گيڙڻ ۽ روزگار حاصل ڪرڻ لاءِ، ان ساڳئي اداري جي سوائل ڪيمسٽري Soil

Chemistry ڪاتي ۾ ليب اسسٽنٽ جي نوڪريءَ سان لڳي ويو. هتي ڪو سندن گهر، ڪي مائٽ تہ ڪين هئا، تنهن هوندي بہ هو مير محمد ۽ ان جي دوستن سان گڏ اياز ميمڻ جي پوسٽ گريجوئيٽ هاسٽل جي هڪڙي ڪمري ۾، اياز ميمڻ، سائين رکيو ڏيرو ۽ مير محمد سان گڏ رهڻ لڳو. سندس ٽئي روم ميٽس مير محمد جا گهرا دوست هئا، هو بہ ستار کي پائيندا هئا. هڪ اهڙو بہ وقت اچي ويو جو 1969ع ۾ مير محمد جي بدلي سڪرنڊ، ويٽ ريسرچ انسٽيٽيوٽ ۾ ٿي وئي، وري سائين رکيو ڏيرو ۽ اياز ميمڻ بہ سرڪاري ملازمت ڪري ڪن ٻين شهرن ڏانهن هليا ويا تہ ستار ڏوڪريءَ جي هڪڙي دوست مسٽر پيان (نالو وسريل) جيڪو ايگريڪلچر انجنيئرنگ ورڪشاپ ۾ سينئر ڪلارڪ هو، ان سان گڏ رهڻ شروع ڪيو.

ستار، جڏهن اياز ميمڻ ۽ پوءِ سائين رکئي ڏيري جي بيچلرس هاسٽل تي مير محمد سان رهندو هو تہ اتي هو ۽ مير محمد ادبي ڪتاب ۽ رسالا پڙهڻ لڳا. انهن ئي ڏينهن ۾ مير محمد جو ڏيان شاعري ڪرڻ ڏانهن ويو ۽ ٻنهي کي ادب پڙهڻ جو شوق جاڳيو. جنهن هٽي وڃي هنڌ ڪيو ۽ مير محمد ۽ ستار ٻئي اڄ مستند شاعر ۽ اديب چورائڻ جي قابل ٿيا آهن.

1969ع جي جولاءِ مهيني ۾ ڊاڪٽر اي ايم شيخ ستار کي پنهنجي نظر هيٺ رکڻ ۽ دوست عليءَ جي بهتر ساٿ نباهڻ جي خيال کان ستار کي پنهنجي پٽ ڊاڪٽر فرخ سيار شيخ جي پٿالاجي ليبارٽريءَ ۾ ملازمت لاءِ رکرايو. هاڻ ستار ٽنڊي ڄام مان ٽپڙ سهيڙي حيدرآباد هليو آيو.

ڪتاب ۽ رسالا پڙهڻ جو شوق تہ اڳي ئي هوس، اهو هتي اڪيلو رهڻ ڪري تهان ئي تکو ٿي ويس، ادبي رسالا ۽ ڪتاب، سنڌي توڙي اردو پنهنجي سمجهہ ۽ سگهه آهر خريد ڪري پڙهڻ لڳو. انهن ڏينهن ۾ محترم ذوالفقار علي ڀٽو فيلڊ مارشل محمد ايوب خان جي حڪومت کي الوداع چئي ملڪ ۾ هڪ سياسي جماعت پاڪستان پيپلز پارٽيءَ جو بنياد رکيو. 1967ع ۽ 1968ع ۾ ون يونٽ خلاف وري اٿيل تحريڪ هٽي وڃي هنڌ ڪيو ۽ 1969ع ۾ جنرل يحيٰ خان جي مارشل لا هوندي ون يونٽ ٽوڙڻ جو اعلان ٿيو. سنڌي عوام خوشيون ملهايون، اديبن ۽ شاعرن ۾ سرهايون آيون ۽ خوب ادب سرجيو ۽ ان ادب جو ستار اکين ڏٺو شاهد هو.

هتي حيدرآباد ۾ نئون وارد نوجوان، 19 ورهيه عمر، نه گهر ڀاتي، نه ڳوٺ واسي، نه يار دوست، نه اوهي نه واهي، ليبارٽريءَ ۾ ڪم ڪندڙ سڀ جا سڀ ڏاري ٻولي ڳالهائيندڙ، سڀني جا پنهنجا مقصد مهانڊا، سڀني کي پنهنجا خاندان، سڀني کي پنهنجا دوست ۽ جيڏا سرتا، ستار سان برميچي ئي نه اچن. سندس اٻوجهائي مان فائدو وٺڻ لڳا ۽ سندس سادگيءَ تي ٺوڪون ۽ اردو ڳالهائڻ تي ڪلون ڪرڻ لڳا. ڪي ته ساٽس وڙهڻ به لڳا، پر هي نيٺ ڀهراڙي جو ڀالو ڀولو ٻار شهر جي چالاڪ ۽ چست ڇوڪرن سان صرف ادب سان ناتي هئڻ ڪري ڳالهائڻ جهڙو هو ٻيو ڪيس ڀرجهلو ڊاڪٽر اي ايم شيخ جو هو.

1973ع جي آڪٽوبر ۾ سندس شادي پنهنجي چاچي رحمت الله جي ڌيءَ سان ٿي جيڪا ڪانئس صرف ڏهه سال وڏي هئي. شادي ڪري ستار پنهنجي گهرواريءَ کي حيدرآباد وٺي آيو. 1974ع جي 11 سيپٽمبر ۽ رمضان جي آخري جمعي تي کيس پهريني ڌيءَ ڄائي ۽ ٻنهه هڪ سال جي وقفي سان يعني 28 ڊسمبر 1975ع تي کيس پٽ پيدا ٿيڻ جي فون آئي. انهن ڏينهن ۾ سندس گهرواري ڳوٺ ۾ هئي. يعني پٽ جي پيدائش به ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ ۾ ٿيس.

حيدرآباد ۾ اڪيلائپ ۽ ويڳاڻپ کي ختم ڪرڻ خاطر هن پنهنجا ڪي دوست جوڙڻ جي ڪوشش ڪئي پئي ته حُسنِ اتفاق جو هڪ ڏينهن ريشم گهٽيءَ مان ليبارٽري ايندي سندس نظر ماهوار سهڻيءَ جي بورڊ تي پئي ته هي بنا ڪنهن ڄاڻ سڃاڻ جي اوڏانهن لڙي پيو.

طارق اشرف سيد، ماهوار سهڻيءَ جو ايڊيٽر، سندس آفيس، ڪتاب اوس پاس پکڙيل، آيل خطن جا انبار ٽيبل تي، ڪي پاسي ڪان رکيل، هڪ نئون نوجوان چهرو هن جي سامهون ويو. السلام عليڪم، وعليڪم السلام، هٿ ملائي، نالو ڌرائي ويهي رهيو ته هن ويهڻ لاءِ چيس. پوءِ صحيح معنيٰ ۾ تعارف ٿيو. ستار هري پيو ٻئي ويهن ته پنهنجو پنهنجو ڪم ڪن، يعني طارق اشرف ڇپجندڙ ليکن جي پروف ريڊنگ ڪرڻ لاءِ ڪنڌ ان تي جهڪائي ويٺل ۽ ستار ڪوئي رسالو يا ڪوئي ڪتاب پڙهندو رهيو. ايئن دوستي پختي ٿيندي وين ۽ ستارهر روز نه سهي پر وقت ملڻ سان سهڻي آفيس ۾ اچڻ لڳو ۽ نيٺ طارق اشرف سان حجائتوءِ گهرو ٿيندو ويو. پوءِ هو به طارق اشرف جي پروف ڏسڻ ۾ مدد ڪرڻ لڳو. اتي جن

ٻين اديبن ۽ ادب دوستن سان ملاقات ٿي تن ۾ ولي رام ولڀ، سيد ظفر حسن شاهه، ارشاد قاضي، فيروز ميمڻ ۽ وقت بوقت ٻاهران ڪهي آيل اديبن ۽ شاعرن سان ميل ملاقاتون ۽ ڄاڻ سڃاڻ ٿي.

1971ع کان ستار شاعريءَ ۾ پير پاتو. اهو به عجيب اتفاق هو. رات جو 12 وڳي روزانه هلال پاڪستان جي ڪورٽ ويو بلڊنگ ڪراچي جي آفيس، ستار، انور سان ملڻ ۽ آچر ملهائڻ لاءِ آيل، هر ڪو خبرون ترجمو ڪرڻ ۽ ڪو مضمون لکڻ ۾ مصروف، هر ڪنهن جا ڪنڌ جهڪيل، هو اڪيلو ماٺ ميٺ، نگاهون تعاقب ۾ ۽ ڪنن ۾ ٽيلي پرنٽر جي ٺڪ ٺڪ. ڪڏهن ڪڏهن ذهنن ۾ هٿوڙن جي ڌڪن جيان محسوس ٿيندڙ. هن ڪيسي مان پين ڪڍي، انور کان پنو گهريو ۽ لکيائين صحافين تي هڪڙو آزاد نظم. ڏيکاريائين انور کي ۽ ان ڏسي واهه واهه چئي، اسلم آزاد کي پنو ڏيندي چوڻ لڳو يار هي ته ڏس. اسلم آزاد انهن ڏينهن ۾ روزاني هلال پاڪستان جو نيوز ايڊيٽر ۽ هفتيوار فلم ايڊيشن جو انچارج. نظم ڏسي، هڪ اڌ لفظ جي هيراڦيري ڪري پنهنجي فلم ايڊيشن ۾ ڇاپي ڇڏيو.

نظم ڇپجڻ ۽ اخبار خريد ڪري ڏسڻ کانپوءِ ستار جي دل گدگد ٿي ڄڻ نچڻ ٽپڻ لڳي. پوءِ ته اهو سلسلو جاري رهيو. پوءِ مضمون لکڻ جي ڪوشش اهو به شيخ اياز جي شاعريءَ تي جيڪو هدايت منگيءَ هلال پاڪستان جي ادبي صفحي ۾ ڇاپيو. وري ڪجهه ڪهاڻيون لکڻ جو تجربو ڪيو ۽ رسول بخش پليجو جي سنڌي ادبي سنگت ۾ خيالن کان متاثر ٿي اردوءَ مان سنڌيءَ ۾ ترجما ڪرڻ شروع ڪيا. ساموري ماشيل جي هڪڙي عورتن جي آزاديءَ تي تقرير جو ترجمو ڪيائين، امرتا پريتم جا ٻه ناولٽ تيرهوان سورج ۽ ايڪ سوال ترجما ڪيائين ۽ وري خليل جبران جو جڳ مشهور ناولٽ پرافٽ Prophet جو به ترجمو ڪيو. هيل تائين ستار جا طبعزاد، ترجمعو ڪيل ۽ سهيڙيل ڇپجي پڌرا ٿيل ڪتابن جو تعداد 14 آهي، ايترو تعداد اڻ ڇپيل ڪتابن جو پڻ ڪمپوز ٿيل ڪمپيٽر ۾ محفظ ٿيل اٿس.

1977جي فيبروري مهيني ۾ ستار حيدرآباد کي خيرباد چئي ڪراچيءَ هليو آيو. اتي سڀ کان پهريائين سنڌي ادبي سنگت ڪراچي شاخ سان لاڳاپجي ويو. س ا س سان ته هو حيدرآباد ۾ به لاڳاپيل ۽

خزانچي طورعهديدار رهيو جڏهن ته سيڪريٽري امداد حسيني هوندو هو. انهن ڏينهن ۾ س ا س جي گڏجاڻين ۾ حيدرآباد ۾ رهندڙ ڪيترائي سينيئر اديب شامل ٿيندا هئا. ستار انهن جي آڏو پنهنجي شاعري پيش ڪندو هو ٿيڪا ٽپڻي ٻڌي ماٺ رهندو هو ايئن اديبن جي اتساهڻ سان ستار اديب، شاعر ۽ مضمون نگار بڻجي ويو سندس ڪتاب هيئن ڇپيا:

1. **پيغامبر**: هي ترجمو جبران خليل جبران جي ناولٽ پرافٽ Prophet جو 1985ع ۾ نيو فيلڊس پبليڪيشن، ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد پاران ڇپيو ويو هن ناولٽ ۾ جبران خليل جبران رسولِ وقت کي ڏيکاريو آهي، جيڪو هڪ شهرڪان ٻئي شهر اسهڻ لاءِ تيار ۽ ٻيڙيءَ تي سوار ٿي روانو ٿيڻ وارو آهي ته ان وقت جي سندس پيروڪارن ڪانئس پنهنجي پنهنجي زندگي يا معاشري بابت سوال پڇيا آهن، جن جا جبران اهڙا جواب ڏنا آهن جيڪي دنيا جي هر خطي سان لاڳاپيل انسانن جي لاءِ اڄ به مؤثر آهن. هن ڪتاب جون ٻه ٻيون ايڊيشن به ڇپجي وڪرو ٿي چڪيون آهن.

2. **مون کي محبت آهي**: هي ڪتاب به جبران خليل جبران جي پنجاهه ڪهاڻين تي ٻڌل آهي. هي ڪتاب به نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدآباد پاران 1996ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. جبران خليل جبران جون انتهائي مختصر ڪهاڻيون، دانش، ڏاهپ، فلسفي ۽ سوچ تي ٻڌل، پُراثر ننڍڙين ڪهاڻيون آهن جيڪي پڙهندڙن ۾ بيحد مقبول آهن.

3. **تيرهون سچ**: امرتا پريتم اصل ۾ هند جي پنجابي ٻوليءَ جي شاعره، ڪهاڻيڪار ۽ ناولسٽ آهي. سنڌي اديبن ۽ ادب دوستن ۾ بيحد مقبول رهي آهي. سندس هي ناولٽ ترجمو ڪيو ۽ سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ پاران سيپٽمبر 1999ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ناول ۾ هڪ اديب، جيڪو ڪهاڻيڪار ۽ ناول نگار آهي ان تي هي ناولٽ ڦري رهيو آهي ته ڪيئن هو ورزگار خاطر هڪ پريس ۾ پروف ريڊر جو ڪم انتهائي گهٽ اجرت تي ڪرڻ لاءِ مجبور آهي. پر جڏهن ڪيس سندس پڙهندڙ سان ملاقات ٿئي ٿي ته ڪيس خبر ٿي پوي ته سندس پڙهندڙ هن جا ڪتاب ڪيئن ڳوٺ جي زميندار ڪان لڪي ۽ اجتماعي طور پڙهندا ۽ پسند ڪندا آهن ته ڪيس پنهنجي ڪم جو اجورو ملي ٿو وڃي.

4. **ويا جي هنگلور**: هي ڪتاب شيخ اياز جي شاعري ۽ شخصيت تي لکيل مضمونن کي سهيڙي گڏ ڪري هن ڳتڪي جي صورت ۾ پيش ڪيو ويو. جيئن ايندڙ نسل کي شيخ اياز تي کوجنا ڪرڻ خاطر ڪا ته سهولت ميسر ٿئي. هي ڪتاب به سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 1999ع ۾ ڇپائي پڌرو ڪيو. حقيقت ۾ هي ڪتاب سهيڙيندي ستار 50 کن مضمون ماهوار سهڻي جي شيخ اياز نمبر، هفتيوار برسات جي شيخ اياز نمبر، ماهوار سپون ۽ ماهوار ڪونج جي شيخ اياز نمبرن مان شيخ اياز جي زندگيءَ ۾ سهيڙيا ۽ ڪمپوز ڪرايا هئا. پر جيئن ته ان سيني تي خرچ جو ڪاٿو اڪيڊميءَ جي سگهه کان مٿانهون ٿي ويو. تنهن ڪري جلد پهريون ۾ 28 مضمون ۽ ڊاڪٽر فهميده حسين جي مهاڳ سان ڇپيو هو.

5. **شاهه لطيف جي شرح** : منهنجو ماسڙ ۽ انور جو سڀ کان وڏو پاءُ فقير يار محمد، شاهه عبداللطيف جي بيتن بابت اسان کي سدائين ڇنڇيندو رهندو هو ته اوهان شاهه لطيف جي درست شرح نه ٿا ڪريو. آءٌ ڪيس هڪ ڊگهي عرصي کان اهو چوندو پئي آيس ته پلا اوهان ان جي شرح لکو. هو ڪلياڻ آڏواڻيءَ سان ڪنهن حد تائين سهمت هوندو هو. نيٺ منهنجي ڦيڪاري تي ڪڍ پوڻ کان پوءِ پنهنجي زندگيءَ جي آخري سال ۾ هن شاهه لطيف جي شاعريءَ جي شرح لکي ۽ منهنجي خواهش کي عملي جامو پهرايو. سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 1999ع ۾ ان سڄي رسالي مان ڪي پنج سُر چونڊي ڇاپي پڌرا ڪيا. هن ڪتاب ۾ پٽائي سائين جا جيڪي سُر آهن اهي آهن، ڪاموڏ، ڪيڏارو، ڪنڀات، سريراڳ ۽ سامونڊي.

6. **لاهوتي لڏي ويا**: هي ڪتاب حقيقت ۾ سائين علي احمد بروهيءَ جي لکڻين جو ڳتڪو آهي، جيڪو 2000ع ۾ سنڌ ادبي اڪيڊمي ،ڪراچيءَ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ڪتاب ۾ علي احمد بروهي صاحب جون ڪجهه مزاحيه ۽ ڪجهه فڪر انگيز يا حيران ڪندڙ 50 لکڻيون آهن. سائين بروهي صاحب جون اهي لکڻيون دوست راز شر جي سهڪار سان اسان کي مليون آهن. جن مان اها چونڊ ڪئي وئي، سندس اڃا به ڪجهه لکڻيون اسان وٽ موجود آهن، پر انهن کي سهيڙڻ جو شل وقت ۽ مهلت ملي.

7. **سرمد شهيد:** هي ڪتاب بہ ستار جو ڪيل ترجمو آهي، هي ڪتاب سرمد نالي ڊاڪٽر جيت سنگهہ سيتل جو اصل ۾ پنجابي گُرمکي لپيءَ ۾ ڇپيل ۽ تحقيق تي ٻڌل آهي. جيڪو دراصل راڌا سوامي ست سنگ بياس، ڀارت مان اردو ٻوليءَ ۾ ڇپجي اسان ڪي پڙهڻ لاءِ مليو. هن ڪتاب ۾ سرمد شهيد جي زندگيءَ بابت اهم معلومات ۽ ڪجهہ سندس شاعري فارسي رباعيات سان گڏ اردوءَ ۾ پڻ ترجمو ٿيل هيون. انهن کي سنڌي پڙهندڙن لاءِ سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 2002ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ڪتاب جا بہ ڀاڱا آهن، هڪ ۾ سرمد شهيد بابت ڄاڻ، هن تي الزام ۽ انهن جو جواب، مذهبي تعصب جو کليو ثبوت، اقتدار تي قبضو ڄمائڻ خاطر ڀيءُ ۽ ڀاءُ کي مارائڻ ۽ وري پاڻ کي اسلام جو سورهيہ سڏرائڻ کي وائکو ڪيو ويو آهي ۽ ٻئي ڀاڱي ۾ سندس شاعريءَ جو نمونو سنڌي ترجمي جي صورت ۾ پيش ڪيو ويو آهي.

8. **آڪاٽي** : هي ڪتاب ستار جو سهيڙيل آڪاٽين جو مجموعو آهي، جيڪو جون 2006ع ۾ سائين نور الدين سرڪي ۽ خواجہ سليم نور حسين جي سهڪار سان، سهيڙي پڌرو ڪيو ويو. هن ڪتاب ۾ موجوده دور جي نمائنده ليکڪن سان گڏ اسان کان اڳ واري ٿهيءَ جي آڪاٽين مان چونڊ ۽ ڪجهہ ترجما گڏي ڇاپي پڌرا ڪيا ويا. هن سلسلي ۾ ٻيو ڪتاب سهيڙڻ ۽ ڪمپوز ٿيڻ کان پوءِ ڇپجي منظر عام تي اچي نہ سگهيو ان جو سبب دوستن جي عدم سهڪار جو شڪار ٿي ويو.

9. **آواره** : هي ڪتاب شيخ اياز جي چونڊ ڪهاڻين ۽ ڪجهہ مضمونن جو اردو ٻوليءَ ۾ ترجمو ٿيل آهي، جيڪو پڻ سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ پاران سال 2006ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو ويو. هن ڪتاب ۾ پڻ بہ ڀاڱا آهن، هڪ ڀاڱي ۾ 13 آڪاٽيون ۽ 4 ادبي مضمونن جو ترجمو ٿيل آهي. شيخ اياز جي هي جهان ڇڏڻ کانپوءِ اردو دان طبقي کي سندس شاعري ۽ لکڻين جي پڙهڻ جي ضرورت محسوس ٿي ۽ مختلف رسالن جي ضرورت جي پورائي لاءِ ترجمو ڪيل، سيني ليکن کي هڪ جاءِ ڪري پڙهندڙن لاءِ پيش ڪيو ويو هو.

10. **سيئي جوڀن ڏينهن** : هي ڪتاب ستار جي پنهنجي مختلف وقتن تي لکيل ۽ رسالن ۾ ڇپيل آڪاٽين جو مجموعو آهي. جيڪو پڻ سنڌ

ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ پاران اپريل 2008ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب ۾ ڪل 21 آڪاٽيون ۽ هڪ ڊرامي جو هڪ حصو ڇپيل آهي.

11. **آدرشي انسان** : هي ڪتاب ستار جو سهيڙيل سائين نور الدين سرڪيءَ جي لکڻين، انٽرويوز ۽ شخصيت متعلق مختلف ليکڪن جي راين تي ٻڌل ڪتاب آهي. هن ڪتاب جو محرڪ سائين نورالدين سرڪيءَ کان سندس آتم ڪٿا لکرائڻ بدران ٽيپ ڪئي وئي هئي، جيڪي هڪ ڪلاڪ جون ڇهه ڪئسٽس هيون، اهي پنهي تي لاهي ۽ ڪجهه سندس لکڻيون گڏ ڪري هي ڪتاب سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچي پاران 2009ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو ويو. هن ڪتاب ۾ ٽي ڀاڱا آهن، جن ۾ پهريون ڀاڱو مختلف وقتن تي ڪانئس انٽرويوز ورتل ڇپيل آهن، جن جو تعداد پنج آهي. ٻئي ڀاڱي ۾ سندس رچنائون آيل آهن، جيڪي 14 آهن ۽ آخري ٽئين حصي ۾ سرڪي صاحب تي لکيل ڪن اديبن ۽ گهڻ گهرن جا رايا آهن.

12. **قصائد پاڪ**: خالص قصيدي جو ڪتاب، ليکڪ رحمت الله پيرزادو. هي ڪتاب پنهنجي مرشد جي شان ۾ چيل قصيدن تي ٻڌل آهي. جنهن ۾ رحمت الله ولد عبدالعظيم پيرزادو ۽ والد مير محمد پيرزادو ۽ ڏاڏو نوجوان رحمت الله پيرزادو هي شخص ڳوٺ فيدر ۾ جائو هو ۽ ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ ۾ 1951ع ۾ پرڏيهه پڌاري ويو هو. هي ڪتاب به سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ جولاءِ 2009ع ۾ ، لواري شريف جي بزرگن جي عقيدتمندن لاءِ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ۾ سندس 45 قصيدا شامل آهن. جڏهن ته سند ان کان ٻيٽا ٽيٽا قصيدا اجا اڻ ڇپيل آهن ۽ سندس رومانوي شاعري پڻ ڇپجي نه سگهي آهي، هي ڳوٺ جو پهريون مستند شاعر هو.

13. **سورن سانباهو** : هي ڪتاب ستار جي پنهنجي ڪيل شاعريءَ تي ٻڌل آهي، جيڪو پڻ سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 2010ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو آهي. هن ڪتاب ۾ ستار جن شاعراڻين صنفن تي طبع آزمائي ڪئي آهي، اهي آهن بيت، دوها، سورٺا، گيت، چؤ-سٽا، هائيڪا، ڏيڍ سٽا، نظم، آزاد نظم، غزل ۽ ترائيل. هي ڪتاب 160 صفحن جو آهي.

14. **قصائد پاڪ-2**: هي ڪتاب به قصيدن تي ٻڌل آهي، جنهن جو ليکڪ فقير غلام حسين دايو آهي. هي ڪتاب به سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ پاران مئي 2011ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. غلام حسين دايو اصل ۾

تعليم سان لاڳاپيل هو ۽ مختلف اسڪولن ۾ استاد جي حيثيت سان خدمتون انجام ڏيندي آخر ڏگري ڪاليج، لاڑڪاڻي مان رٽائر ٿيو. 1956ع ۾ هي جهان ڇڏي ويو. چيو ٿو وڃي ته سندس هڪ حمد ڪيتري وقت تائين لاڑڪاڻي جي اسڪولن ۾ صبح جي دعا طور پڙهايو ويندو هو.

الاهي ڪر عطا طاقت ڪريون حمد و ثنا تنهنجي،
اسان جي دل ٿئي روشن، ڪري سارهه ثنا تنهنجي.

غلام حسين دايو به نه صرف لواري شريف جو معتقد هو پر لواري شريف جو 1940ع کان 1956ع تائين ملازم پڻ رهيو. هن ڪتاب ۾ سندس عقيدت جا گل قصيدي جي صنف ۾ مرشد لاءِ پيش ٿيل آهن جو جو تعداد 45 آهي. ستار جي شاعري جي چونڊ

ستار پيرزادو جو

جلد شايع ٿيڻ وارو ڪتاب

لونءُ لڳئي لال

(لنءُ تنهين سين لاءِ، جنهن لنءُ لڳئي لال ٿئين،
ٻي سين لنءُ مَ لاءِ، متان ڪسُ لڳي ڪارو ٿئين.)

سنڌي ٻوليءَ جي 17 آڳاٽن شاعرن جي
چونڊ شاعريءَ ۽ تعارف

گهرائڻ لاءِ
03008947200 ، 03062563417

بيت

ڳل ڦل ڳاھہ ڳسن ، چوُڏس ٿي سُرھاڻ،
وسي ويو وڏڦڙو، وڻ ٽڻ ٿا وِھسن،
پرين شال پُرجھن، مُند سندا مامرا.

اڇا ڳل ابوِٽيءَ جا، ٿاري ٿاري ٿي ٻھڪي،
ڇَٽُون ڇيھا جھرڪيون، ٽيٽيھر ٿي ٽھڪي،
مند سڄي مھڪي، توڙي ڏينھن تپي ويا.

پيرون ڪٻڙن ڪوڙ، ڪامُنھن جھليا ڪارڙا،
تڙڳي پاٽيءَ پاند ۾ ، جھول ڀرن ٿا ٻارڙا،
تو ڪيئن منھنجا يارڙا، وسريا ورڻ ڏينھنڙا.

ٻاڪ ڦٽيءَ جو ماڪ، جرڪي لئيءَ جي لامَ،
رات صبح ۽ شامَ، ماڻھو سيءَ سُڪائيا.

ڏنم توکي ڏاج ۾ ، لڙڪ اکئين لاڙي،
ساھُ نہ ائين ساڙي، جدائي ھن جيءَ کي،

دوھا

آءُ هلي هڪ وار ٽلي، اڱڻ اُجاري وچ،
من ۾ ماڻي چٽنگ مِٺي، پنيٺ ٻاري وچ.

جيڏي ڪاري رات، تيڏا روشن نيڻ،
ڪيئن نه ٻکجن تن سان، منهنجا آتا نيڻ.

اکڙيون ڪول ته اوتيان تن ۾، پنهنجي من جي جوت،
اونداهيون سڀ روشن ٿِجن، منهنجي دل جا هوت.

جنهن جا ٻِگل گلاب ڪڙيل، نرگس جهڙا نيڻ،
سي ئي منهنجا ساجن سرتي ،سي ئي منهنجا سيڻ.

لائي پريت نباهڻ سرتا، آهي پنهنجي ريت،
موهي ماٽن ساڻ نہ مارج، جڙ لائي نا جيت.

ساٿي ساري هنجون هاري هيءَ اياٽي ڪيرَ،
راھہ نهاري سج اُڀاري ، ڪنهن جا گهٽ ۾ گهير.

رات وسايم وڏڦڙو ، توکي ساري سيڻ،
ڪنهنجا ساريم ڪين ڪي، سرتين ڏنا جي ويڻ..

سورٺا

لڙي هيل تہ آءُ ، ڏس تہ اسان جا ڏاڪڙا،
سُڏِ نہ ساٿَ سماءُ، ڪهڙو ويلُ وهي ويو.

چڙهي مٿي چوٽ، ڏسي بيٺو چنڊُ،
جيڏا اونچا ڪوٽ، اوڏو ظلم زمين تي.

تون بہ تہ اوري آءُ، توڏي آءٌ رڙهان پيو،
منهنجو ٿڌريو ٿانءُ، پرج پنهنجي ٻاجهہ سان.

ٿهہ ٿهہ ڳوڙها نيڻ، ٽپڪي پاند پُسائيو،
پنهنجا سيئي سيڻ، ساريم ويٺي سانت ۾.

ڪالهانڪُر ڪانگ، ڪنڌيءَ ويٺو ٽاٽي،
ساٿيئڙن جو سانگ، آهي منهنجي پار ڏي.

آءٌ اگر تو ساڻ، ڪريان روح رچنديون،
چنڊ ڪتين ساڻ ، ٽڪ ٻَڌي ٻڌندو رهي.

ڪانهي ڪا بہ ميار ، توتي منهنجا يار،
آهي مون ڄمار ، اُڪنڊي ازل کؤن.

گيت

تنهنجي سار ستائي،
ساجن!
پل پل ٿي تڙپائي.
ڪيڏا ڏينهن وڇوڙي پيڙا، ڪين لڌي تو سار،
ڪيئي چؤماسا گذريا، لنگهي ويا سوين بهار.
ڪونج لنگهي ڪُرلائي،
ساجن!
پل پل ٿي تڙپائي.
هيل اچي ڪر ميل، ڏکئي هن ڏيل سندو ڪر دارون،
ساهه سڪي ير ريجهي ڪين، ڪري اوهان لئه ڪارون.
سُور اندر جڙ لائي،
ساجن!
پل پل ٿي تڙپائي.
واجهه وجهان واجهائيان، سڌ پڙاڏا ساريون واٽون،
روح رڙي ٿو تو لئه ساجن! نيڻ وسن جيئن چاٽون.
چڻ ڪو سارنگ ڳائي،
ساجن!
پل پل ٿي تڙپائي.
آءُ هلي پوءِ ڏيهه پلي، ڳالهيون ڳائي ڪين مُڙي،
چوريو منهنجو چِتُ آهي، ڳنّ پئي هن چنگ چڙي.
ساهه سندم سيڏائي،
ساجن!
پل پل ٿي تڙپائي.

چؤسٽا

ڪوئي فرشتو ناهہ پل ڪٽي اديب هجي،
چار ڪتاب لکڻ، شرافت جي نشاني ناهي.
ڪري ڏوهہ ثواب ٿو هر ڪو پنهنجي لاءِ،
عابد جي نشاني تہ ڪو ئي نغمو ناهي.

****

ساڳيو مان آهيان ساڄن! ساڳيا منهنجا حال،
ساڳيو آهي جڳ سارو، ساڳيا جڳ جنجال.
قرب تہ رهيو ناهي ، ڪنهن جي دل ۾ يارو!
هر ڪو هاڻ تڪي پيو، ڪنهن ٻئي جا مالَ.

****

روح جون ويرانيون رات توڙي ڏينهن ۾،
برهہ جون برساتيون ،مند ڏسن ڪينڪي.
ٿا ٻرن کورا اندر، ٻاڦ ٻاهر ڏسي ڪونہ ڪو،
درد جون درمانيون ،توکان ٿين سي ڪينڪي.

****

پريت پارڻ ، توکي سنيارڻ ، وصل وارڻ،
تو ڏي نهارڻ نيڻ ٺارڻ ، منهنجو ڪم آ.
تون لنگهين ڏسندي ورين ويندو رهين،
منٿون ڪرڻ توکي سڏڻ منهنجو ڪم آ.

ٽيڙو

سج نہ سنيران سُور سوا،
سُک نہ منهنجا ساٿي ڙي،
ڏک نہ ڪڏهين ڏور ٿيا.

❇

ڪيڏي ٿڏڙي چانءَ،
جهڙي نم جي هاڙهہ ۾،
وٿان تنهنجو نانءُ.

❇

هُر لو لوٽو مالهہ،
پاٽي نيسر مان اُڙهو،
آنوانڊو پڳو ڪالهہ.

❇

تو لئہ منهنجا انگ،
لرزن ، ڪڇن ڪينڪي،
هوا ۾ ڪٽڪ جا سنگ.

❇

چٽن سر نهن جو ساڳ،
واهہ منهنجي ٻايڙي،
ڪيڏو تنهنجو ڀاڳ.

ڏيڊ سِٽا

ٻيو جوڙ نہ پائيندس،
توساڻ پرين مان،پڪ توڙ نباھيندس.

رھہ رات تہ رائنيان،
ڳالھيون ڪري توسان،سيني ساڻ لڳائيان.

تو ڪان نہ پڳو پيارا،
مان پاڻ ئي آيس،واعدو پڳو تو پيارا.

ڪي ڏينھن ٿيا ملندي،
ڪامي وئي دلڙي، ڏينھن ٿيا سڪندي.

رھہ رات پرين ھتڙي،
توکي نہ وڃڻ ڏيندس،ٻانھن ۾ چڏيانءِ جڪڙي.

تون آءُ اچي پرچاءِ،
جھل ڪين ڏين اکڙيون،تون پاڻ اچي پرڀاءِ.

ڪو وقت ھيو توسان،
ڳل لڳي ڳر ھيو ھيم،سوَ سُر سليم توسان.

سُک، سُور سنپارون

آءُ اوهان جي سار اسانجو آهہ سِڪايو ساهہُ،
ڪيئي آهن ويڙهي منهنجي،دل جو توسان چاهہُ.

آءُ سِڪايل ساري توکي، نيڻين وهايان نيرُ،
پانيان ساجن ياد اوهانجي، دل ۾ پنهنجي تيرُ.

سيارو آيو سيءَ سنپارون، آ من متو مانڌاڻُ،
خالي پنهنجو پاسو ڏسندي،جهريو پنهنجو پاڻُ.

هيل تہ پارو پارو ناهي، جڻ چڙهي ويو سوداءُ،
رانديون رُونديون وسري ويڙيون مون سان ٿيو انياءُ.

سيارو گذري ويو پن ڇڏي ويا، موريا سپ بادام،
گؤنچ ڦٽا ڦٽ ڦاٽي پيا،سُک ساري ويا آرام.

سج تپي ٿو تاءُ ڪري، تنهنجي تئؤنس تپائي ٿي،
ڪيڏو ٿو من ڪانڊو ٿئي،هر وائي دل ورنائي ٿي..

رات بهاري اُپ سُهائو، تارا تر ور چنچل چنڊُ،
راهہ تڪيندي تنهنجي ساجن، گڙيو ذهن ۾ گهنڊُ.

چاڻ تتا سپ ڏينهن پيارا، سانوڻ مستؤن مست اچي،
جيءُ جهجي رم جهم برسي، هانءُ هجي جي مورءُ نچي.

پن ڇڻ جي ڏس مند وري آ، جڻ وريو وڇوڙي واءُ،
ساري تنهنجون سارون ساجن، ساهہ چڙهيو سوداءُ.

اعتماد

مونکي آهي پڪ پرين!
جي هيڪر مون کان وسري وئين،
منهنجي ذهن ۾ لفظن جو ذخيرو،
هڪ جهٽڪي ساڻ ويندو ختم ٿي.
چؤطرف خاموشي ڇانئجي ويندي،
اونده انڌوڪار ۾،
هر شيءِ نظرن کان اوجهل ٿي ويندي.
۽ مون کي آهي پڪ پرين!
مان پنهنجو پاڻ کان،
ازل کان ابد تائين ٻلجي ويندس.
مون کي آهي پڪ پرين!
ته تنهنجو نانءُ ئي آهي،
جو منهنجي ساه جي نازڪ سڳي کي،
مظبوط کان به مظبوط ڪيون بيٺو آ.
۽ مون کي آهي پڪ پرين!
مون کان تنهن جو نانءُ جي وسري ويو
ته دنيا جي هر شيءِ نه ياد رهندي مون کي،
ڏينهن نه ٿيندو ڪڏهين،
هي چنڊ ۽ تارا سيئي،
ڪائنات جي منظر تان،
مون لاءِ سڀ غائب ٿي ويندا،
باقي ڪجهه به نه رهندو،
سڀ ڪجهه تنهنجي نانءَ سان،
مون لاءِ آه سلهاڙيل سائين.

غزل

جسم آهي سُور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان،
روح آ رنجوُر منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ڪئي اُڏارون سُڳنڌن جون، ڏس قول بہ وڪريا پيا آهن،
ڪيڏو پورالو پُور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

زخم چڪيل ،اک ڏرا ڏنل، آ حالت منهنجي ڪهڙي ٿي،
جسم سجو ئي سُور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ڪيڏو پرين جو پنڌ پري، ٿو منهنجو هاٺي ڪنڌ ڍري،
ايئن من آ مخمور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

سهڻا سارا ڪئين نظارا، ڪنهن تي اک ٿي ڪين ٻُڏي،
ٿو ڏُور نهاري نور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ٿو ڪيئن جهتي هڪ نظر سان، جو بہ وهي جڳ منجهہ پيو،
اهڙو آهي شعور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ترائيل

جيئن ڪجل پائي اکين ۾ لالي لبن کي لاتئہ،
ڏينهن ۾ اوندهہ پڇي، شفق رنگ وکري ويو.
پوءِ وري کولي دري، مون گهر جهاتي پاتئہ،
۽ ڪري اک سان اشارو هٿ چپن تي لاتئہ.

منهن جي ڇهري جا سيئي ورن ٿي جاتئہ،
گنگنايئہ گيت پئي، سُر سنگيت وکري ويو.
آهہ اجان ياد پرين، جو گيت پئي ڳاتئہ،
جيئن ڪجل پائي اکين ۾، لالي لبن کي لاتئہ.

❋❋❋❋

منهنجا مٺا مهنا ٿيا، هاڻ تہ تون ير موٽي آ،
مون کان پرچي ڪين ٿو روح رڙهي تو کان سوا.
زندگيءَ تي ڀروسو ئي ناهي، ياد اها کوٽي آ.
هيءُ جياپو آهي جنهن تي، سو تہ ڳيو روٽي آ.

نينهن وسي مينهن جيان، ان جي نہ ڪا چوٽي آ،
رات رُسي دلڙي کسي، ڪو نہ ڀيو توکان سوا.
مان بہ تہ تون آهيان سائين، ڪانڪا وچوٽي آ،
منهنجا مٺا مهنا ٿيا، هاڻ تہ تون ير موٽي آ.

ملڪ خاتون

ملڪ بہ شاھہ محمد جي پيڻ ۽ امام بخش پيرزادو جي ڌيءَ آھي. سندس جنم فيبروري 1958ع ۾ ٿيو. انهن ڏينهن ۾ فيبروري سياري جي سيءَ وارو مهينو هوندو هو ۽ جنوريءَ جي پارن ڪانپوءِ سيءَ ۾ ڪجهہ گهٽتائي ضرور ٿيندي هئي پر انهيءَ جي باوجود بہ هي مهينو سردين ۾ شماريو ويندو هو. ملڪ هوندي تہ ايم اي سنڌي ۾ بي ايڊ ڪيل آهي. پر سندس تعليم ڪنهن بہ اسڪول, ڪاليج يا يونيورسٽيءَ ۾ نہ ٿي آهي, اسان جي خاندان ۾ جيڪي ڇوڪريون پهرين انگريزي پڙهيون, اهي هيون رحمت هاڻ ميران سڌرائيندڙ ۽ بي هئي بهشت خاتون ۽ تين هئي زبيده خاتون. بهشت خاتون, انور جي پيڻ, رحمت انور جي ماسات ۽ زبيده انور جي پاڻٽي . هڪ عجيب اتفاق سان رحمت کي والد ۽ نہ ڪو پاڻ هو. هوءَ پنهنجي پوڙهي والده سان پنهنجي مامي ۽ انور جن جي گهر جي وچ ۾ هڪ ڪمري واري گهر ۾ رهندي هئي. ڪيس اڪيلائيءَ جو احساس ۽ روزگار جي تانگهہ جي جڏهن سندس مرشد خواجہ گل حسن, لواريءَ واري کي عرض رکي وئي تہ هنن صلاح ڏنن تہ ڪيس تعليم ڏياريو. جيئن تہ انهن ڏينهن ۾ اسان جي ڳوٺ ۾ ڪو انگريزي اسڪول تہ هو ڪو نہ ۽ ڏوڪري هاڻ اسڪول اسان کان 8 ميل پري, تنهن ڪري ڪنهن اڪيلي ڇوڪريءَ جو ايئن بنا ڪنهن سواريءَ جو ايترو اچڻ وڃڻ ناممڪن هو. تنهن ڪري انور کي چيو ويو تہ تون ڪيس پڙهاءِ, انهن ڏينهن ۾ انور مهين جو دڙو تي پرائمري ماستر هوندو هو ۽ بي اي ڪرڻ جي تياري ڪري رهيو هو. هن بہ ڪٽي ماڻ ۽ ماسيءَ جي چوڻ تي حامي ڀري. پوءِ اول هن پنهنجي پيڻ ۽ ماسات کي تعليم ڏيڻ جي شروعات ڪئي, جيڪي پوءِ مئٽرڪ ڪري رحمت ۽ بهشت خاتون پرائمري ماسترياڻيون ٿيون ۽ وري زبيده انٽر سائنس پري ميڊيڪل ڪري ورتي. ايئن اها ساڳي راھہ ملڪ جي لاءِ بہ جڙي پئي. جيتوڻيڪ انور پوءِ ايم اي فائنل جي تياري لاءِ ڪراچيءَ هليو ويو پر تڏهن بہ ملڪ ۽ زبيده جيڪا سندس وڏي پيڻ هئي, پنهنجي تعليم جاري رکي ۽ زبيده ايم بي بي ايس ڪئي ۽ ملڪ بي اي پاس ڪري ورتي تہ ڪيس بہ ماستري ملي وئي. اهو زمانو اهڙو هو جو سرڪار ڳوٺن ۾ ڇوڪرين کي تعليم ڏيڻ خاطر

اسڪول ڪولي ڏيڍ پئي گهري پر ڀهراڙين ۾ پڙهيل عورتون نہ ٿي مليون ۽ جيڪي مليون ٿي انهن کي ضرور ماستري ملي ٿي وئي. ايئن ملڪ کي بہ ماستري ملي وئي. هن جيئن ئي مئٽرڪ پاس ڪئي ۽ ڪجهہ شعور حاصل ڪيو ۽ گهر ۾ انور پاران آندل ڪجهہ ڪتاب پڙهيائين تہ سندس اندر جو حساس پٽو جاڳي پيو ۽ هن جو ڏيان قلم طرف ويو. جڏهن قلم سندس هٿ ۾ آيو تہ ذهن مان جو ڪجهہ نڪتس ۽ پني تي اُڪر ڪيائين تہ اهو نظم نثري نظم جي صورت وٺي بيهي رهيو ۽ 1977ع جو سال ليڪجڻ ۾ آيو. يعني هن بہ 19 ورهين جي ڄمار ۾ شاعري لکڻ شروع ڪئي پر پوءِ هر ڀهراڙيءَ جي عورت جيان شادي ڪرڻ ڪانپوءِ اول جيون ساٿيءَ جون ذميواريون, پوءِ ٻارن جون ذميواريون ۽ انهن سان ٿيون نوڪريءَ جون ذميواريون مٿان مڙهجڻ سان هن کان بہ شاعري ڇڏائجي وئي. تنهن هوندي سندس گڏيل ڪتاب ”استوپا, سنڌو ۽ چنڊ“ ۾ اول ملڪ جي شاعري ڏنل آهي ڇاڪاڻ جو ملڪ, فيض ۽ شاهہ محمد کان عمر ۾ بہ ۽ شعر گوئيءَ ۾ بہ سينئر آهي, سندس هن ڪتاب ۾ آيل شاعري صرف نثري نظم تي ٻڌل آهي .سندس شاعريءَ جو نمونو هيٺ ڏجي ٿو.

ستار پيرزادو جا ترجمو ٿيل ڪتاب

پيغمبر	خليل جبران
مونکي محبت آهي	خليل جبران
تيرهون سج	امرتا پريتم
سرمد شهيد	جيت سنگ سيتل
آواره (اردو ۾)	شيخ اياز

نظم

يادن جي اڱڻ تي،
جمي ويل دز کي صاف ڪندي،
نظر پوي ٿي هڪ تصوير تي.....
جا منهنجي خوابن جيان،
ڳرُ ڪنيو بيٺي آهي.
ڇا ڇا نہ آهي ان تصوير ۾!؟
پيار جو ڇُهاءُ، وعدا،
چپن جا چُسڪا،
ٻانهن ۾ مظبوط گهيرو،
خوف جو احساس،
تہ ڪٿي ڪير ڏسي نہ وٺي،
ان تصوير کي....
نظر پوي ٿي ٻي تصوير تي،
اها تصوير،
جنهن کي ڏسڻ سان،
سڀ جذبا برف جهڙا ٿيو وڃن.
جنهن کي محسوس ڪندي،
خوف اچڻ لڳي ٿو.

جنهن جي ڪانڌيءَ جي پلوَ سان،
منهنجو ريشم جو پلئُه اٽڪايو ويو،
منهنجي پيءُ ڪان بہ شفيق چهرو،
خواهشن جي سمنڊ ۾ لڙهندي،
ڪو ٽُرهو هٿ آيو،
بلڪل پهرين تصوير وارو،
مان ان کي چنبڙي،
پنٽي نهاريان تہ،
ماٺهن جي انبوهہ جي،
چپن تي بہ لفظ هئا :
ڪارو ڪاري،
طعنن جو وسڪارو،
مان ان تصوير کي،
زرهہ سمجهي،
چهتي پوان ٿي .

نظم

تون جو بار بار،
مون کي يادن جي ڦاسي گهاٽ تي لٽڪائي،
وري پنهنجي پُر امن ٻانهن ۾،
لڪائين ٿو؟
جنهن لمحي کي مان،
هڪ ڳيت ۾ جذب ڪرڻ چاهيان ،
تون ان کي خوشبو بڻائي ،
مون ۾ سمائي ڇڏين ؟
مان جنهن کي ماضي سمجهي،
پنتي ڇڏيان ، تون ان کي،
مستقبل بڻائي آڏو ڪڙو ڪرين ؟
تون مون کان ڪهڙي جُڳ جو،
وير پيو وٺين ؟
ڪڏهن تون منهنجو سجڻ بڻجي ،
مون کي گُلن واريون،
راهون پيو هلائين.
مان تنهنجي ان رستي کي،
ڪهڙو نالو ڏيان ؟
اي منهنجا شعور!

نظم

تنهنجي ياد،
سگريٽ جي دونهين جيان،
وڪوڙي،
جڏهن چڙهي ٿي،
تڏهن منهنجو من،
ڳاڙهي ڦلي مان دکي،
خاڪ ٿيو وڃي.

نظم

دُور اُفق جي نيراڻ ۾،
مون ٻه پکي ڏٺا.
هڪ ٻئي سان چنهنبون ملائي،
جدا ٿي ويا ......
مون سوچيو،
زندگي ملي جدا ٿيڻ،
۽ جدا ٿي ملڻ جو نالو آهي.

نظم

هن جڳ جي وجود ۾ اچڻ کان اڳ ۾،
تنهنجو منهنجو ساٿ،
پيار جي شروعات ته تو ئي ڪئي،
پر نباهي نه سگهين.
مختلف روپ ڌاري،
تون مون کي ڌوڪو ڏيندو رهئين .
مان مختلف روپ ڌاري به ،
تو سان وفاداري ڪئي ۽ ڪندي رهيس،
پر تون ڪڏهن به منهنجو پنهنجو،
نه ٿي سگهئين .
تنهنجي محبت جي انتها ۾،
مون سڀ الزام سِرَ تي سَٺا .
پنهنجو جيءُ جوکم ۾ وڌم .
بدلي ۾ تو مون کي ويرانيون،
بدناميون ڏنيون.
جڏهن تنهنجو پيار،
مادي صورت ورتي،
منهنجي ڳُڪ مان نڪتو
ته تو وقت جي حڪمران جو روپ ورتي ،
مون کي ست سال قيد ۽ ڦٽڪن جي سزا ڏني.
۽ مون اها به تنهنجي پيار جي ادا سمجهي ،
ڪاٽي ڇڏي.

نظم

تون ئي مان،
هوند ننڍڙا ٻالڪ ٿي پئون .
صاف سٿرو يونيفارم پائي،
هٿ هٿ ۾ ڏئي،
ڪي ٻاراڻا ٻول ٻڌي،
پتڪڙيون خواهشون ڪيون.
تون ئي مان ،
هوند عيد ٿي پئون ،
وقت جي پابنديءَ سان ملندا رهون .

نظم

دل ٿي چاهي ،
ڪنهن اڙٻنگ ٻار جيان،
ٽينگ ٽپا ڏيان ......
چنڊ کي حاصل ڪرڻ جي ،
خواهش ڪريان.
پر ....
زندگي جيئڻ پوءِ ٽيئن،
ڪيڏي نه وزني ٿيندي وجي .

نظم

باک ڦٽيءَ جي خاموشيءَ کي،
چيريندڙ
بيل گاڏيءَ جو آواز
ايندو رهيو.
مان سوچيان ٿي،
پنج هزار سالن کان،
اها بيل گاڏي هلندي رهي آ،
ءِ ان جي،
ڏڏڙ ۾ پريل سوار کي،
منزل الائي ڪڏهن ملندي؟

نظم

مان زندگيءَ جي ٽيپ ريڪارڊر تي،
رڪارڊ ٿيل ڪو نغمو تہ ناهيان.
جو تون،
رِي وائينڊ ڪري
ٻڌي ٻُڌي،
ارواح تان لاهي ڇڏين.

نظم

مان عورت،
وفا جو پتلو.
مان عورت
ممتا جو روپ.
مان عورت
جنت جي فوٽو اسٽيٽ،
مان عورت،
نياڻي ست قرآن.
مان عورت،
ياءُ جي پيڙ سدوري.
تڏهن تہ ياءُ،
قربان ڪري ٿو،
پنهنجين خوشين تان،
پيءُ انساني منڊيءَ ۾،
واڪُ ڏئي ٿو چاليهہ هزار.
معاشري جا چڱا مڙس،
ڪجهہ گهٽ ڪريو،
چاليهہ هزار تمام گهڻا آهن.

پوءِ مان هٿ اچان ٿي،
ڪنهن پئسي واري کي،
ڪنهن ضرورت مند کي.
جنهن کي ضرورت آهي،
منهنجي سهاري جي،
منهنجي ساٿ جي.
ها مان عورت آهيان،
وفا جو پتلو
ممتا جو روپ،
جنت جي فوٽو اسٽيٽ،
نياڻي سٽ قَرآن ،
پاءُ جي پيرن سدوري !
مڙس جي گھر ڏياڻي،
ان جي ذاتي ملڪيت،
تڏهن تہ جڏهن چاهي،
چوٽيءَ ۾ هٿ وجھي،
حڪم هلائي ٿو.

فيض الله

اسان جي ڳوٺ جي نوخيز نوجوانن جن سياست ۾ ڀرپور ورتو انهن مان فيض الله پهريون شخص آهي جنهن انتهائي ننڍي عمر ۾ سنڌي قومي سياست ۾ ڀرپور حصو ورتو. فيض الله بہ حقيقت ۾ منهنجي چاچي رحمت ا لله جو ڏوهٽو ۽ علي گل عرف علي روشن ولد علي گوهر ولد حاجي لعل بخش شيخ آهي. سندس جنم 1960ع تي ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ عرف عام ٻلهڙيجيءَ ۾ ٿيو پر سندس نوجواني سڪرنڊ ۾ اپري. چاڪاڻ جو جيئن مير محمد پنهنجا ٻار ۽ ٻينر ۽ ماءُ کي وٺي لڏي پلاڻي سڪرنڊ هليو ويو. تہ هن کي ضرورت هئي تہ سندس نوڪريءَ تي وڃڻ کري پويان گهر ۾ ڪو اهڙو هجي جيڪو گهر ۾ هجي ۽ گهر جي ڪم ڪار ۾ هٿ ونڊائي. ٻيو تہ مير محمد کي ٻيو پاءُ بہ نہ هو سڪرنڊ جي ڪٽڪ جي پوک بابت اداري ۾ نوڪريءَ يعني اتي اول تہ هو ريسرچ آفيسر جي طور ٽنڊوڄام مان بدلي ٿي ويو هو. تنهن ڪري هي عورتن لاءِ نئون شهر هو ۽ هونءَ بہ اسان جي خاندان جون عورتون ڳوٺ ۾ ٻاهر نڪرڻ جو رواج نہ هو. تنهن ڪري هو فيض الله کي ساڻ وٺي ويو. انهن ڏينهن ۾ فيض الله اڃا ستين جماعت ۾ پڙهندو هو. کيس سڪرنڊ اسڪول ۾ داخلا وٺي ڏني وئي ۽ اتي جيئن تہ اوس پاس جو ماحول کيس ادبي ۽ سياسي مليو تہ هو اسڪول ۾ مئٽرڪ تائين ايندي جي ايم سيد جي جيئي سنڌ قومي محاذ سان لاڳاپجي ويو. سڪرنڊ ۾ کيس هڪ طرف مير محمد جا ادبي دوست مليا ۽ انهن جي ادبي ۽ سياسي ڳالهين جو اثر هن تي خوب ٿيو ۽ ان عمر جي باري ۾ هن هڪ نظم ”پنهنجي مقدس ماضيءَ جي نانءِ“ ۾ خوب اظهار ڪيو آهي. ان مان اندازو لڳائي ٿو سگهجي.

چيگم کائڻ جي عمر ۾،
سنڌ جا نعرا هڻندا هئاسين.
محبوبا جي انتظار ڪرڻ جهڙي جيون ۾،
آزاديءَ جي اچڻ جو،
انتظار ڪندا هئاسين.

لَوِ ليٽر لکڻ جي ٿهيءَ ۾،
پمفليٽ لکندا هئاسين.
چين سان کيڏڻ واري ٻيرو جوين ۾،
آڌيءَ رات اٿي،
چاڪنگ ڪندا هئاسين.
راتين جو سپنن ۾،
پيار ڪرڻ بدران،
اسٽرگل ڪندا هئاسين.
پنهنجو سادڙو سياسي ماضي
ٻاراڻو اڻپورو اڌورو سهي،
ڏاڍو مصروف ۽ مزيدار لڳندو آهي.

1970ع کان 1980ع وارو ڏهاڪو سنڌ ۾ سياسي رومانس جو ڏهو هو. ان ۾ پاڪستان پيپلز پارٽي چونڊ کٽي تہ ورتي هئي پر جنرل يحيٰ خان جمهوري طرح چونڊون کٽي آيل پاڪستان جي سڀ کان وڏي سياسي پارٽي عوامي ليگ کي پاڪستان جون واڳون سونپڻ بدران بنگال تي فوجي حملو ڪري ڏنو ۽ ان کان اڳ ۾ سنڌ ۾ سنڌي اديبن ۽ خالص سنڌي سياسي پارٽين يعني جيئي سنڌ ۽ عوامي تحريڪ جي سهڪار سان ون يونٽ ٽوڙ تحريڪ هلائي ۽ ون يونٽ جي هوندي جيڪا اديبن ادب وسيلي ماڻهن خاص ڪري سنڌي نوجوان نسل ۾ سجاڳي آندي ان رنگ لاتو ۽ 1967ع ۾ سنڌي شاگردن جي تحريڪ جيڪي نشان ڇڏيا انهن نشانن جي اثر ۾ نوخيز نوجوان نسل عام طور تي جيئي سنڌ طرف لڙي ويو. سڪرنڊ ۾ ان تحريڪ جو چڱو خاصو اثر هو تنهن ڪري نوجوان ٽين ايجر Teen Agers تي پڻ گهرو اثر پيو ۽ فيض الله بہ ان اثر کان وانجهو نہ رهيو ۽ هو مئثرڪ کانپوءِ پنهجي جيڏن سرتن سان گڏ جيئي سنڌ جو فل ٽائيم ورڪر بڻجي ويو پر هن کي شاگردن ۾ ويڙهہ واري رجحان کان نفرت هئي ۽ سائين جي ايم سيد خود عدم تشدد جو سئو سيڪڙو حامي هو. تنهن ڪري فيض الله پنهنجي ساٿين کي پرتشدد حرڪتن کان پاسي رهڻ جا ڏس ڏئي ادب پڙهڻ ۽ پرجهڻ سان لاڳاپجي، سياسي سوجهہ حاصل ڪري سنڌ جي آزاديءَ جي تلقين ڪرڻ لڳو پر جڏهن هن ڏٺو ته شاگرد

سندس ان سوچ کي اهميت نه ڏنا ڏين ته هو ڪائڻ الڳ ٿي ويو. حقيقت ۾ 1978ع ۾ ملڪ وري هڪ ٽين مارشل لاءِ جي پنجوڙن ۾ ڦاسي پيو ۽ ملڪ هڪ اهڙي آمر جي ور چڙهي ويو جيڪو شاهه لطيف چواڻي:

ان ڀِرِ نه ايمان، جئن قلمي گو ڪوٺائين،
دغا تنهنجي دل ۾، شرڪ ۽ شيطان،
منهن ۾ مسلمان، اندر آذر آهيين .

فيض الله مئٽرڪ 76_1975ع کان ٿي س ا س سڪرنڊ شاخ ۾ حصو وٺڻ لڳو هو تڏهن ٿي هن شاعريءَ جي شروعات ڪئي هئي. 1976ع ۾ جڏهن مئٽرڪ کان پوءِ هو نوابشاهه انڊسٽريل ڪيميڪل ٽيڪنالاجيءَ ۾ ڊپلوما ڪرڻ ويو ته ڪاليج ۾ جيئي سنڌ اسٽوڊنٽس فيڊريشن نوابشاهه جو صدر چونڊجي ويو ۽ سائين قاضي فيض محمد سان سندس ملاقاتون ڪري ۽ ان کان سياسي سوجهه ٻوجهه حاصل ڪيائين . سندس پٽ رضا قاضي نوابشاهه جساف جو جنرل سيڪريٽري هو. فيض االله ڊپلوما پاس ڪئي ۽ لڳاتار بي روزگايءَ جي ڪري هو جساف ۾ ڀرپور ڀهرو وٺڻ ۽ ڪل وقتي ورڪر بڻجي ويو. اهو سال 1982ع جو هو ۽ پ پ وارن مارشل لا جي خلاف ايم آر ڊي تحريڪ ڏاڍي زور سان هلائي .انهن ڏينهن ۾ فيض االله جساف کي ڪاليجن ۽ يونيورسٽين مان بائيڪاٽ ۽ ويڙهه جهيڙ جي سياست مان ڪڍڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ مختلف ڪاليجن ۽ يونيورسٽين ۾ شاگردن کي ڪتابن سان روشناس ڪرائڻ لاءِ ڪتابي ميلا لڳرايا. جيڪي ڏاڍا ڪامياب ٿيا ۽ ڪيترائي پڙهڻ ڏانهن مائل شاگرد ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي . هن کي ان طرح جي چاڻ ڏيڻ ۽ شاگردن کي صحيح سياسي واٽ لائڻ جي ڪري ڪيس سنڌ جو صدر بڻايو ويو ته سندس سائين جي ايم سيد ۽ آريسر جي ويجهو ٿيو پر 16 جنوري 1983ع تي هو جساف سان ڪن اختلافن جي ڪري سن ۾ سيد سائينءَ جي جنم ڏينهن واري رات استعفيٰ ڏئي رات و واهه سن مان نڪري ويو جو ڪيس خدشو هو ته محترمه جي ايم سيد ڪيس رهائي ڇڏيندو . حقيقت ۾ جن شاگردن جي ڪري اهي اختلاف اڀريا انهن جي دلين مان اهي ڪدورتون ختم نه ٿيندون تنهن ڪري هن ان ۾ ئي پنهنجي عافيت ڄاتي ته ماٺ ڪري هليو وڃجي بجاءِ جو ڪو نقصان ڪيس يا جساف تنظيم کي

نہ رسي. نوابشاھہ ۾ فيض الله کي 1990ع ۾ يو بي ايل ۾ نوڪري ملي وئي. اتي هن اول بي اي پاس ڪئي ۽ پگھار ۾ واڌ ملڻ جي لالچ ۾ هن شاھہ عبداللطيف ڀٽائي يونيورسٽيءَ خيرپور مان ايم اي سنڌيءَ ۾ ڪئي ۽ حمل فقير لغاريءَ جي شاعريءَ ۾ سگھڙپڻو جي موضوع تي مقالو يا مونوگراف لکيو ۽ هن بهتر نمبرن ۾ ايم اي پاس ڪئي ۽ اهو مونولاگ پڻ 2008ع ۾ حمل فقير يادگار ڪميٽي سڪرنڊ پاران ڇپجي پڌرو ٿيو آهي .سندس شاعريءَ جي چونڊ هيٺن آهي.

ستار پيرزادو جا سهڙيل ڪتاب

وياجي هنگلور	شيخ اياز
لاهوتي لڏي ويا	احمد علي بروهي
آدرشي انسان	نورالدين سرڪي
شاھہ لطيف جي شرح	يار محمد پيرزادو فقير
قصائد پاڪ 1	رحمت الله پيرزادو
قصائد پاڪ 2	غلام حسين دايو

03452217471

هڪ ايبسٽريڪٽ نظم

پنهنجا ٻار وٽندا آهن،
پر رانديڪا ته ناهن،
جو انهن سان راند رهون.
رڳو پيار ڪريون،
هننجون ضرورتون ۽ ماٽا،
ڪيئن پورا ڪريون.
توهان چئو ٿا ته مان،
ڏاڍي سُهٽي آهيان،
منهنجي سُونهن وني،
ڪوپ دڪاندار گهر جو سودو ته ڏئي .
اسان جا فوٽو ٿا ڪڍو،
اسان تي چڻ ٽوڪون ٿا ڪريو.
راٽل مينهونڳي رُت،
تو بن وچوڙي جو ساءُ ڏيندي،
گيت لکندي،
اسان جي پورهيو ڪندڙ غربت کي،
ڪهڙو آٿت ڏيندين.
اسان جي ته ڏهاڙي ويندي،
ڪن ماٽهن کي،
پاؤڊر جي خوشبوءِ ڪان وڏيڪ،
اٽي جي خوشبوءِ وٽندي آهي.
تنهنجي اچڻ جو ٻڌي،
ڪڪر ڇٽڪار ڪري رهيا آهن .

ماڊرنزم، رومانس ۽ انقلاب

هن دؤر جون،
نوجوان ڇوڪريون،
جي پاڻ کي آزاد سمجهن ٿيون،
سي شاپنگ سينٽرن تي.
سهڻيون شيون جاچينديون آهن،
هر هر گهُوري ڏسنديون آهن
کيئن به کري حاصل کنديون آهن ،
پر جي ڇوکريون،
پنهنجي جيون جوڙن لاءِ،
ايتريءَ محنت سان،
سهڻو ساٿي چونڊينديون آهن،
باغي ناهن.
هنن کي کير چوي!
باغي ٿيڻ بد اخلاقي ناهي ،
ميک اپ هڪڙي مهل هوندو آهي،
کپڙو کجهه ڏينهن هلندو آهي ،
پر سهڻو ماڻهو ڏاڍو پيارو لڳندو آهي .
روز نئين لڳندو آهي ،
سڄي عمر هوندو آهي،
هنن کي کير چوي!
هٿ ۾ پئسن پريل پرس کڻي گهمڻ زندگي ناهي،
زندگي کنهن هٿ ۾ هٿ ڏئي گهمڻ آهي ،
پرس جا کڙا ٻانهون ناهن ،
جو ٻاکر پائن ،

هٿ ۾ حياتي هوندي آهي،
هٿ ۾ جواني به ٿيندي آهي،
تنها ڪار تي گهمڻ زندگي ناهي .
زندگي پرينءَ سان پنڌ گهمڻ آهي .
ڪار هارن هڻندي آهي،
هن جان ٿڪ ڏيندي ناهي،
ڪار جون بتيون روشني ڪنديون آهن،
پر ڪنهن جون اکيون ته ناهن،
هي ويچاريون .
حياءَ ڪرڻ جهڙيون،
اسان جون ڇوڪريون،
ماڊرنزم ۾ قاتل آهن،
باشعور ناهن،
هنن سان نہ رڳو
گهر ۾ اهو ڳالهائبو آهي،
ماني ڏيو .
پاڻي ڏيو،
ڪپڙا ڏيو.
رومانس،
سيڪس،
سنڌءِ جوپن ڇاتو آهي،
انجواءِ ڪيو ناهي،
ادب،
انقلاب،
هنن رڳو ٻڌو آهي،
اڃان سمجهو ناهي .

جوڳين جي پهرين پره ڦٽي.

سنجها مهل،
سنهري ۽ سُريلي آواز ۾،
موسيقيءَ ۾ مونکي،
جاني ڪوٺيو.
پاڪر پاتو
پوءِ تعارف ٿيو.
مون صحيح ۾ مون عورت کي ڏٺو.
اڄ هي وسڪيءَ جون ٻه بوتلون،
هنن جهڙيون ٻه پوريون ڇوڪريون لڳن ٿيون.
گلاسن ۾،
برف جهڙن ٿڌن ٿهڪن جهڙا ٽڪرا وجهي،
چانڊوڪيءَ جي بيئر ملائي،
هن پيار مان پيگ ٺاهيا.
پيگ پيئندي،
آءٌ هنن جي جسمن جي شهر ۾ گهمندو رهيس،
جي شهر رات جو کلندا آهن.
هتي سيڪس جون،
سهڻيون سُوکڙيون ملنديون آهن،
پيار بليڪ تي هلندو آهي،
چميون ۽ ڀاڪُر رانديڪن جيان،

جوين ٻارڙي لئه خريد ڪيون آهن.
ٻيو پيگ پي،
لفظن ۽ تشبيهن ڪان آجي دنيا ۾ هليا ويا سين،
رڳو ايترو محسوس ڪيو سين،
ته هٿ ۽ چپ،
جسم جي جنگين جا وڏا هٿيار آهن.
تاريخ تبديل ٿي وئي،
رات ڪافي ڍلي وئي آهي،
مُرڪن جي ماڪ وسي رهي آهي،
لپ اسٽڪ جي پردن مان،
اوجاڳيل چميون لڪيو ليئا پيون پائن،
ٽڪل چاتيون هن جي سيني تي آهلجي پيون آهن،
ننڍا ڪين ڀاڪين ۾ به پنهنجو مزو آهي،
چانڊوڪيءَ ۾،
هن چپ چمندي،
مون اڄوڪي ڏينهن تي،
پنهنجي ٽافيون چوسيندڙ جيون کي،
الوداع ڪئي.
صبح ساجهر جو
هن ڪان موڪلايان ٿو،
هن جا هٿ،

هٿڪڙيءَ جيئن چنبڙي پيا،
اسان ٻئي،
جوانيءَ جا جوابدار لڳي رهيا آهيون،
بس ۾ ويٺل بيوقوف،
آفيس وڃي رهيا آهن،
هي جي زالن کان وڌ،
گريڊ سان پيار ڪندا آهن،
ڪنڊڪٽر کي ڪرائي ۾،
ڪاڳر کي ڏئي سگهن ٿا،
هونءَ تہ منهنجو ڪيسو
چمين ۽ ڀاڪين سان ڀريل آهي.
منهنجي ڪپڙن ۾،
هنجي جسم جون،
يادون ۽ حرڪتون لڪل آهن،
هئڙن ملڪن ۾،
هي راتيون بہ،
انڊر گراؤنڊ ٿي رهنديون آهن،
شهر ۾ بسن جا هارن وڄائي ٻاڪ ڦٽي،
اڄ منهنجي جوڀن جي ڀرين پرهه ڦٽي.

نظم

ڏڪڙ گھليو آ،
مينھن اُڪاميو آ.
حرڪتي ٻار،
ڪاري هيٺان،
ان ڇٽي،
ڏس ڪيئن نه ،
جھرڪيون ڦاسائن ٿا.

*****

ٽر مان گذرڱن پيا،
اُنن جو وڳر پڇي پيو،
منھنجو دوست،
فوٽو ڪڍي پيو،
مان سوچيان ويٺو،
هنن اُنن ۾،
انهيءَ اُٺ جو نسل به هوندو؟
جيڪو ڪاڪ تي چندن چرندو هو.

نظم

تون ويٺل آهين ڪچي،
ڏس هيل سانوڻي تي اچي،
شل! تنهنجو ڳوٺ ٻڏي
۽ تون اچين لڏي
اسان ڏي
اسان ڏي ،
پينگهہ ۾ پاڻ سان،
شام بہ گڏ لُڏي
تون گهرڙو ناهين اچي،
شل ڳوٺ اسان جي. .

*****

هاڻي تون
وڏيڪ سهڻي نہ ٿيءُ
مون کي پاڻ وڃائڻ جي جي،
ڪوشش نہ ڪر.
مون ڪان وسري وڃ،
مٿي تي هٿ گهمائي،
مون وٽان
پنهنجو پاڻ وٺي وڃ.

سڪان

هنجي لاش ڪي،مڙس جي،
آزاديءَ لاءِ نڪتل،
پمفليٽن ۽ بينرن جو
ڪفن ڏئي،
دفن ڪجو او لوڪو!
پوياڙيءَ جي پاڇولن ۾،
نظريو هن جي،
زخميل هن جي ننڍاڪن نيٽن ۾ گهُري،
ٽڪل پوڙهي ڇهري جا،
گهنج ٿو ڳٽي،
ڏج ٿو ٿئيم تہ ڪٿي،
نّظرين ۽ هّن جو
ايڪسيڊنٽ نہ ٿئي.
زندگي ڪشڪول آ،
قربانيءَ جو
هر هڪ آڏو
دکن جي بيک گهرندڙ
ڇڻ ڪن پل آهي زندگي،
شام جو جيئن رستن تي رئي،
زندگي نرمل ۽ نازڪ هٿن ۾،
تجوڙيءَ جي چاٻي،
زندگي چانڊوڪيءَ جو
وڻ پاڇن ۾ پلجندڙ پيار،
زندگي ٿر ۾ ور لاءِ،
انتظار ڪري مرڻ،
اُڏمن ڪي دٻائي،
دل ڪي دل ۾ لڙڪ پي.
هن جي لاش تي،
اهو ڪفن ڏئي،دفن ڪجو او لوڪو!

نظم

آئون تخليق جيان،
پيار جون ڳالهيون،
پنهنجي ٻوليءَ ۾ ٿي،
ڪري سگهندو آهيان.
مون سان پيار ڪرڻ لاءِ،
تون ڪي منهنجي ٻولي سکڻي پوندي.

نظم

نوڪري ٻہ نہ ٿي ملي،
جمهوريت ٻہ نہ ٿي اچي،
انڪري،
تو سان پيار ڪرڻ ٿي،
دل ٿي نہ چوي،
هن دفعي،
هيءَ بهار جي ،
مند ٻہ نہ ٿي وڻي .

ٻوٽ سان نئون رشتو

تون جا منهنجو اوچتو انتخاب آهين،
تون جا اڄ ڪان منهنجي نالي آهين،
تون جا منهنجي پنهنجي آهين،
پنهنجائپ ۾ ٻه ته ،
پنهنجي سُونهن هوندي آهي،
تڏهن ته،
سس سِهرا چوندي آهي،
سالي جهمر هڻندي آهي،
تون جا منهنجي پاڙيسري آهين،
پاڙو پيارو هوندو آهي،
ڏاڍو ويجهو هوندو آهي.
ڪيئي چوڏهينءَ چنڊ،
هن ٻوٽ تي اڀريا هوندا،
پر هي چوڏهينءَ چنڊ،
اڄ ٻوٽ اسان جي،
منهنجي منگيندي ڏسڻ آيو آهي.
ٻوٽ سان ،
هڪ نئون رشتو ٿي ويو آهي.
هاڻي هن ٻوٽ ۾،
منهنجي منگ به رهندي آهي،
جنهنجي اوسيئڙي ۾،
مان آرس ڀڃندو آهيان،
جنهن جي مُرڪڻ جو،
مان موضوع آهيان.
جنهن جي سوچن جو،
مان شهزادو آهيان.

شاهہ محمد پيرزادو

هي بہ حسنِ اتفاق آهي جو مهيني جنوريءَ جي 31 تاريخ 1961ع تي امام بخش ولد شفيع محمد جي گهر ۾ ٻن نياڻين کانپوءِ پٽ ڄائو. امام بخش پنهنجي والدين جو ٻيو نمبر پٽ هو. انهن ڏينهن ۾ هو منشيءَ طور ملازمت ڪندو هو. حقيقت ۾ شفيع محمد پنهنجي والدين جو هڪڙو ئي پٽاڻو اولاد هو. تنهن ڪري کيس الله تعاليٰ جهجهو اولاد عطا ڪيو. جڏهن تہ انور ۽ ستار بہ جنوريءَ مهيني جي پيداوار آهن. امام بخش کي وڏي ملازمت وارو نہ هو ۽ نہ ئي شفيع محمد ڪو برسر روزگار هو. شفيع محمد جو ڪم مسجد ۾ پيش اماميءَ جو هو ۽ سندس والد پڻ ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هو. تنهن ڪري سندن خاندان ملان جي خاندان جي نالي سان سڏبو هو.

شاهہ محمد تان بہ امام بخش کي ڏيءَ ڄائي تہ امام بخش پٽاڻي اولاد لاءِ سوختو ٿي ويو. تنهن ڪري کيس غربت آهر ڪافي لاڏ ڪوڏ ميسر ٿيو. تنهن هوندي بہ سندس پرائمري تعليم پنهنجي ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ جي اسڪول ۾ ٿي ۽ پوءِ مئٽرڪ هن بہ گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان پاس ڪئي. انٽر سائنس بہ حيدر بخش جتوئي سائنس ڪاليج ڏوڪريءَ مان پاس ڪئي، بي ايس سي ڪراچيءَ جي اسلاميہ سائنس ڪاليج مان حاصل ڪيائين ۽ ڪراچيءَ ۾ ڪجهہ خانگي نوڪرين کانپوءِ هن هڪڙي ڪاروبار جي شروعات ڪئي، جيڪو اڄا سوڌو جاري ۽ ساري اٿس. هو ان نوڪري ۽ ڪاروبار جي سلسلي هئڻ ڪري ڪيترائي ملڪ گهمي آيو پر نہ ڄاڻ ڇو سندس طبيعت انهن سفرن ۽ ملڪن جي ياترائن کي قلم بند ڪرڻ تي آماده ٿي نہ سگهي يعني کيس نثر اڻو ادب ايترو پاڻ ڏانهن ڇڪي نہ سگهيو يا هو پنهنجي ڄاڻ جو ونڊُ ونڊڻ ۾ گهٻرائي رهيو هو.

شاهہ محمد جڏهن هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ ۾ تعليم هيٺ هو تڏهن ڳوٺ ۾ ڳوٺ سڌار سنگت ڪافي اوج تي هئي ۽ سندس چاچو انور پيرزادو پختي سياسي ڪارڪن طور مشهور ٿي چڪو هو ۽ ڳوٺ ۾ ترقي پسند سوچ جو پرچار عام جام ڪندو رهندو هو. تنهن ڪري کيس ننڍي

وهيءَ ڪان سياسي تعليم ڪتابي ۽ ٻڌ سڌ سان ملي، پوءِ جڏهن هو ڪراچيءَ ۾ آيو ۽ بي ايس سيءَ جو شاگرد هو ۽ پنهنجي چاچي جي گهر ۾ رهندو هو تہ اهو وقت ڪراچيءَ ۾ وري سنڌي ادبي سنگت جي سرگرميءَ جو دؤر هو ۽ انهن ڏينهن ۾ محترم فقير محمد لاشاري س ا س ڪراچيءَ جو سيڪريٽري هو تہ شاهہ محمد بہ اهي سنگت جون گڏجاڻيون باقاعدگيءَ سان شامل ٿي ٻڌندو ۽ بهرو وٺندو رهيو.

نيٺ شاهہ محمد 1978ع ڪان پاڻ بہ شاعري رچڻ لڳو. اهو سندس شوق اڄ تائين جاري آهي. هيل تائين سندس بہ شاعريءَ جا مجموعا ڇپجي پڌرا ٿيا آهن. سندس پهريون مجموعو" اسٽوپا، سنڌو ۽ چنڊ" نالي عبدالرب پيرزادي سهيڙيو ۽ مسعود لائبريري ڪراچيءَ مئي 1995ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو. هي مجموعو حقيقت ۾ ٽن شاعرن يعني ملڪ، فيض االله ۽ شاهہ محمد شاهہ جي گڏيل شاعريءَ جو مجموعو آهي. هن ۾ اول حصو ملڪ جو آهي، ٻيو حصو فيض الله ۽ ٽيون حصو شاهہ محمد جو آهي. ان لحاظ سان شاهہ محمد، فيض الله ۽ ملڪ جو هي گڏيل شاعريءَ جو ڳٽڪو اسان جي ڳوٺ جي اديبن جو پهريون ڇپيل ڪتاب آهي، جيتوڻيڪ اڳ جاٺايل شاعر يعني رحمت الله، مير محمد، انور ۽ ستار ڪانئن عمر جي لحاظ کان توڙي ادبي لحاظ کان سينيئر آهن، تنهن هوندي بہ "اسٽوپا، سنڌو ۽ چنڊ" ڪتاب ۽ ان جي شاعرن کي پهريان صاحب ڪتاب هئڻ جو اعزاز حاصل آهي.

هن ڪتاب مان شاهہ محمد جي شاعريءَ جي چونڊ ڏيڻ ضروري ٿو سمجهان، جيئن پڙهندڙن کي سندس شاعريءَ جي ساءَ جي خبر پوي. سندس ڪتاب ۾ جيڪي صنفون آيل آهن، اهي هي آهن. نظم، غزل، ترائيل، وائيون، هائيڪا ۽ هڪ گيت، پڙهڻ ويل سندس نظم نثري وڌيڪ لڳندا.

شاهہ محمد جو ٻيو ڪتاب "سونهن جون سَوَ صورتون" 2003ع ۾ شهرزاد ڪراچيءَ مان مهتاب علي مگريو جي سهيڙ سان ڇپجي پڌرو ٿيو. سندس هي ڪتاب اڳ ڇپيل گڏيل ڪتاب ڪان 8 سال پوءِ ڇپيو. هن ڪتاب ۾ سندس جيڪي صنفون آيل آهن انهن ۾، نظم، ٽيڙو، غزل، وائيون ۽ ٽي گيت آهن.شاهه محمد هڪ ڪتاب سميڙيو بہ ۽ ترجمو بہ ڪيو جيڪو شيخ اياز جي شاعريءَ کي انگريزيءَ ۾ روشناس ڪرائڻ لاءِ

هن محترم آصف فرخيءَ سان گڏجي سنڌيءَ مان ترجمو ڪيو اهو ڪتاب انگريزي ٻوليءَ ۾ نالي Storm Calls for Prayers آڪسفورڊ پريس پاران 1998 ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو.
سنڌس هن ڪتاب مان پڙهندڙن ڪي چس وٺائڻ لاءِ ڪجهه چونڊ.

شاه محمد جا ترجمو ٿيل ڪتاب

سارا ملڪ منصور اردو ترجمو سنڌي ادب

(اردوءَ ۾ احمد سليم سان گڏيل)

فڪرِ اياز اردو ترجمو شيخ اياز جون لکڻيون

ذڪرِ اياز اردو ترجمو شيخ اياز بابت لکتون

(اردو ۾ ڊاڪٽر آصف فرخيءَ سان گڏيل)

THE STORM CALLS FOR PRAYERS

شيخ اياز جي شاعري

انگريزيءَ ۾ ڊاڪٽر آصف فرخيءَ سان گڏيل

03008947200

سال جي آخري شام

شام تنهنجي ريشمي پوتيءَ جيان،
ٿي پهاڙن جي مٿان جهرمر ڪري،
۽ پهاڙن پوئتان،
جڻ تہ ان ڪي هوريان آهي جو ڪوئي،
ڇڪيندو ٿو وڃي،
منهنجي اکين جي اڳيان،
آخري ان جو پلئُ گم ٿي ويو.
جنهن ۾ منهنجي پيار جون،
ڪيئي ساندِيل سوڪڙيون گم ٿي ويو.
زندگيءَ جي باب جو هڪڙو صفحو گم ٿي ويو!
ڪنڌ ورائي مان جو تنهنجي روپ ڪي آهي ڏٺو.
تيستائين ان ۾ ڪيئي چنڊ ڪڙي آهن پيا،
چاندني تنهنجي بدن جي،
رقص ٿي منهنجي حواسن تي ڪري،
مان اکين جي آس کي تازو رکي،
۽ چپن جي پياس کي تازو رکي،
تنهنجي رخ جي روشنيءَ جو ڪيان پيو انتظار،
شام جو ڪجهہ پاڻ سان گڏ وئي کڻي،
ياد ان جيءَ جا ستارا،
رات ساري مون سان گڏ دڪندا رهيا،
مان ٿو سوچيان،
زندگيءَ جي رڻ مان لنگهي،
۽ پڄاڻيءَ کان اڳي،
جي اچي ڪنهنجي ڪنن ۾ ڪنهن جي پاران،
چاهجڻ جو اعتراف،
زندگيءَ جي سو سڄي بازي کٽي ويو.

تون اچين ٿي تہ .....

تون اچين ٿي تہ ،
شاعري مون ڏي ،
اهڙي ڪنهن دوست جيان،
هلي ٿي اچي .
تنهنجي باري ۾،
جنهن سان ڳالهيون ڪرڻ،
هيرَ بڻجي وئي آهي منهنجي،
تون اچين ٿي تہ ،
زندگي مون ڏي،
ٿي اچي آبشار جي صورت،
جو ڏکن جي پهاڙ کي ڪاٽي،
ڪنهن مسافر کي ٿو،
ڪري سيراب.
جو گهٽي پنڌ جو ٿڪل آهي،
تون اچين ٿي تہ،
ائين لڳي ٿو چڻ،
هر ڪا مووسم بهار جي آهي.
پر فضا ۾،
سدائين گل ٽا ٽڙن .
۽ هوا،
صرف سُرهي ٿيندي آ.
تون اچين ٿي تہ...
تون اچين ٿي تہ...

نظم

كجيءَ جي ٽاري ۾ چنڊ
كجيءَ جي ٽاريءَ ۾ اٽكيل،
چوڏهينءَ جو چنڊ،
۽ تنهنجي چهري کي،
منهنجون اکيون،
هميشهہ چٽُ ڏسڻ چاهينديون آهن ،
تنهنجا وار ريشمي،چمكندڙ ۽ خوشبودار بہ ناهن،
تنهنجا چپ گلابي به ناهن،
تنهنجي اکين کي،
هن كائنات جي كنهن خوبصورت آبجيكٽ سان،
تشبيهہ بہ ڏئي نہ ٿي سگهجي،
پر تڏهن بہ اهي سڀ شيون،
جڏهن هك وجود ۾ سمائجي ٿيون وڃن،
تڏهن،
ان سراپا کي،
۽ كجيءَ جي ٽارين ۾ اٽكيل،
چوڏهيءَ جي چنڊ کي،
منهنجون اکيون هميشهہ چٽو ڏسڻ چاهينديون آهن !!

غزل

اچي ڪو هٿائي اڳيان منهنجي ڪڪريون،
تہ جيئن چنڊ پورو اچي مون اکين ۾.

هي تنهنجو ئي آهي سبب منهنجي پياري،
جو سينگارجي سُونهن ٿي مون اکين ۾.

ڇڪين پاڻ ڏي ٿي تون ايڏي تہ سگهہ سان
نہ دنيا، نہ رشتا، رڳو تون اکين ۾.

وري ڏس ٿي تنهنجي جدائي ڏُکاري،
وري هينئڙو ڦٽيو نہ جو تون اکين ۾.

غزل

پاڻ کان ٿو دُور مان نڪتو وڃان،
ڪنهن جي ڇڏيل واس پويان ٿو وڃان.

ڪنوار ٻاڙهيءَ ڪي ڏسي ويڳاٽيل،
ريت جي رُڃ ۾ ئي رُلندو ٿو وڃان.

ڪنهن ٻُڪايل ٻار ڪي گس تي ڏٺم،
پنهنجي منزل کان ئي ڀلندو ٿو وڃان.

ڪنهن کان ڪنهنجي لاءِ ڪو نياپو وٺي،
هير ٻڌجي ڪائي گهلندو ٿو وڃان،

گهُور مون ۾ جان ڪئي تو آ پرين،
مکڙيءِ وانگر هاٽي کلندو ٿو وڃان.

غزل

شهر سڄي ۾ جيڪو آهي هُل منهنجو آ،
تنهن جي وارن ۾ جو آهي گُل منهنجو آ.

مون وٽ جيڪا رسوائي آ تنهنجي آ،
تو وٽ جيڪو درد لڪل آ ڳُل منهنجو آ.

تنهنجي هر هڪ گهُور اُپاريو آ هي مون کي،
تنهنجي نگاهن ۾ جادو اوتيل منهنجو آ.

تنهنجي محرومين واري احساس جو بار،
ڍوئي ڍوئي جسم ٿيو هي شل منهنجو آ.

وڻن منجهان پن ڇڻ ۾ ڇٽيل پٽن ۾،
بي وطنيءَ جو ڏک سدا سانڍيل منهنجو آ.

ڏيساور وارؤ هي منهن جو ديس اٿوَ
گهايل گهايل هن ۾ هر هڪ پل منهنجو آ.

گيت

ڪيڏي ڪاري واري آهي،
هاڻ ته واري ئي واري آهي.

سنڌو هٽندو هو جت چوليون،
پاڻ پڇايون هُون جت چوليون،

تو جا جُوءِ سنپاري آهي،
هاڻ ته واري ئي واري آهي.

ڪيڏا ڏينهن لنگهي ويا آهن،
ڏاڍا ڏُک ڏنگي ويا آهن،

ونجهه نه ڪو ڪا ناري آهي.
هاڻ ته واري ئي واري آهي.

تنهنجا جذبا سنڌوءَ پيٽ،
منهنجون آنسون ان ۾ ٻيٽ،

ڪيڏي تن ۾ ياري آهي.
هاڻ ته واري ئي واري آهي.

اکيون پاٽي پاٽيءَ ڪارڻ،
سکن جي ته وراٽيءَ ڪارڻ،

پنهنجي سڪ نياري آهي.
هان ته واري ئي واري آهي.

وائي

گهمندي گهمندي باغ ۾،
ڏسي ڳاڙها گل.
اڄ وري پنهنجو پرين آ ياد پيو.
رُت بسنتيءَ جي سورج تي،
ڏسي جهڙ جي جهُل .
اڄ وري پنهنجو پرين آ ياد پيو.
هلندي هلندي لوڪ ڪان،
ٻُڌي ساڳيا هُل .
اڄ وري پنهنجو پرين آ ياد پيو.
ساري پنهنجو سُپرين،
ورجائي هيءَ پل .
اڄ وري پنهنجو پرين آ ياد پيو.
ڪنهن مسافر جا ڏسي
ڳاڙها ڳل پِڳل.
اڄ وري پنهنجو پرين آ ياد پيو.

ترائيل

تون جڏهن چيير ٻڌي دل ۾ هلي ايندي آن،
رات جي سانت ۾، ياد جو ويس ڍڪي.
سڪ جي سمنڊ مان پري، ڪيئي وتيون ڏيندي آن،
تون جڏهن چيير ٻڌي، دل ۾ هلي ايندي آن.

تون سڄي ماحول کي ، مدهوش ڪري ويندي آن،
رُوپ کي،سونهن کي، چانڊوڪيءَ ۾ ڍڪي.
تون جڏهن چيير ٻڌي ، دل ۾ هلي ايندي آن،
رات جي سانت ۾، ياد جو ويس ڍڪي.

*****

نيري اُپ تي اڇي جهڙ جون، ڪڪريون وڪريون پيون آهن،
هوا جي رخ تي هيڏي هوڏي، بيوس ڪيڏو اُڏرن ٽيون.
جڻ ڪنهن من جون آسون ٻڌجي، ٻاڦ اکين مان اُڏيون آهن،
نيري اُپ تي اڇي جهڙ جون، ڪڪريون وڪريون پيون آهن.

جڻ ته امن جي جهنڊي جون ڪي، وڪريل وڪريل چيهون آهن،
جڻ تہ ڦٽيون ڪي ووٽن ۾، ڪنهن ٻم لڳڻ سان اُڏرن ٽيون .
نيري اُپ تي اڇي جهڙ جون، ڪڪريون وڪريون پيون آهن،
هوا جي رخ تي هيڏي هوڏي، بيوس ڪيڏو اُڏرن ٽيون.

ٽيڙو

ولهہ ۾ آهي ڪٿ،
هُوءَ منهنجي آغوش ۾،
ساهن ۾ آ ستَ.

حيرت ۾ آ هاڻ،
ڀنيرڪي ۾ ڪوڀِڳو،
ڳَلِ چڙهي آلاڻ.

ميرا ليڪا منهن تي لائي،
مٽيءَ ۾ تو ڪيڏي ٻارُ،
ماءُ پري ڪان نظرون لاهي.

معصُوميت جو موهہ،
دل ڌڙڪڻ ڪان اڳ ئي پرٽيل،
عشق ويو تي ڏوهہ.

جُودُ ڪري ڪڻ چُوڙِ
وٺ ريجهائي ٻار ڪي،
دل مان ياد نپُوڙ.

غوث پيرزادو

هي انتهائي غربت ماريل جوان اهڙي گهراڻي ۾ پيدا ٿيو جنهن لاءِ لکڻ ڏاڍو عجيب ٿو لڳيم سندس پيءُ جي پيشي جي لحاظ سان چالڪان ته هو چاهو اهو ته مان چئي نه ٿو سگهان باقي هن جو تعلق سنڌ جي اهڙن انسانن سان هو جنهن لاءِ شاهه لطيف پٽائي چيو آهي: "جهنگل هليا سي نه پليا، راهه هليا ڦرجن."

غوث ولد ڪريم بخش ولد گل حسن سن 13 آگسٽ 1968 تي پيدا ٿيو. سندس گهر جو غريبي گذر ۾ والد جا رولاڪڙا، سندس تربيت ڪير ڪري. والده ڪي ٻارن جي ڪانگ گهر ۾ ڪجهه مينهون، ڪاڏي لاءِ اناج ته ڪنهن حد تائين گهر ۾ اچي ويندو هون پر زندگي صرف اناج جي محتاج ته نه هوندي. تنهن هوندي به ڳوٺ جي پرائمري اسڪول ۾ پڙهڻ لاءِ ويهاريو ويو. چاڪاڻ ته اتي جيڪو ماستر هو سو منهن جو مامون يعني ماستر اﷲ بخش، جيڪو چاهيندو هيو ته ڳوٺ جو هر ٻار گهٽ ۾ گهٽ پنج درجا ته پڙهي پوي ۽ قرآني تعليم يعني قرآن شريف ته پڙهي سگهي، ايئن مون ڪان وٺي ڪيترائي ڳوٺ جا ٻار ان جي دڙڪي داٻ، ڪڏهن پيار ۽ ڪڏهن مار موچڙي ۽ استاد جي خوف ڪان ڳوٺ جا اڪثر ڇوڪرا اسڪول ويندا هئا. ڪين گهرج هوندي هئي سليٽ، قلم ۽ شروعات ۾ ڦرهي، جيڪا ڪاٺ جي ٺهيندي هئي ۽ ميٽ سان هر روز ميٽي ۽ ڪانهن جي ڪلڪ سان هڪ ٽڪيءَ ڪي پاٽيءَ ۾ ڳاري مس ٺاٺي لڪرائيندو هو. توهان ڏسو اسان جي اڪثر پيرزادن جا هٿ اکر خوبصورت هوندا آهن.

بهرحال غوث پرائمري ڳوٺ جي اسڪول مان پڙهي نڪتو ته هنن جي قسمت چڱي جو مهين جو دڙو تي مڊل اسڪول قائم ٿي ويو ته غوث به ان ۾ داخل ٿي ويو. ڪنهن حد تائين پڙهڻ ۾ چڱو هوشيار شاگرد هئڻ ڪري ڏاڪي به ڏاڪي درجا پاس ڪندو ويو ۽ نيٺ هن ڏوڪري هاءِ اسڪول مان ميٽرڪ پاس ڪري ورتي. جيتوٽيڪ ڪيس ڪورس جا پورا ڪتاب به نه هوندا ها پر هو پنهنجي جيڏن ۽ هم ڪلاسي دوستن جي ڪتابن تان پڙهڻ جي مدد وٺندو هو. ايئن ڏوڪري ڪاليج مان انٽر ۽ شاهه عبداللطيف يونيورسٽي خيرپورمان بي اي (پاس) ۽ ايم اي سنڌي ۾

پاس ڪيائين . هن پاڻ ئي هي واقعو مون کي ٻڌايو تہ جڏهن ايم اي جي واءِ وائس ڏيڻ جي لاءِ خيرپور ويس تہ ات ملڪ نديم ۽ ادل سومرو وارا استاد هئا, جڏهن کين ٻڌايم تہ ٻلهڙيجيءَ جو پيرزادو آهيان تہ ملڪ نديم چيو تہ تون انور ۽ مير محمد جو مائٽ آهين تہ کيس هائو ڪيم تہ هن هڪڙو ئي سوال پڇيو تہ مير محمد جا ڪيترا ڪتاب ڇپيل آهن؟ جنهن تي پاڻ جواب ڏنائين تہ هڪ بہ نہ. ان وقت ملڪ نديم کلي کيس چيو تہ چڱو وڃ, پر کيس ايم اي ۾ پاس ڪيو ويو. ان کان اڳ مير محمد جو ڪتاب "مُکڙيون ماڪ ڦڙا" ڇپجي پڌرو ٿي چڪو هو. پر ڏوهہ غوث جو ان ڪري نہ هو جو انهن ڏينهن ۾ تہ چا پر مير محمد جيئڻ تہ اج تائين ٻلهڙيجي وارن سان رابطا ڪٽي سڪرنڊ جو ٻڻجي ويو آهي . هو صرف عيد برات تي بہ ڳوٺ نہ ايندو ويندو آهي تنهن ڪر ي هاڻ ڳوٺ جا ڪيترائي ماڻهو کيس نہ ٿا ڄاڻن ۽ هن جا هاڻ بہ ڪتاب ڇپيا آهن پر ڳوٺ جي تمام ٿورن ماڻهن کي ان جي ڄاڻ آهي. سواءِ مير محمد جي انهن مٿن مائٽن کي خبر آهي تہ هن جا شاعريءَ جا بہ ڪتاب ڇپيل آهن ۽ سندس ڪجهہ ڪهاڻيون ۽ ڪيترائي مضمون ڇپيل آهن.

غوث جڏهن تڪليف سان ايم اي ڪئي تہ هن لاڙڪاڻي مان ٽائيپ ڪرڻ سکي ورتي هئي, تنهن هوندي بہ کيس ڪا نوڪري ملي نہ سگهي.ڇاڪاڻ جو انهن ڏينهن کان اڄ تائين سرڪاري نوڪرين تي بندش هلي ٿي اچي ۽ ٻي ڳالهہ تہ ٻلهڙيجيءَ جي نوجوانن کي ڪنهن بہ قسم جي پٺ يا سفارش يا پئسو ناهي جو هو نوڪري حاصل ڪرڻ ۾ سوپارا ٿين پوءِ پيل ڪٽي هُو اهل بہ هجن, جن کي ڪنهن حد تائين اهڙي سهوليت موجود هئي, انهن رڳو خيش کي اهميت ڏني درويش جو جڏهن وارو اچي.

غوث ڳوٺ ۾ ٻالاپڻ کان جوانيءَ تائين, يعني جيسين ڳوٺ ۾ رهيو تہ سندس اٿڻي ويهڻيءَ ۾ عورتاڻو اثر نمايان نظر اچڻ لڳو. تنهن ڪري هو ڳوٺ ۾ ڇوڪرين سان رائل مائل وڌيڪ رهندو هو . هو مرداني جُهمر بہ خوب هڻي ڄاڻي جا اڄڪلهہ ختم ٿيندي وڃي . پوءِ کيس ايتري اهميت هئي جو امام بخش جي ڏيئرن مان ڪنهن کي بہ لاڙڪاڻي امتحان ڏيڻ لاءِ وڃڻو هوندو هو تہ هو پنهنجي پاڻيجن بدران غوث ۾ وڌيڪ پراطمينان هوندو هو ۽ کيس ساڻن گڏجي وڃڻ لاءِ چوندو هو. ڳوٺ ۾ ۽ تر ۾ سندس

گھٽن وٽ اچ وڃ هوندي هئي، ڇاڪاڻ جو سندس والد جي نظر نہ هئڻ، نہ سندس چاچو نہ وڏو مامون نہ ئي هو ڀاءُ جي زور بار ۾ رهندو هو تنهن ڪري پيو تر جي ڳوٺن ۾ ايندو ويندو هو سو هن جي ڏيٺ ويٺ وڏيڪ رهي.

غوث نيٺ ڪراچيءَ کهي آيو. تيسين هن جا ڪجھ ڳوٺائي جيڏا سرتا ڪراچيءَ جي سنڌي پريس ۾ پيٽ پالڻ جيترين نوڪرين سان اچي لڳا هئا. هو جڏهن ڪراچي آيو تہ ڪيس ڇُنگي گڏ ڪرڻ لاءِ منشي گيري ملي ۽ هن اها پنج سال لڳاتار ڪئي ۽ شايد ڇُنگيون نواز شريف جي حڪومت ۾ ختم ڪيون ويون تہ هو بہ وري واندو ۽ وانڊو رهجي ويو. وري ڪراچيءَ ۾ ڪيس هڪ فيڪٽري ۾ اڪائونٽ سيڪشن ۾ نوڪري ملي جا بہ هن هڪ سال ڪئي، اها بہ نہ ڄاڻ ڪهڙن سببن ڪري ڇڏي آيو ۽ ڪجھ وقت واندو رهيو پر هن مايوس ٿي ڪراچيءَ جي ڪڙَ ئي نہ ڇڏي. ان عرصي دوران سندس مختلف علائقن ۾ رهڻ ڪري غفور شاھ ۽ ان جي خاندان وارن سان ڏيٺ ويٺ بہ جڙي ۽ هو رزاق آباد ۾ ڪجھ دوستن سان گڏجي رهڻ لڳو. هتي ڪراچيءَ ۾ س ا س ۾ اچڻ وڃڻ لڳو ۽ غفور شاھ جي صحبت ۾ هن عروض جي ڪجھ ڄاڻ حاصل ڪئي. پوءِ بہ بيروزگاريءَ جي صورت ۾ ڪراچي نہ ڇڏيندو هو جو ڪيس اها پڪ هئي تہ ڪيس روزگار ڪنهن بہ صورت ۾ ملندو تہ ڪراچيءَ ۾ ئي ملندو ورنہ ڳوٺ ۾ هن ڪي روزگار ملي نہ سگهندو. سندس ڀاءُ ڪي پوليس ۾ نوڪري تہ ملي وئي هئي پر هن جي شادي بہ ٿي ۽ هو ٻهراڙيءَ جي ماڻهوءَ جان ٻار بہ گنج ئي هئس تنهن ڪري سندس ڀاءُ سندس پرجهلو بڻجي ئي نہ ٿي سگهيو.

وري هن ڪيترا ڀيرا سنڌي اخبارن ۾ پروف ريڊر ۽ ڪڏهن سب ايڊيٽر جي نوڪري ڪندو ۽ ڇڏيندو رهيو. ان جو سبب ڪهڙو هو يا تہ سندس طبيعت جو قصورهو جو هر ڳالھ تي ڪاوڙجڻ، هر ڪنهن کي دشمن سمجهڻ، ٿوري بہ اڻ ٺت کي وڏو ڄاڻڻ .ڪڏهن گهٽ هجڻ ۽ ڪڏهن پاڻ کي سيني کان ويڪ ڄاڻو سمجهڻ جي ڪري، هن جي ذهن ۾ هڪڙو خلل هو جنهن ڪري ڪيترن ئي دوستن سان ڪيس ڦٽائڻو پيو. خاص ڪري مٽن مائٽن لاءِ تہ چوندو تہ هو بہ دشمن ۽ هي بہ دشمن .خبر نہ آهي هو دشمن ڇا کي چوندو آهي ؟ بهرحال مون سان اجا سنوت ۾ آهي ۽ نہ ڄاڻ منهنجو وارو ڪڏهن ايندو جو هو مون لاءِ بہ ايئن چوندو. مان

سمجهندو آهيان تہ ڪيس ڪو ڪامپليڪس آهي. جنهن جو اظهار بہ ڪري نہ سگهندو آهي ۽ ان آڳ ۾ ٻرندو ۽ پچرندو رهندو آهي.

نيٺ ڪيس ايجوڪيشن فائونڊيشن ۾ نوڪري ملي تہ اتي ڪيس ڪجهہ چڱا ماڻهو مليا. ڪيس ڪي ٽريننگس بہ ڪرايائون ۽ ڪي ذاتي سمجهاڻيون بہ ڏنائونس. تنهن ڪري هو ڪجهہ ٺڄي، سنورجي پيو ۽ پوءِ تہ ڪيس سنڌ جي مختلف علائقن گهمڻ جو بہ وجهہ مليو. هن وري هڪ ٻن سالن جي لاءِ آمريڪي امداد مينگروز جا وڻ سمنڊ ڪنڌار تي پوکڻ جي نوڪري ڪئي. ان نوڪريءَ دوران ڪيس ڪراچيءَ کان ٺٽي ۽ بدين جي لاڙ ۾ سمنڊ ڪناري ڪرها ڪاهڻا پيا ۽ هن اتان بہ ڪجهہ پرايو.

وري سنڌ حڪومت پاران ٺاهيل هڪ اين جي او ۾ هن نوڪري ڪئي، جنهن جي معرفت هن سنڌ جا مختلف علائقا ويندي ٿر جي ڪجهہ ڳوٺن جا بہ چڪر ڪاٽيا، ايئن سندس مشاهدي ۾ واڌارو ٿيو. منهنجي ڳوٺ جو هي ٻيو ماڻهو آهي جنهن بہ انور پيرزادي جيان سرڪار يا ڪنهن اين جي او جي ڪم سانگي سنڌ جي مختلف علائقن جي ٻهراڙين جي اوطاقن تي راتيون گذاريون ۽ ڪچهريون ٻڌيون. هن آغا خان يونيورسٽي جي ڪميونٽي هيلٿ سائنس ۾ ملڪ جي 29 ضلعن ۾ کاڌ خوراڪ بابت پڻ هڪ ورهيہ ڪم ڪيو. هو جڏهن کان اين جي اوز ۾ گهڙيو تہ پوءِ هن لاءِ اجا تائين روزگار جو در بند نہ ٿيو آهي. اين جي اوز ۾ نوڪرين ڪرڻ ۽ لڳاتار نوڪرين ۾ رهڻ سان هن فيض پيرزادي جي پيڻ سان يا علي گل جي ڌيءَ سان شادي رچائي تہ مستقل گلشن حديد ۾ رهڻ لڳو جتي اڄا بہ رهي ٿو.

هتي سندس سنيون دوستيون جُڙيون، ڪن سان ڦيٽارو بہ ٿيس پر پوءِ بہ هن گلشن حديد نہ ڇڏيو.ان ئي عرصي دوران هن سنڌي ادبي سنگت گلشن حديد ۾ خاصو حصو ورتو تہ اتي هو سيڪريٽريءَ جي عهدي تي بہ پهتو ۽ نون نون نوجوان اديبن سان بہ سڃاڻ حاصل ڪيائين اتي ئي هو شاعريءَ جي ڪوري ۾ پچندو رهيو نيٺ انهن مڙني دوستن جي همٿائڻ ۽ مالي استحڪام ڪري هن پنهنجي شاعريءَ جو ڪتاب 2010ع ۾ "ڇيڪي مٿي" جي سري سان سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ پاران ڇپرائي پڌرو ڪيو. جنهن کي ڪافي پذيرائي حاصل ٿي.

مير محمد جنهن ڪنهن به ڳوٺ جي شاعر تي قلم کڻڻ ڪان نه چاڻ چو پئي لهرايو يا ڪيس انهن مان ڪنهن جي شاعري چڪ ڪري نه سگهي پر هن غوث جي ڪتاب تي هڪ ڏگهو مضمون لکي به وڏو ۽ اهو ڇپجي به چڪو.ان حوالي سان به هو اسان سڀني کان گوءِ کڻي ويو.

غوث کي شايد اهو احساس ٿيو ته وري نه چاڻ ڪڏهن ٻيهر هن جي شاعريءَ کي ڇاپي جو وجهه ملي ان ڪري هن هي هڪڙو ئي ڪتاب پنهنجي خاندان کان وٺي مڙني ڪردارن جي نانءِ ڪي ڇڏيو جن کان هو متاثر آهي.

سندس ڪتاب تي به وڏن اديبن لکيو جن ۾ ڊاڪٽر فهميده حسين لکيو: "غوث پيرزادي جي خمير ۾ توڙي شاعريءَ ۾ جيڪا ڇيڪي مٽي آهي، ان ۾ ڪئين رنگ آهن .هن ۾ پابند ۽ نثري شاعري آهي. گهاڙيٽن تي ته نه ڳالهائيندس ڇو ته اهي دماغ جا دليل آهن . جڏهن ته ڪتاب ۾ جا بجاءِ دل جا دليل پکڙيل آهن . درد وڇوڙا آهن. رومانس آهي ۽ رسڻ پرچڻ آهي جن جو پنهنجو ئي گهاڙيٽو هوندو آهي. ڪٿي محبوب سان ملڻ وڇڙڻ جو درد آهي . غوث پيزادي وٽ احساس ڏاڍو سگهارو آهي، البت ٿوري سکيا جي ضرورت آهي."

وري مهاڳ لکندي سنڌ جي جوان سال، جوان خيال،عشق جي چوٽ جو گهرو گهاءُ سيني تي سهي جيئندڙ انور ابڙو "سنڌوءَ جي ڪپ تي ويهي لکيل شاعري" جي عنوان سان غوث لاءِ لکي ٿو: "غوث پيرزادو عشق جي اهڙي پنڌ ۾ هلندڙ قافلي ۾ خاموشيءَ سان شامل ٿي گم ناهي ٿي ويو پر قافلي جتي ڏاپو ڪيو آهي، اتي هو ڇيڪي مٽيءَ جو تحفو کڻي سيني کي پيش ڪري رهيو آهي. هيءَ مٽي ڏاڍي زرخيز آ ساقي، هن جي شاعريءَ مان نئين دور جو شعور ۽ نوان احساس ته ظاهر ٿين ٿا پر اهو نٿو لڳي ته هن جي شاعري شعوري ڪوشش جو نتيجو آهي هن تي شاعري پيار جيان لٿي آهي ۽ هو رڳو ميزبان بڻيو آهي . غوث پيرزادي جي شاعريءَ جا چٽ رڳو سنڌو درياهه جي اوسي پاسي ناهن پر هو پنهنجن موضوعن کي وسعت ڏيئي سموري سنڌ جا موضوع بڻائي ٿو."

غوث جي شاعريءَ تي گلشن حديد ۾ رهندڙ ۽ سندس پهرين ۽ گهاٽي دوست اياز جاني به "تنيڊڻ جي خوبصورت يار جهڙو شاعر" جي عنوان سان لکندي لکيو آهي: "غوث پيرزادي جي طبيعت ۾ حسن يا جڙاءُ

جي ڪوٺ ضرور آهي پر رائج سماجي قدرن پٽاندر عام رواجي شخص قطعي ناهي . غوث پيرزادي جي نظم ۾ ذهني اذيت جو سبب رڳو اهو ڪونهي پر هن لاءِ زندگيءَ کي اوجهڙ ۾ اڇليندڙ قدرن سان نهي وڃڻ واري صلاحيت اذيت جو سبب بڻجي ٿي. جنهن تي هو سراپا احتجاج بڻجي وڃي ٿو. سندس شاعريءَ ۾ مزاحمتي قوت جو احساس شديد سياويڪ دائري ۾ آهي . غوث پيرزادي جي نثري نظمن، هائيڪن ۽ بيتن ۾ جيتوڻيڪ ڪي چرڪائيندڙ احساس ۽ منظر موجود آهن، جن جو ڇهاءُ نهايت وڻندڙ بہ آهي پر انهن ۾ اهو اجا تائين دسترس جي منزل ماڻي نہ سگهيو آهي . غوث جي رويي ۾ جيڪا دنيا داريءَ جي لحاظ کان اٽپورائپ نظر اچي ٿي اها دراصل ان ڪري آهي جو هن ڪڏهن بہ سماج جي ڏيتي ليتي، اٽي ويٽيءَ ۾ منافقي، موقعي پرستي ۽ مصلحت پسنديءَ مان ڪم نہ ورتو آهي.“

سندس ڪتاب تي ننڍيڻ جي ڳوٺائي دوست ۽ امام بخش جي پٽ (امام بخش جو ذڪر اڳ مٿي ڪيل آهي) پرويز پيرزادو بہ ڪي اکر لکي سندس دوستيءَ جي هام هڻئين، هو لکي ٿو: ”غوث پنهنجي ادبي ڪيريئر جي شروعات ڪڏهن ڪئي اهو مون کي ياد ناهي پر جڏهن غوث شاعري شروع ڪئي تہ مون کي ڪا بہ حيرت نہ لڳي ڇو تہ منهنجي خيال ۾ هر حساس ماڻهوءَ جي اندر ۾ هڪ شاعر موجود هوندو آهي. 1990ع واري ڏهاڪي جي شروعات ۾ جڏهن اسان ٻلهڙيجي سنڌي ادبي سنگت شاخ کي سرگرم ڪيو تہ غوث اسان سان گڏ هو. ان وقت اسان سنگت ۾ پيش ٿيندڙ اسمن تي ٻڌل هٿ سان لکيل پرچو ”سُرهاڻ“ ڪڍندا هئاسين، جنهن ۾ غوث جي شاعري بہ هوندي هئي. سندس لکڻيون اثرائتيون ٿين ٿيون. هونءَ هن شاعري وڌيڪ ڪئي آهي پر مون کي سندس نثر وڌيڪ پسند آهي .“سندس هي ڪتاب ”ڇيڪي مٿي“ ٻن صنفن تي يعني غزل ۽ نثري نظم تي ٻڌل آهي، هاڻ اوهان کي سندس شاعريءَ جو نمونو پڙهڻ لاءِ پيش ڪريان ٿو.

غزل

دوستيءَ جي راهہ ۾، سڀ ٿهڪ ٻاري هان پڳو،
روح جي تارن ڀريا ، آڪاس ٻاري هان پڳو.

سادگيءَ جي جام ۾، ڪجهہ زهر پِي پيئندو رهيس،
ڇا ڪيان دل جو پڪي، مان پاڻ ماري هان پڳو.

ڪير ٿو ناسي هوائن جي شهر مان پيو سڏي،
ٿُوهرن جي ديس ۾، مان سڏ هاري هان پڳو.

راهہ ۾ واري وڇيل هئي ۽ جهول ۾ پٿر هئا،
ناوَ پِي ڪمزور هئي،بس غوث تاري هان پڳو.

اک کلي ئي ڪين ٿي، ڪو ڪيفُ ويو آهي چڙهي،
چنڊ جهڙي سانوريءَ سان رات گهاري هان پڳو.

سهڻي تنهنجي لفظن ۾ هي درد ڪٿان آيو،
روشن روشن چهري ۾ رنگ زرد ڪٿان آيو.

ڪاريون راتيون جاڳي، اڇيون ڪرڻ لڳو آهين،
ڇوڪرِ تنهنجي اندر ۾ هي مرد ڪٿان آيو.

شام لٿي ڪو تنها، ڪوٺيءَ منجهه پيو گهٽجي،
ڪلمک ماڻهوءَ ۾ رئندڙ هي فرد ڪٿان آيو.

چاهيندي رستي ۾ ڀي تو سان نه ملان هاڻي،
زنده ماڻهو! لهجو تو ۾ سرد ڪٿان آيو.

شايد ڪائي چوٽ لڳي آهي، هن ڀيروءَ ڪي،
غوث پيلا نه ته هي، آواراگرد ڪٿان آيو.

تون اچين ٿو ،ساه ۾ جڙ، ساه پئجي ٿو وڃي،
تون ڏسين ٿو روح مان، ڪو راڳ سِرجي ٿو وڃي.

واڪِ واريءَ واٽ تي، توکي ڏسي احساس ٿيو،
هر سچو ماڻهو هتي، آسان وڪجي ٿو وڃي.

چيڪي مٽي چڪ تي هجي، ته پوءِ هن بانوري،
ڪنپر جي ڇهري ۾ منٺا. ڪو چاهه ڀرجي ٿو وڃي.

هرک جهڙو پل اچو، اُجرو هجي پر او پرين!
نيٺ ڪاري ڪات سان ،هي پيار وڍجي ٿو وڃي.

ڪيترا پيي سونهن خوشبو، سوچ تي ڏاڙا هٽي،
ماڻهپي جي منڊ ۾، ڏاڙيل جهلجي ٿو وڃي.

تنهنجي مرڪڻ جو مون کان انداز نہ ٿو وسري،
ڪيئن وساريان دلبر،تنهنجو هي ناز نہ ٿو وسري.

درد جو احساس اندر ۾، پيو ٿو وڌي وجهي،
تو بن ڦٿڪڻ جو جيڪو آ راز نہ ٿو وسري.

سنڌوءَ ڪپ تي هڪڙي پيري،کلندي کلندي جو،
تنهنجي چيڙن چوريو هو سو ساز نہ ٿو وسري.

ڪائنرتا جي فطرت هوندي،ڪوتا جو ڪيڏو،
ماڻهن ۾ تو جو آندو ،هو بياض نہ ٿو وسري.

ايم آر ڊي تحريڪ جي نالي سنڌي ماڻهن،
حقن وٺڻ لئہ ناهيو هو سو محاذ نہ ٿو وسري.

چنڊ جهڙ سان جنگ جوڙي اُپ تي اُڀري پيو،
پوڳنائن جو سفر پيو، انت تي پهچي پيو.

ڪيترا ٿي رنگ بدلي،زندگيءَ جي چوڪري،
هو به پاڳُر ۾ پري پوءِ، ساهه کي ساهي پيو.

وات تي تالا هڻي، جنهن تي چيو چو ٿا جيئو،
سوئي سُوريءَ تي چڙهي، اڄ سانت کي ٽوڙي پيو.

دوستي گم ٿي وئي آ ؟ مون هوائن کان پڇيو،
شهر سارو بي رخيءَ جي باهه ۾ پڄري پيو.

مُرڪ چورائي چپن تان، پوءِ ڏاڍي شور مان،
وقت منهن ۾ گهُنڊ وجهي مون ڏانهن ٿو گهُوري پيو

وري ايندين تہ وڙهنداسين
وچڙ جي وقت جڙنداسين.

ڪلي ساري اُڏائين ٿو
چڏين ڪاوڙ نہ ڇڄنداسين.

هوائن جو بدن ڪورو،
سنڌ جا پير ڇهنداسين.

لڳائي چڏ ڪڙو در تي،
ليا ٿي پو بہ رهنداسين.

رنگن جي شهر ۾ رنگي،
چپن سان پاڻ رڪنداسين.

چني محدود حدبنديون،
اسين آزاد اُڏنداسين.

لکي چڏ لوهہ لاهي سپ،
گلن جي تور تُرنداسين.

ڪمپرومائيز

سچ چوڻ جي
ڏوهه هيٺ،
پلي ته منهنجي چپ،
ڪاڪڙي وٿان پٽي،
سونهن جي ويري،
ڪتن حوالي ڪئي وڃي ها .
پل ته هن ٽتل پونءِ تي،
بسنت رُت جا،
خواب ڏسندڙ
هيءَ بي چين دل،
راتين جي رولاڪ،
ڪنهن ڏائڻ واتان،
چِيرائي وڃي ها،
پلي ته صدين کان،
صبح جي انتظار ۾،
پٽيل منهنجي تارن کي،
سُئن سان ڪڍي،
جاندهه جي ٻن پُٽن وچ ۾،
ڏئي کين پيئو وڃي ها،
منهنجا دوست!
پر تو هن سماج جي،
جڙتو قائدن قانونن سان،
ڪمپرومائيز ڪرڻ جو،
مشورو ڏئي،
مون سان بي وفائي ڪئي آهي.

سنڌو صحرا ۾ تبديل

ڪنهن زماني جي ڳالهه آ.
منهنجي وجود جي واهڻ ۾ پرسان،
تنهنجي محبت جو سنڌو درياه وهندو هو.
هڪ پيري هن،
پنهنجي مستيءَ ۾ اچي،
اڻتيهينءَ جي اُماس رات جو،
سهارو ونندي،
تنهنجي ڳلن جي سهڻي،
۽ منهنجي بي چين،
چپن جي ميهر ڪي ٻه،
پنهنجي موج جو نشانو بڻايو هو.
نتيجي ۾،
روايتن جا ٻند ٻه پڃي پيا هئا.
رسمن ۽ رواج جا،
ڪيترائي ڳوٺ ٻه،
سندس لپيٽ ۾ اچي ويا هئا.
پر پرين ! ان جي مٿان،
جڏهن ڪان تنهنجي بيوفائن جو
ڪالا باغ ڊيم ٺهيو آهي،
من ۾ وهندڙ تنهنجي محبت جو
سنڌو درياهه ڏينهون ڏينهن،
صحرا جي شڪل اختيار ڪندو ٿو وڃي.

هجوم ۾ گم ٿي ويل دوستي

جنهن جي ٽهڪن مان،
گلاب جا گل ڇڻندا هئا،
سو به اڄ،
لکين ماڻهن جي هجوم ۾،
وڃائجي ويو آهي.
چئني طرف شوريءَ جي چرين هوائن جي مُک تي،
ٽوهر ڦٽي پيا آهن.
اڄ جڏهن من جي ککائين جهوپڙي
طوفان جي سٽ نه سهندي
پٽ پئجي وئي آهي.
ته هو پنهنجي ٻڙ جهڙين ٻانهن جي ٻدران،
منهنجي ڪنڌ ۾،
وجهي ويو آهي.

مسرور پيرزادو

هي بہ خوبرو نوجوان 5 مئي 1976ع تي محمد سليمان جي گهر ۾ پيدا ٿيو. سندس والده انور پيرزادي جي نندي ڀيڻ ۽ انور پاران ڏنل تعليم پرايل، ڳوٺ جي انهن نياڻين مان هڪ آهي جيڪي پهريون ڀہ ماسترياڻيون بڻيون، سندس والد اول هارپو ۽ پوءِ چوپائي مال جو واپاري بڻيو. ڳوٺ ۾ ڪيترن ئي غريب خاندانن کان سندن گهراڻو مڇي ماني وارو تہ هو پر اهو خاندان تعليم جي زيور کان وانجهيل رهندو پئي آيو. ان حد تائين جو سليمان پنهنجي مڱ کي نوڪري ڪرائڻ جي حق ۾ بہ نہ هو ۽ انور جي ضد آڏو ڏاڍا وس ڪيائين تہ سندس مڱ نوڪري سا بہ ڳوٺ جي ڇوڪرين جي اسڪول ۾ ماسترياڻي بڻجي، پر چوندا آهن بي وس ٿي اٺن بار ڦٽا ڪيا ۽ آخرڪار ڪيس پنهنجي ڪاروبار ۾ نقصان ٿيو تہ سندن گهر جي گاڏي گيڙڻ لاءِ گهرواريءَ جي پگهار تي ئي هٿ ڪتا.

مسرور سندن ٻيو نمبر پٽاڻو اولاد آهي، سندس وڏو ڀاءُ تہ تعليم حاصل ڪري نہ سگهيو.نيٺ وچي والدين جي ڪرت سان لڳو پر مسرور هوشيار ٻار ثابت ٿين ۽ پرائمري ڳوٺ جي اسڪول مان پنج درجا پاس ڪري مئٽرڪ 1990ع ۾ گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان سٺن نمبرن سان پاس ڪيائين تہ سندس والدين سندس مامن جي سهاري ڪيس حيدر بخش جتوئي سائنس ڪاليج ڏوڪريءَ ۾ انٽر سائنس ۾ داخلا وٺي ڏني ۽ اتي بہ هن پاڻ چڱو موڪيو ۽ نيٺ هو سنڌ ايگريڪلچر يونيورسٽي ٽنڊو ڄام جي وٽرنري ميڊيڪل سائنس DVM ۾ داخل ٿي ويو. جتان هن 2001ع ۾ گريجوئيشن ڪئي.

مسرور جيئن تہ خاندان ۽ ڳوٺ جي هوشيار شاگردن مان هو تنهن ڪري سندس مامي انور پاران گهر ۾ آندل ڪي ڪتاب بہ پڙهڻ لڳو ۽ حساس طبيعت، ڀهراڙيءَ جي ماحول، اتر ۾ موهن جو دڙو، اوڀر ۾ سنڌو درياهہ، ان جي ٻنهي ڪپرن سان ساوڪ ئي ساوڪ درياهہ ۾ پاڻيءَ جي لاهہ چاڙهہ، پاڻيءَ ۾ تڙڳڻ، ڏائي ٻچي، ٻلهاڙي، ونجهہ وٺي، ڦر ڦر سؤنٽو دٻلي درياهہ ۾، اک ٻوٽ، لڪ لڪوٽي، هودڙي سان راند ۽ ڪڏهن ڪرڪيٽ راند ڪندي، حساسيت ڏانهن مائل طبيعت جو مالڪ بڻجي ويو ۽ هو

مئٽرڪ ۾ هوندي مات ميٽ ۾ ۽ لڪ چوريءَ ڪنهن نينهن نڪار ۾ ايندي شاعريءَ ڏانهن لڙي پيو. پوءِ هن اها ڳالهه ڏڳهي عرصي تائين ڪنهن گناهه جيان ڳوٺ واسين کان لڪائي رکي پر عشق ۽ مشڪ لڪائي نه لڪندا آهن جي مصداق هن ڪاليج يا يونيورسٽيءَ ۾ دوستن، جيڏن سرتن جي رهلي ۾ اچڻ سان واڪي ڪري ڇڏي پر اسان سان ان باري ۾ ٻڙڪ نه ٻاڦيائين. جيتوڻيڪ مون سان هو شيخ اياز جي شاعري، ڪڏهن شاهه لطيف جي شاعري، غالب ۽ فيض احمد فيض متعلق ڳالهيون ڪندو هو ۽ مون کان شيخ اياز جا ڪتاب گهرندو هو. نيٺ هڪ ڏينهن هن پاڻ پنهنجي حجاب جا پردا ڦاڙي ڦٽا ڪيا ۽ مون کي اچي ٻڌايائين ته سندس ڪاليج جا دوست، يونيورسٽي ڇڏڻ کان اڳ سندس شاعريءَ جو ڪتاب چندو ڪري ڇپرائڻ ٿا گهرن . مون کان ڇرڪ نڪري ويو. مون ته ڪڏهن ٻه نه ٻڌو هو ته ڪو مسرور به شاعري ڪندو آهي ۽ نه ئي ڪنهن ماهوار رسالي ۾ سندس شاعري مون کي پڙهڻ لاءِ ملي هئي.

ٽنڊوڄام ۾ رهندي هو حيدرآباد جي اديبن ۾ روشناس ٿي چڪو هو جن ۾ امداد حسيني، سحر امداد ۽ اعجاز منگي نمايان آهن. ممڪن آهي ته انهن ڏينهن ۾
س ا س حيدرآباد ۾ سندس اچ وڃ هجي ۽ ڪجهه جهونن ۽ ڪجهه هڪ جيڏن شاعرن ۽ اديبن سان سندس لاڳاپا جڙيا هجن. نيٺ هو هڪ ڏينهن مون وٽ پنهنجي شاعريءَ جو مجموعو ”چانڊني تو سوا نه ٿيندي“ نومبر 2001 ۾ ڇپرائي کڻي آيو. مون کان واهه جو لفظ بي ساخته نڪتو ۽ هن جي نوجوان ڇهري ۽ ڪتاب جي سرورق کي واري واري سان ڏسي رهيو هوس. هو به مون جيان شيخ اياز جي ذهن کي ڏونڌاڙيندڙ شاعري ۾ منهن کان چوٽيءَ تائين جهنجهوڙجي ويو هو ۽ هي ڪتاب جو سرورق يا ٽائٽل شيخ اياز جي ان رومانس ۾ ٻڌل غزل تان کنيو آهي، جيڪو ڪيترن ئي سنڌي راڳين مختلف طريقن سان ڳايو آهي، پر اڄڪلهه منهنجي ڳوٺ جون نوخيز نياڻيون لاڏي طور ڪنهن ادل جي گهر ونيءَ وٽي اچڻ وارن لاڏن سان ڳائينديون ۽ ان جي ٻولن ۽ دهل جي بي ترتيب ٿاڪ تي ڇيلهه مٽڪائي ڊانس ڪنديون آهن.

سڪي پيا ڪي ملين ته ڇئجان، چانڊني تو سواءِ نه ٿيندي،
اچين ته منهنجي اماس ۾ آ، ڇو ته ٻي رات ڪا نه ٿيندي،

سندس هي پهريون شعري ڳٽڪو ڪنول پبليڪيشن، قنمبر ,لاڙڪاڻو(پر هاڻ قنمبر-شهدادڪوٽ ضلعو بڻجي چڪو آهي.)پاران چيئرمين منير چانڊيو ڇپرائي پڌرو ڪيو آهي ۽ مسرور لاءِ لکيائين تہ: “مسرور پيرزادو جنهن جا غزل توڙي نظم موجوده دؤر جي جديد گهرجن ۽ تقاضائن جي بلڪل عين مطابق لهن ٿا. مسرور جا غزل جتي پنهنجي ڀرپور حسناڪين سان ٽہڪار آهن اتي سندن نظمن جو وري پنهنجو رنگ ۽ ڍنگ آهي”. هن ڪتاب جو مهاڳ نوجوان نسل جي دانشور اعجاز منگي لکيو آهي، جيڪو بہ مون ۽ مسرور جيان شيخ اياز کي بيحد پسند ڪندڙ آهي. هن مسرور لاءِ هيئن لکيو آهي: “موهن جي دڙي جي پرسان ان رات بہ ڪوتا جي ڪنٺي تي سرسوتي ۽ ڪاليءَ (ڪالي ماتا) گڏجي امرت جو پيگ شيئر ڪيو هو جنهن رات مسرور جنم ورتو هو. هو هڪ نوجوان شاعر آهي ۽ ڪيس شاعريءَ جي ڪٺن رستي تي مهانتا طرف سفر ڪرڻو آهي.” پر شايد اعجاز منگيءَ کي مسرور اهو نہ ٻڌايو هو تہ مسرور جو جنم روشنين جي شهر ڪراچيءَ جي ليڊي ڊفرن اسپتال جي هڪ ڪمري ۾ ٿيو هو جتي سج جي ڪرڻي کي بہ اچڻ جي اجازت نہ هئي. مسرور جو ٻيو ڪتاب “سُرُورُ” جي سرورق سان 2008 ۾ روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو حيدرآباد مان سنڌ جي بهترين جديد شاعر امداد حسينيءَ جي مهاڳ سان ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. يعني سندس هي ڪتاب سندس پهرين ڪتاب کان ست ورهيہ پوءِ ڇپجي اسان جي هٿن ۽ پڙهندڙن کي مليو. ايئن مسرور، مير محمد پيرزادو ۽ “استوپا،سنڌو ۽ چنڊ” ملڪہ ، فيض ۽ شاهہ محمد ڪانپوءِ نوجوان شاعر طور ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. هن ڪتاب جي مهاڳ لکندي امداد حسيني مسرور جي لاءِ هيئن لکيو آهي: “مسرور جي شاعريءَ ۾ نواڻ آهي، هن لتاڙيل موضوعن کي بہ نئين انگ، رنگ سان پيش ڪيو آهي، توڙي جو هن وٽ حسن/ عشق، حيات/ممات، فراق/وصال، وفا/ جفا، بقا/ فنا جو ورن ڪجهہ سرس ئي آهي.” هن جي ٻنهي ڪتابن ۾ جيڪي سنڌي شاعريءَ جون صنفون سمايل آهن تن ۾ غزل، نظم، بيت ۽ وائي آهي، سندس شاعريءَ جي چونڊ ڏجي ٿي، اها ڏسڻ وٽان آهي.ڪتابن مان چونڊ .

غزل

يار کي ياد ڪر! يار جي ڳالھ ڪر،
ڪا اجائي نہ ڪر، پيار جي ڳالھ ڪر.
ڳالھ جنھن جي سڳنڌون پکيڙي ڇڏي،
گل جھڙي انھيءَ نار جي ڳالھ ڪر.
اڄ دنيا ٻاھرينءَ جي فڪر کي ڇڏي،
پنھنجي اندر جي فنڪار جي ڳالھ ڪر.
ڏس اُداسي ڪيئن اچي آ اندر ۾ لٿي،
اڄ تہ پرينءَ جي رخسار جي ڳالھ ڪر.
ڪنھن عطر جي نہ ڪر، بس رڳو ڳوٺ ۾،
مينھن کان پوءِ مھڪار جي ڳالھ ڪر.
اڄ گلن آھي ڇيوروئنڌي گلدان جي،
جنھن تي ھئاسين ،انھيءَ تارِ جي ڳالھ ڪر.
اي ننڍا آدمي! ڳالھ ٿو گھر جي ڪرين،
ڪجھ وڏو ٿيءُ، ۽ سنسار جي ڳالھ ڪر.
ظلم ۽ ويڙھ جي، اڄ ڇڏي سا ڳالھڙي،
چاندنيءَ ۾ ڪوي، پيار جي ڳالھ ڪر.
وقت آزادگيءَ جو اچڻ وارو تہ آ،
اڄ ڇڏي ڳالھ ٻي ، دار جي ڳالھ ڪر.
آ پرين ٿيو پري،ڪيئن ھاٹي سري،
شاعري تون تہ اڄ، سھڪار جي ڳلھ ڪر.

اڄ تنهنجي ئي اچڻ جي آس آ،
سمنڊ-دريا جيئن ملڻ جي آس آ.

تنهنجي گهر جو در رڳو آ موت ئي،
تنهن ڪري مون کي مرڻ جي آس آ.

نازُڪي هن جي هٿن جي هيءَ ڏسي،
اڄ گلن جي ئي چمڻ جي آس آ.

چڏ شڪاري! ڏس پکيءَ کي ڪيتري،
آسمانن تي اڏامڻ جي آس آ.

پُٽ مري ويو شهر ۾ هوءَ بي خبر،
ماءُ کي هن جي ورڻ جي آس آ.

پنهنجو نازڪ ساٿ جيڪو پيو ٽٽي،
اڄ به مون کي سو ڳنڍڻ جي آس آ.

سانوري! اڄ چيڙ تارون تون ڪٽي،
ساز دل جي کي وڄڻ جي آس آ.

پٽي اکيون چوطرف تہ ڏس تون ، حسين نظارا اجا بہ آهن،
چڱي نظر سان ڏسين گهڙي جي، تہ چاهہ وارا اجا بہ آهن.

ڪڏي اکين مان تون مير پنهنجي،ڏسين دنيا ڪڏهن ڪڏهن جي،
هيءَ دنيا سچي نہ ميري، ڪي صاف سارا اجا بہ آهن.

اوهان ڪان ناهن شڪايتون ڪي، هلي آ ڪر تون عنايتون ڪي،
اسان جي دل جي ڪشادي گهر جا، ڪليل دُوارا اجا بہ آهن.

اجا سويرو گهٽو پري آ، اجا ڪڏ نہ تون ڀاڪرن مان
گذار گڏجي گهڙيون جو اُپ تي، بہ ٽي ستارا اجا بہ آهن.

اجا هلي هاڻ ناوَ آهي، تہ خوف ٻوڙي ڀيو ٻڏڻ جو،
ڪنديون نہ ڪجهہ هي نراس ڇوليون، ڪئي ڪنارا اجا بہ آهن.

ڇڏي اسان کي وئين جڏهن تون ، تہ سنگ سانوڻ پري ٿو سڏڪا،
ڪري ٿي تو لئہ هوا بہ واڪا، چريا نظارا اجا بہ آهن

بچڻ سندو آسرو نہ هوڪو ، جڏهن اسان کي ڇڏي ڏنو تو،
بچايو آ شاعريءَ اسان کي، حسين سهارا اجا بہ آهن.

عمر جي ٽاريءَ تي تون آن ڳل جواني،
اڳ چِٽڻ کان جهُول ڪجهه ۾ جهل جواني.

ڪيترو ئي عشق کي ٿو مان لڪايان،
ها مگر هيءَ تي مچائي هُل جواني.

خوبصورت جي ٻه تخليقون ٿين ٿيون،
ها، انهن جو پڻ سبب آ ڪل جواني.

پيار جي کي ڏينهن گهاري هو ويو،
حسرتن جي هاڻ رڻ ۾ آ رڙل جواني.

عشق ۾ ناڪام تي ڪُومائجين ڇو؟
ڏي سڳنڌون گُل وانگي کُل جواني.

پاڻ هڪڙي شخص لئه ڇو ٿي وڃائين،
هير دنيا لاءِ تي تون گهُل جواني.

مان سدا تنهنجي نظر ۾ گم رهيس،
عشق جي گهري بحر ۾ گم رهيس.

منزلن جي سوچ ئي وسري وئي،
عشق جي جو مان سفر ۾ گم رهيس.

ڪاش !مون کي تون تراشين ها ڪڏهن،
مان هميشهه ئي پٿر ۾ گم رهيس.

پوءِ سڀ کي پيار مان ڏسندو رهيس،
پيار جي جڏهين سحر ۾ گم رهيس.

پو دنيا جا اجايا سڀ ڪم لڳا،
جيئن تنهنجي مان اثر ۾ گم رهيس.

پاڻ کي حاصل ڪيان اڄ ڳوٺ ۾،
پاڻ کان پيي مان شهر ۾ گم رهيس.

پنهنجو ٻاهرُ سڀ سنوارن يار ٿا،
مان سدا پنهنجي اندر ۾ گم رهيس.

ساٿ ۾ آهيان اوهان سان ساٿيو،
ڪير ٿو چئي مان قبر ۾ گم رهيس.

وائي

تنهنجو يار بدن – آهہ خدا جي شاعري

چانڊوڪيءَ جي رات ۾ـ پنهنجو هي وطن.
آهہ خدا جي شاعري
ڏس تہ هوا ۾ سرنهن جاـ فصل پيا جهومن،
آهہ خدا جي شاعري
روز عشق ڏي ٿا پکي – بي پرواهہ اُڏن.
آهہ خدا جي شاعري
ماڪ گلن کي تي چمي ـ ۽ ٿا گل لڏن.
آهہ خدا جي شاعري
شور ڪندي اڄ مينهن ۾ـ ٻار پيا وهنجن.
آهہ خدا جي شاعري
۽ هي منهنجا نيڻ ٿا – جيڪي ڪجهہ ڏسن.
آهہ خدا جي شاعري

تاريخ

اسان جي ملڪ جا مالڪ،وري ورديءَ وارا هن،
اهي جنرل اهي فوجي، پنهنجي مرضيءَ وارا هن.

لُٽن ڪائن پيا هي ،پڇڻ وارو بہ ڪونهي ڪو،
لُٽن ٽا لج ڌرتيءَ جي، ڪڇڻ وارو بہ ڪوني ڪو.

انهن امريڪي سازش سان، ڏڪيو آ ديس وارن کي،
وديشي تن ڪتن وانگر، چڪيو آ ديس پنهنجي کي.

انهن فوجين لتاڙيو آ، وطن هي لانگ بُوٽن سان،
گلن سان واسيل سارو،چمن هي لانگ بُوٽن سان.

سُڪائي سنڌ ساريءَ کي،انهن اڳواڻ پيي ماريا،
اسان تي ديس پنهنجي ۾،مسلط ڪيا ڪئي ڌاريا.

جڏهن هي بڻيو آهي،تہ پاڪستان سان ڇا ٿيو؟
انهي جي شان سان ڇا ٿيو، انهي جي مان سان ڇاٿيو

انهن جو ٽوڙيو اوپر، جي پاڪستان سان ڇا ٿيو؟
وزيرستان سان ڇا ٿيو؟بلچستان سان ڇا ٿيو؟

اسان جي زندگي گّري پئي هيٺي سوالن ۾،
انهن وٽ گوليون ڦاهيون، رڳو آهن جوا

عشق جو اثر

اهو عشق جو ئي تہ اثر آهہ جانان!
جو هستيءَ مان منهنجي رڳو عشق جي ئي،
خوشبو اچي ٿي.
اهو تنهنجي سُونهن جو بس اثر آ،
جو دنيا سڄي هاڻ سهڻي لڳي ٿي،
اهو تنهنجي گورين اکين جو اثر آ،
جو مون کي هيءَ دنيا،
اڳي کان گهڻي هاڻ گهري لڳي ٿي.
اهو تنهنجي ئي بس چميءَ جو اثر آ،
جو منهنجي رڳن منجهہ محبت رهي ٿي.
محبت رڳن منجهہ رت جيئن ڊڪي ٿي.
اهو عشق جو ئي اثر آهہ جانان،
جو هاڻي پکين جون پوڪارون پروڙي سگهان ٿو
وڻن جي وڏائي بہ سمجهي سگهان ٿو
گلن جي نزاڪت بہ محسوس ڪيان ٿو
۽ پوپٽ جي مان پيار کي پي پسان ٿو
هوائن ۾ ڪيئي سنيها ٻڌان ٿو
سمندر جي بيچيني بہ پرکي سگهان ٿو
ڏٺل جو نہ آهي،انهيءَ کي ڏسان ٿو
ٻڌل جو نہ آهي،انهيءَ کي ٻڌان ٿو.
اهو عشق جو ئي اثر آهہ جانان!
جو مان پنهنجي پاران،
دنيا جي بدن تي،
زخم ڪو بہ ٿو اڄ ڏيڻ ڪو نہ چاهيان،
دنيا کي مون تنهنجي ڪري يار چاهيو
۽ هاڻي سڄي هيءَ دنيا منهنجي لئہ پرين آ،
مان هر شيءِ ۾ تنهنجو ئي جلوو ڏسان ٿو
اهو عشق جو ئي اثر آهہ جانان!
تنهنجي عشق جو ئي اثر آهہ جانان.

عورت پڻو

جنهن ۾ شيءِ ۾ حُسن آيو،
سونهن آهي،
آهه سو عورت پڻو.
تنهن ڪري عورت پڻي جو آءُ عاشق آهيان،
شاعري عورت پڻو آ،
عاشقي عورت پڻو آ،
زندگي عورت پڻو آ،
مامتا عورت پڻو آ،
ها،خدا عورت پڻو آ.
۽ سچي تخليق جو ڪارڻ ۾ هي عورت پڻو آ،
هن دنيا جي سڀ نزاڪت،
سڀ عبادت،سڀ راحت،
بس رڳو عورت پڻي جي ئي ڪري آ.
۽ اهو عورت پڻو لازمي ناهي تہ عورت ۾ هجي،
يا اهو عورت پڻو
ڪنهن ۾ شيءِ ۾ ٿي سگهي ٿو.

بيت

جوڀن رُت ۾ آ ٽڙيو، گل جيئن هي بدن،
ڪيئن نہ پوءِ ايڏا مڙن، ماٺهو پوپٽ وانگيان.

چپ چپن تي جيئن تون، زخم ڏئين ٿو ڄڻ،
ڇو جو تون نہ سڄڻ، آهين منهنجو اوپرا.

تو جو مُرڪي ٽورڙو ، مون کي ڏنو منڊ،
پو بس هر ڪا منڊ، خوشبو خوشبو ٿي وئي.

سّخي شاهہ جمار تي، سُومر واري رات،
وائي شاه لطيف جي، ميهر جي آ وات،
ڇا ۾ آهہ نجات، روڳي روح پڇي پيو.

ڏياڻيون ساري ڏيهہ ۾، ڦڻاڪن جي عيد،
دلبر در تي ديد، آهي ٿنهنجي آس ۾.

هيسيل هيڏي شهر ۾، گوليءَ رات نڪاءُ،
پُٽ جي ڪٽ خالي ڏسي،ڇرڪ پريو آ ماءُ،
جيءَ لڳس ڪو گهاءُ،ڄڻ گولي هن کي لڳي.

چوُسُتا

مينهن منجهہ آئون ، توکي ڏسان ٿو پيو،
تو منجهان پيي وسي، سُونهن جو مينهن ٿو،
مون منجهان ٿو وسي، عشق جو مينهن ٿو،
هر طرف مينهن ئي مينهن، مينهن آهي رڳو.

بس دردِ،دردِ،رڳو درد آ دلين،
بس لڙڪ، لڙڪ ، رڳو لڙڪ هن اکين.
هي زورآور زلزلو، چا چا ڪري ويو.
بس لاش،لاش، لاش رڳو لاش آ وطن.

ماڻهو مارڻ مڙسي ناهي،
ماڻهو ناهڻ مڙسي آهي.
ڪارو آهي ڪهاڙيءَ وارو،
محبت واري ڪاري ناهي.

پيار توکي بہ پر ڪيو آهہ مون،
توکي بہ ڪوئي وٽي ويو هوندو.
پيار مان جو ڏنو هو مون تو کي،
هاڻ سو گل تہ چٽي ويو هوندو.

رحمت الله ثاني

رحمت الله ولد مير محمد ولد فقير رحمت الله اول، سن 1978ع جي فيبروي مهيني جي پهرين تاريخ سڪرنڊ ۾ جنم ورتو. مون لاءِ اها ڳالهه به آڏو آئي ته مان ڪيس ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ (نئين ٻلهڙيجي) ۾ شماريان يا سڪرنڊ ۾ . سندس جنم سڪرنڊ ۾ ان لاءِ ٿيو جو سندس والد مير محمد نوڪريءَ سانگي سڪرنڊ ويو ته اتي جو ٿي ويو. جيئن اسين به نوڪريءَ سانگي ڪراچيءَ ۾ سڪونت پذير ٿي ويا آهيون پر اسان اجا تائين ڳوٺ سان ڪو تعلق ختم نه ڪيو آهي پر مير محمد گهڻو تڻو ختم ڪري چڪو آهي . تنهن هوندي به رحمت الله جي ننڍي هوندي هو ڪنهن نه ڪنهن بهاني ڳوٺ ايندو رهيو آهي. رحمت الله منهنجو نياڻو ۽ ڀاڻيو به ٿئي. سندس ٻاراڻي وهي ته صحيح معنيٰ ۾ سڪرنڊ جي ايگريڪلچر فارم تي گذري ۽ سڪرنڊ شهر ۾ ئي هن تعليم پرائي. پرائمري ۽ مئٽرڪ سڪرنڊ هاءِ اسڪول مان 1993ع ۾ انٽر سائنس به سڪرنڊ ڪاليج مان 1995ع ۾ پاس ڪري هو به سنڌ ايگريڪلچر يونيورسٽي ٽنڊوڄام ۾ ايگريڪلچر انجنيئرنگ ۾ داخل ٿي ويو. اتان 2003ع بي ايس سي ايگريڪلچرل انجنيئرنگ ۾ پاس ٿي نڪتو. سنڌس دوستيون سڪرنڊ جي جيڏن سان جڙيون . حقيقت ۾ رحمت الله ڪي فيض الله جيان مير محمد جي ادبي دوستن سان صحبت ۾ ويهڻ، انهن جون ادب ۽ سياست تي ڪچهريون ڪرڻ، مير محمد وٽ ڪتابن جو ذخيرو هجڻ ۽ ان جي مطالعي سان دلچسپي ۽ ڪلاسيڪل راڳ سان لڳاءَ، هن کي شاعريءَ طرف مائل ڪيو. يا ڪيس وراثت ڪا چڪ ڪئي يا سندس ڏاڏي جي نالي جي ڪا ٽيهين لچ لڳس يا ڪيس والد جي خمير مان ڪو حصو پتي مليو ۽ هن 1995ع ۾ يعني 17 ورهين جي الهڙ ۽ چڙتي عمر ۾ شاعري، حسن، محبت سان مڪا ميلو ڪيو ۽ هو به ماٺ ميٺ ۾ شاعري ڪرڻ لڳو. ڇا لڪان ته اسان جي خاندان تي شاعريءَ جي پريءَ جو ڪو پاڇو پيل آهي يا ڪا قدرتي ڏات ڏنل آهي، يا ڪو طبيعت جي حساسيت آهي، جو اسان اڪثر شاعريءَ کان ئي شروعات ٿا ڪريون. هونءَ اها به ڳالهه ناهي ته اسان ڪنهن به ڪو نثر تي نه لکيو آهي، ايئن ناهي رحمت الله ثانيءَ به نثراڻي

ادب جي لحاظ کان ڪهاڻيون ۽ مضمون پڻ لکيا آهن. جيڪي مختلف رسالن ۽ اخبارن جي صفحن جو سينگار بڻيا آهن . اسان مڙئي مضمون نگار ۽ ڪهاڻيڪار بہ آهيون. اهو ئي سبب هو جو مون اول پنهنجي ڪهاڻين جو ڪتاب "سيئي جوڀن ڏينهن" ڇپرايو هو جيئن اها ڳالهہ اسان پيرزادن تي مخصوص نہ ٿي وڃي تہ اسان فقط شاعري ئي ڪري سگهيا آهيون. ايئن رحمت االله پڻ .

رحمت االله سڪرنڊ ۾ رهندي اتي س ا س سڪرنڊ شاخ جو بہ پيرا سيڪريٽري بڻيو ان لحاظ کان هن ڪيترن نوجوانن ۽ جهونن اديبن سان ڄاڻ سڃاڻ بہ وڌائي ۽ اتي هن ڪيترن ئي دوستن تي مختلف وقتن تي مقالا بہ لکيا ۽ انجنيئر ٿيڻ کانپوءِ هن بہ پنهنجي والد جيان سنڌي ادب ۾ ايم اي فرسٽ ڪلاس ۾ 2009ع ۾ شاهہ عبداللطيف يونيورسٽي مان پاس ڪئي. سڪرنڊ ۾ رهندي ۽ نوڪريءَ دوران حيدرآباد ۾ رهندي هو ڪجهہ ادبي رسالن سان لاڳاپيل رهيو ۽ ڪراچيءَ ۾ رهندي آواز ٽي وي ۽ ڪي ٽي اين تي پڻ پروگرام ڪندو رهيو آهي .

رحمت الله سڪرنڊ ۾ رهندي دوستن جي گهيري ۾ شاعريءَ کي گهارن کان بچائيندو هڪ درياهہ يعني هڪ ڪتاب 2005ع ۾ "ڪليسا جي دريءَ مان" ڇپرائي پڌرو ڪيو هن پنهجي ڪتاب تي مهاڳ ڪنهن بہ هڪڙي اديب يا ڏاهي کان لکرائڻ بدران پنهنجي اوس پاس جي ڪجهہ سينئر ۽ ڪجهہ جيڏن کان مختلف صنفن تي لکرايائين . سندس دوهن جي شاعريءَ تي ماڻڪ ملاح لکيو: "رحمت الله جا دوها بہ اُڏرندڙ نيرڳيءَ جا پَرَ آهن جنهن تي رنگن جون آرسيون جڙ تہ اکيون آهن. دل لڳيءَ جا هي دوها ڪنهن نازنين جا جاڙا پرون بہ آهن تہ گرم گرم چپ پڻ".

دوها تہ اصل ۾ هند-سنڌ جي شاعريءَ جي اها ڳُهني صنف آهي، جنهن سان دنيا ۾ شاعريءَ جي شروعات ٿي آهي . انهن ڳُهنين صنفن تي ڪي ٿورا ئي شاعر قلم کڻندا آهن پر رحمت الله جيئن تہ ڪلاسيڪي موسيقيءَ کي نہ صرف پاڻ پسند ڪندو آهي پر راڳڻين کي بہ ڪنهن حد تائين سمجهندو آهي . سندس عمر جا نوجوان جيڪي هندستاني فلمن جي جنسي هيجان ۾ ٻُڏل گانا ڳائي دل وندرائيندا آهن، انهن ۾ رحمت الله ڪلاسيڪل راڳ جي رمزن، لاهن ۽ چاڙهن، سرن ۽ سازن کان ايترو متاثر ٿيو جو لکي ٿو تہ: "ڪلاسيڪل موسيقي ٻڌڻ جيئن

تہ منهجي پيءُ جو دلچسپ مشغلو هئي، ان ڪري آءٌ بہ آهستي آهستي ان رنگ ۾ رنگجي ويس. ٽنڊي ڄام يونيورسٽي ۾ هاسٽل جي ڪشادن ڪمرن ۾ جتان چانڊوڪي دريءَ مان ايئن ايندي هئي، ڄڻ گلن جي خوشبو جا ڦوهارا برسي رهيا هجن. آئون ڪاپيون پريندو رهيس ۽ انهن جا الفابيٽ بابا درست ڪندو هو.” هن جي گهر ۾ پورو ڪبٽ ڪلاسيڪل موسيقيءَ جي آڊيو ڪئسٽس سان پريل آهي.

سندس بيتن تي نواب شاهہ جي سريلي جوان سال شاعر وسيم لکيو آهي تہ: “رحمت الله پيرزادي جي بيت جو ايندڙ وقت يقين وڏيڪ سهڻو بہ هوندو ۽ سگهارو بہ.ڪافي حد تائين هن بيت جي گهاڙيٽي ۽ گهاڙيٽي جي جُزن کي سمجهي ورتو آهي.” ڪلاسيڪي موسيقيءَ ۾ ئي بيت، دوهي ۽ سورٺي جي اهميت ٿيندي آهي، ورنہ فلمي دنيا ۾ تہ فقط غزل جي گائڪي ڪامياب رهي آهي.

سندس وائيءَ جي صنف تي بخشل باغي لکيو تہ: ”رحمت الله جي شاعراڻي ائپروچ آهي جو وائيءَ جهڙي ڪلاسيڪل صنف ۾ پنهنجي دور جا رنگ پري ٿو.”

سندس گيت جي شاعريءَ تي هن وقت جي ڄاڻو شاعر تاج جويو لکيو تہ: “جڏهن رحمت الله پيرزادي جي سمورن گيتن جو سرسري مطالعو ڪبو تہ مون کي اهي ڪشنچند بيوس کان مير محمد پيرزادي تائين جو نہ رڳو سهڻو تسلسل لڳا پر نين تشبيهن جي مالهائن ۾ پويل اهڙا هار محسوس ٿيا جيڪي ڪنهن جوين ونت اَڄُڻَ پرينءَ جي ڳچيءَ ۾ پائڻ لاءِ آتا هجن”

غزل لاءِ چوندا آهن تہ ؛“قاتل صنف آهي” پر اسان جي هر نئين کان نئين لکندڙ شاعر بہ غزل سرجيا آهن. خاص ڪري اهو شاعر جنهن جي ذهن ۾ حسن، محبت، وابسطگي، موسيقي ۽ اک کي منظر جهٽڻ جي سگهہ وڌيڪ هوندي، اهو غزل سان نباهہ ڪري سگهندو ورنہ اسان وٽ غزل جا شهنشاهہ شاعر موجود آهن. رحمت الله جي هن ڪتاب ۾ غزل تي ساحر راهوءَ ڪجهہ هيئن لکيو:“رحمت الله جي غزلن جي لفظن جو سفر هر سٺو پڙهاڪو پڙهي پنهنجو ٽڪ لاهي سگهي ٿو. رحمت الله جي غزل جو گل ان گل وانگي ناهي جنهن کي رڳو هڪ موسم ٿيندي آهي .اها بہ ڪجهہ وقت لاءِ.”

سندس نظم تي نماڻو سنڌيءَ لکيو: "رحمت الله پيرزادو جنهن پنهنجي احساسن ۽ جذبن کي ٻين تائين پهچائڻ لاءِ نظم جي چونڊ ڪئي آهي، اهي بامقصد، درد جي ڪيفيتن مان گذرندڙ هڪ اڻکٽ سلسلي جيان روح ۾ لهي ٿا وڃن."

سندس ٽيڙوءَ جي صنف تي فياض چنڊ ڪليري، جيڪو ڪائنس عمر جي لحاظ ۽ شاعريءَ جي لحاظ کان وڏو آهي ۽ سنڌي شاعريءَ ۾ چڱو مقام ٿو رکي، تنهن لکيو ته: "جڏهن اسين رحمت جي هن معصوم خواهش جو جائزو وٺون ٿا تڏهن فلسفي، نفسيات ۽ علم جون سڀ تشبيهون ۽ تنقيدون هوا ۾ جهليل سگريٽ جي دونهين جي ڇلي کان به حقير محسوس ٿين ٿيون."

يعني رحمت الله جن شاعراڻين صنفن تي لکيو آهي اهي آهن، دوها، بيت، وائي، گيت، غزل، نظم ۽ ٽيڙو. سندس ڪتاب تي آخر ۾ راءِ ڏيندي معشوق ڌاريجو لکيو ته: "رحمت الله پيرزادي نه رڳو گيت، غزل، نظم، بيت ۽ وائيءَ جهڙيون صنفون تخليق ڪري پنهنجو من پرپايو (وندرايو) آهي پر هن اهڙي شاعري تخليق ڪري پنهنجي ٻوليءَ جي جهوليءَ ۾ هيرن جواهرن جي اوت ۽ اضافو پڻ ڪيو آهي."

سندس ٻيو ڪتاب "ڪينڊل لائيٽ" 2009ع ۾ سپ پبليڪيشن نواب شاهه پاران ڇپرايو ويو آهي. هن ڪتاب ۾ سندس صرف هڪ صنف نثري نظم ڇپيل آهن . هن ڪتاب جو مهاڳ ارشاد ڪاظمي نالي ڪنهن ڪراچيءَ جي دوست لکيو آهي . هو لکي ٿو ته: ر"حمت جا نظم "سولو پلي"، "ڏک" ۽ ٻيا نظم خوبصورت آهن، اهو درد جيڪو شاعر سنو آهي "عدم جي انتها" به خوبصورت آهي. رحمت پيرزادي جا نثري نظم "بليڪ ۽ وائيٽ" ۽ رنگين پينٽنگز يا فوٽو گرافس وانگر آهن، سندس منظر نگاري خاص طور تي موهيندڙ آهي."

بيت

مون ۾ تنهنجي موهہ جا، ڦٽا ايئن گلاب،
روح منجهاران روپ جا، وڄن روز رباب،
منهنجا سيئي خواب،تنهنجي خوشبو ٿي ويا.

ڪيسين ڪاهيندين، تارن کي آهين پڳو
يا پوءِ تنهنجي ڏيان ۾، ڪاهڻ آهہ رڳو
چنو تو تہ ڇُڳو ڳتين جي ڪنمال جو .

جاٽن ڪاهوڙين کي ، هي صحرا جا سَپَ،
ڳاڙها جن جا وات ٿيا، چڙ ليارن جي لَپ،
ڏند انهن جا ڳپ، چِني ڪن ٽا ڇيتيون.

جوين منجهہ جڙاءُ، ڏسي سَنڌ سُڪي ويا،
اچي لڳو ايئن اوچتو اج آهي اُتر واءُ
اهڙو مون کي ساءُ، تنهنجي ساهن مان مليو.

ڇَتا تن تي ڇانوَ پب جنهين جا بي ڏپا،
ڳتيون تن سان لهن، پوپاڙيءَ جو لانوَ
جن وڃائيا نانوَ ناتا جوڙيا نانهہ سان.

وائي

تون ٻـ ان کي ڏي ڇڏي،
مان ٻـ ان کي ٿو ڇڏيان،
ڳالهہ جا اڌ ۾ رهي.
ڏُر ڇَڪ جي ڇانءَ ۾،
تون آءُ، مان پکڙا اڏيان.
ڳالهہ جا اڌ ۾ رهي.
چنڊ جي تصوير ۾،
آءُ ڪنهنکي پيو سڏيان.
ڳالهہ جا اڌ ۾ رهي.
ننڊ جا ڏاڍا نهوڙي،
تو ڳڦائن سان ڳڏيان.
ڳالهہ جا اڌ ۾ رهي.
روح ٿي رسوا ويو آ،
لُوءِ مان جيڪر لڏيان.
ڳالهہ جا اڌ ۾ رهي.

وائي

پنهنجي تون جڳ ڏي،
ويندين نيٺ لڏي.
هاءِ پرين پرديس جا.
ڪيڏا خواب پلي
توءِ عشق اڏي.
هاءِ پرين پرديس جا.
جيسين ساهہ ڇڏي،
تيسين ساٿ تہ ڏي.
هاءِ پرين پرديس جا.
ايندس پيار پنڌ،
تنهنجي آءٌ تڏي.
هاءِ پرين پرديس جا.
ساريا جوين ڏينهڙا،
منهنجي جيءَ جڏي.
هاءِ پرين پرديس جا.

وائي

ڪالهہ بہ جوڳي آيا ماءِ،
ساز اسان کي ساڙي ويا.
رمتا جوڳي بنسيءَ تي ايئن،
تن جي پيڙا تون تہ نہ ڳاءِ،
ساز اسان کي ساڙي ويا.
واريءَ تي وسڪار اچي ويو،
ڪڻ تون پنهنجا خيما لاهہ.
ساز اسان کي ساڙي ويا.
ڏُور افق ان ديد ملي آ،
هاڻ هلڻ جا سانگ سجاءِ،
ساز اسان کي ساڙي ويا.
جهُونا ڳُڙهہ تہ جهري ويو،
روئندو ايندو راءِ.
ساز اسان کي ساڙي ويا.

وحدت جي منزل

آئون رُڃ جي اکين مان،
تنهنجي حسن کي
ڏسي رهيو آهيان،
۽ تنهنجي سُونهن،
خوشبو جيان،
پنهنجي وجود کان،
هٿ ڇڏائي ڀوڙندي ڀوڙندي ٿي وڃي.
خبر ناهي،
تہ منهنجي وحشت جي،
ڪهڙي منزل آهي،
۽ تنهنجي سُونهن جو
ڪهڙو ڪاٿو آهي.

تنهنجي اکين جي نو گو ايريا ۾

تنهنجي اکين جي نو گو ايريا ۾،
منهنجي يادن جي ڪبوترن جا سپنا،
وقت جي وڏن مسيحائن کي،
بي وسيءَ جو زهر پياري ٿا وڃن.
منهنجو پيار!
لفظن جي پارسائيءَ ۾ مقيد هوندي،
بي رخوتي ويو آ،
ڪير چوندو ته تنهنجي مُرڪ جا جهرٽا،
منهنجي ڏيان جي سرحدن کان ٻاهر آهن،
ڪير چوندو ته تنهنجون هي ڀنل اکيون،
منهنجي گيان جي حدن ۾ نه رهيون آهن.
ڪير چوندو ته منهنجو هر پل،
تسبيح جي داڻن جيان آهستي آهستي،
تنهنجي تصور کان سوا،
سِرڪي رهيو آ.
منهنجي محبت تنهنجي ڀِهڻ جهڙي دل کي،
سيرا ڪري ڇڏيو آهي.
۽ خواب تنهنجي اکين جي،
گهرائين مان اُڪري،
رنگين گلن جيان ڦٽي پيا آهن.

مُرڪ

هي چپ آهن يا ڪچيون مڪڙيون،
هي شرارتي نيڻ آهن يا جوئر جي کيت ۾
اٽڪيهينءَ جي اونداهي ۾ کڙکبيتا!
تون هزار سکين مان ڪيڏي پڏري آهين،
تنهنجي پيار جو پنهنجو ڊنگ آهي،
تون چير جي چريائي آهين،
تون بئنسريءَ جو سُر آهين،
تون سمنڊ جي پکيءَ جو اهو نغمو آهين
جنهن ۾ سمنڊ جي گهرائي،
۽ اٿاهه چولين جا اُمنگ آهن،
مون کي تنهنجي محبوب ٿيڻ تي فخر حاصل آهي!
مون کي ڪائنات ۾ ڪجهه ٻيو نه کپي،
مون کي تنهنجي مُرڪ کپي،
جا ڪوئٽر جي سُرڪ کان هزار ڀيرا سُٺي آهي.

ڪينڊل لائيٽ

ميڻ بتيءَ جي روشنيءَ ۾،
هن جو مُک اڃا معطر،
اڃا معصوم لڳي رهيو آهي.
هوءَ جيڪا اڳ ئي ڏاڍي معصوم،
۽ ڏاڍي حسين آهي.
هڪ ڏِگهي ڪرسيءَ تي،
عجيب نموني ننڊ پئي آ.
۽ هن جي ڇاتيءَ سان،لڳل،
نظمن جو ڪتاب آهي،
اهو سمورو منظر،
هن حسين ڇوڪريءَ جي خواب کان،
وڌ حسين خواب لڳي رهيو آ.

تون تہ اهو ڪو نہ ڏٺو آهي

هن وڏي شهر جي،
گندي پاڙي ۾ هيءَ هوٽل آهي!
تو تہ اهو ڪو نہ ڏٺو آهي.
هن هوٽل جي پٺيان،
هڪ اڌ پڳل ڪمرو آهي،
۽ ان ڪمري ۾ جيڪي ميريون رلهيون آهن،
انهن تي هو صبح جو اچي سمهندو آهي.
۽ رات جو اتي بيراگيري ڪندو آهي.
ڏينهن جو هوٽل جون سڀ پليون،
هنجي بستري جو طواف ڪنديون آهن.
هو هن شهر ۾ ڪمائڻ آيو آهي،
هي هڪ وڏو شهر آهي،
هو جڏهن رات جو اُٿي ويندو آهي،
تہ ڪو بہ خواب پاڻ سان لهي ڪٺي ويندو آهي.
پر تو تہ ڪڏهن بہ اهو ڪو نہ ڏٺو آهي.

ڪلفٽن ۾ ڪرفيو

پيلي نيڪر سان،
ٻار گئلريءَ ۾،
وڏي رنگين بال سان،
راند ڪيڏي رهيو آ،
۽ سياري جي اُس جا ڪرڻا،
هن جي اکين کي هر هر،
تنگ ڪري رهيا آهن.
سلواډور جي حسين عورت،
ڪلفٽن تان ناريل وٺي رهي آ،
غير معمولي رش ۾،
سڀ ماڻهو ڪم ڪار ۾ رُڌل آهن،
ڇو ته ڪرفيو ۾ باقي،
سوا ڪلاڪ آهي،
۽ هڪ چيني جوڙو ناسي در تي،
هڪ ٻئي کي چمي ڏئي
موڪلائي رهيو آ.

غلام حسن سائل

نئين ٿهي مان ان ٿهيءَ کي ٿو چوان جيڪا دراصل فيض ۽ غوث کان بہ پوءِ جو آهي، عمر جي لحاظ کان ئي ٿهي ڳٽبي آهي. تنهن ڪري غلام حسن سائل ولد هادي بخش ولد علي محمد بہ حقيقت ۾ رحمت الله جيان سڪرنڊ ۾ 14 اپريل 1978ع تي پيدا ٿيو. سنڌس تعليم ۽ تربيت، ٻاراڻي وهي سڪرنڊ جي انسٽيٽيوٽ آف ويٽ جي ڪالونيءَ ۾ وڏين، جهونين، ڇانءَ دار نمن ۽ چوطرف فصل، ساوڪ ۽ سونڌي سونڌي نمن جي ٻور جي خوشبوءِ ساهہ سان اندر ۾ اوتيندي، بانبڙا پائي، پنڌڙو ڪري نيٺ هو پرائمريءَ ۾ پهتو. غلام حسن سان هڪڙو عجيب قسم جو الميو اهو رهيو جو هن والد جي شفقت ڏٺي ئي ڪا نہ، اها بہ ڳالهہ ڪانهي تہ ڪو سنڌس پيدا ٿيڻ سان سنڌس والد هي جهان ڇڏي ويو هجي، پر هو سڪرنڊ شهر ۾ نہ هو باقي دنيا ۾ نہ صرف ان وقت هو پر اڄ بہ قيدِ حيات ۾ آهي. سنڌس والد هن جي والده سان اختلاف هئڻ ڪري، پيدا بہ مامي جي گهر ۾ ٿيو. سنڌس سنڀاليندڙ بہ سنڌس مامو هيو ۽ سنڌس مامو هيو مير محمد. مير محمد جي پيڻ هادي بخش جي گهر ۾ هادي بخش جي پيڻ مير محمد جي گهر ۾ هئي، تنهن هوندي بہ عورت جي هوڏ ۽ هاديءَ جي انانيت هڪ ٻئي کان دوريءَ جو سبب بڻجي پيو پر انهن ٻنهي اها ڳالهہ ٻنهہ نہ سوچي تہ ٻارن جو ڇا ٿيندو ۽ اهي والد جي غير موجودگيءَ کي ڪيئن ڏسندا. تنهن هوندي بہ هادي والد وارو شفقت جو هٿ پنهنجي اولاد تي رکي نہ سگهيو پر مير محمد پيڻ جي ڪري ڪين پاڻ وٽ رهايو، ڪين پڙهايو ۽ مئٽرڪ بہ غلام حسن سڪرنڊ مان ئي ڪئي ۽ هن کي بہ اوس پاس ۾ ساڳيو ماحول ئي مليو. جيڪو رحمت الله ثانيءَ کي سڪرنڊ ۾ مليو ۽ هن وري 1992ع ۾ يعني 14 ورهين جي عمر ۾ شاعريءَ جي ميدان ۾ پير پاتو. هو ان ننڍي وهيءَ ۾ ئي سڪرنڊ جي سونا سونا سنگ ڪٽڪ جا اپائيندڙ ڏرتي پاڻ مان شاعرن جي بہ جڙ پوک پچائيندي رهي آهي ۽ ان شاعريءَ لاءِ زرخيز زمين غلام حسن جي اندر شاعريءَ جا سونا سونا سلا نسيرڻ شروع ڪيا.
هو س ا س سڪرنڊ جو نوخيز ميمبر بڻجي ويو ۽ اتي پنهنجي ٻاراڻي وهيءَ واري شاعري پنهنجي والد يا مامي جي عمر وارن اديبن جي آڏو تنقيد جي

لاءِ پيش ڪندو رهيو ۽ انهن جي تنقيد مان پنهنجي شاعريءَ جي پوک کي ريج ڏيندو ۽ آبياري ڪندو رهيو.

نيٺ ڪيس مئٽرڪ ڪانپوءِ اتي ئي سڪرنڊ ۾ وٽيرنري يا لائيو اسٽاڪ ڪاليج مان ڊپلوما ڪيائين ۽ هاڻ اتي روزگار سان تہ لڳي چڪو آهي. هتي هيءَ ڳالهہ بہ ٻڌائيندو هلان تہ هادي بخش بہ شاعر آهي پر سندس بہ اها بدقسمتي، عام ڪيترن ئي شاعرن جيان آهي جو سندس شاعريءَ جو ڪو ڪتاب ڇپجي نہ سگهيو آهي. اها بدقسمتي منهنجي ڳوٺ جي ڪوڙ ساترن شاعرن جي آهي، جن مان ڪيترا تہ رسالن ۾ بہ ڇپجي نہ سگهيا آهن. ان جو سبب هنن جي ڇپجڻ سان عدم دلچسپي چئي ٿو سگهجي. هادي بخش بہ منهنجي چاچي رحمت الله جو نياٽو ٿئي، ان ڪري منهنجو سنڌيو ۽ مير محمد جو پيٽيو ٿيو.

غلام حسن جي والد هادي بخش کان اڳ سندس ڪٽنب ۾ ڪو شاعر نہ هو پر هاديءَ کان پوءِ غلام حسن شاعري ڪرڻ شروع ڪئي ۽ هو اڄ سوڌو ان سان باوفا سريت جيان نباهيندو پيو اچي . سندس اهڙي لڳاءَ کي ڏسي س ا س سڪرنڊ وارن کيس سڪرنڊ چار پيرا سيڪريٽري بڻايو. سائل نہ صرف شاعري لکي ٿو پر نثري ادب تي بہ لکڻ جي ڪامياب ڪوشش ڪيائين، هن ڪجهہ ڪهاڻيون ۽ ڪجهہ مضمون مقالا پڻ لکيا آهن. سندس شاعريءَ جو مجموعو "سمنڊ ڪناري ڪوڏ" ڊسمبر 2005ع ۾ مسيحا پبليڪيشن، سڪرنڊ وارن ان علائقي جي پلي شاعر فياض چنڊ ڪليريءَ جي مهاڳ، "ساڏ پيلي جي خاموشي ڪجهہ ڳالهائي ٿي" جي سري سان ڇاپي پڌرو ڪيو. هن سندس مجموعي ۾ غزل، گيت، بيت، وائيون، آزاد نظم، نثري نظم ۽ ترائيل آيل آهن. هن ڪتاب جو پبلشر ثناءُ الله خاصخيلي لکي ٿو تہ: "سائل پيرزادو نہ فقط فطري تخيلقڪار آهي، مگر هڪ انتهائي حساس طبيعت ماڻهو بہ آهي .هو جيئن پنهنجي تخليق ۾ کرو ۽ سچو آهي، تيئن هن کي عام زندگيءَ ۾ بہ تخليق جي پارس مٽي ڇهي سون بڻائي ڇڏيو آهي."

سندس ڪتاب جو مهاڳ لکندي فياض چنڊ ڪليري نہ چاڻ کهڙين گوناگون عميق جي ٽپين ۾ پئجي ويو آهي، سائل لاءِ هيئن ٿو لکي تہ: "سائل جي شاعري پڙهندي منهنجي ذهن ۾ شاعري، آرٽ، فنون لطيفہ جي حوالي سان انيڪ سوال اڀرندا رهيا آهن ۽ سائل جي شاعريءَ جي

پسمنظر ۾ لڙهندي مون تاريخ، ادب، مذهب ۾ هڪ طويل ٽپي هنئين آهي، سائل بنيادي طور پيار، عشق ۽ رومانس جو شاعر آهي جيتوڻيڪ سندس شاعري اجا پنهنجي ارتقائي سفر ۾ آهي. سائل اجا خوابن جي ڇهاءَ، اوسيئڙي جي رنگين پوپٽن جي اڏارن، اڪيلائين جي طويل مسافتن، ڪنهن بسنتي گلاب جهڙي محبوبا جي انگ انگ جي واس ۽ حسرت ۾ رهجي ويل ڪجھ چمين، ڪجھ ٿڪن، ڪجھ مُرڪن جو تمنائي آهي.“

سائل لاءِ سنڌ جي البيلي شاعر اياز گل جيڪو پاڻ غزل جو شاعر آهي ڪتاب جي پوئين پني تي هيئن قلم ٿو هلائي ته: ”سائل گيت، وايون، غزل ۽ هر صنفن سان هن لڱن جي راند رهي آهي پر هن جو غزل ۾ تخليقي اظهار وڏيڪ سگهارو سهڻو ۽ سيبتائپ وارو آهي. سائل کي سٺو لکڻ کان ڪير به روڪي نه ٿو سگهي.“

مون کي رحمت ۽ سائل کي پنهنجي ڳوٺائين سان ڳنڍڻ به عجيب پيو لڳي، ڇاڪاڻ جو هنن ٻال جتيءَ جان جوانيءَ تائين اجا اڄ تائين اسان جي ان ڳوٺڙي، جنهن ۾ ڪائين جون ڪنڊيون، ڪامون پيل ڇنون، لوڙها ڏنل اڱڻ، اڱڻ تي اونهاري جي راتين جو ستارا ۽ چنڊ، تاڪ منجهند جو سڱريون ميڙي اچي اکري مهريءَ سان ڪٽي منائي ملائي ڦڪ نه هنيا آهن، جن نٿهڻ ۾ ڏوڪريءَ کان مهين جي دڙي ۽ پوءِ ڳوٺ تائين گوڏي جيڏي ڏاڀ مان ور ڪٽي پگهر ٻاڙيندي پنڌ نه ڪيو آهي، جن گُهٽ ۽ ٻُوسٽ ۾ آءُ ڏکڻ ڏيهي، پنج مچرن جي پيهي نه ڳايو هجي، جن جهنگ مان ڪانيون ڪري اچي سرديءَ ۾ چلھ تي ويهي هٽ سيڪي چانورن جي ماني اڱرن تي سيڪي ۽ سرنهن جويا پليءَ جي ساڳ سان نه کاڌو هجي. سانوڻيءَ جو جهلي بند جي پاڙ ۾ ٽيل ڪامن ۾ درياھ جي وهندڙين ڪري پرجي وڃڻ کان پوءِ ڏائي ٻُڇيءَ جي پروڙ ۽ تڙڳڻ جو ساءُ نه ورتل هجي، جنهن بمبر تي ڏکي ڏکر، ونجھ وٽي، ڪوڏي ڪوڏي، گهپ گهوڙي راند نه ڪيڏي هجي، ان لاءِ ڳوٺائي لکڻ تي هيڪ ضرور ٿي محسوس ٿئيم. هنن ٻنهي لاءِ دوستن موهن جي دڙي جي مٽيءَ جي خمير مان پيدا ٿيڻ لکيو آهي، هنن جي ته اور به الائي ڪٽي پوريل آهي يا اها ڪتن ٻلن جو ڪاج ٻٽي آهي.هنن کي مان ڳوٺ حاجي لعل بخش (نئين ٻلهڙيجيءَ) جو لکان يا اها غلطي ٿو ڪريان يا مان سڪرنڊ کان به شاعريءَ زوريءَ جهٽ هٽي، ڪسي، پيرن تي زور رکي

ڀڳو ٿو وڃان . هنن جا ٻلهڙيجيءَ ۾ ڪي آهن ٻه ته نه جهڙا. جن جي لاءِ سندن ساهه چو سُري. هنن شاهه جمال جي تُربت جي پاسي ۾ ويهي پنهنجي ڏاڏي يا ناني جي تُربت تي ڪڏهن چار ڪل ٻه نه پڙهيا آهن، ڪٿي مان ڳوٺ واسين سان ويساهه گهاتي ته نه پيو ڪيان جو قلم منهنجي هٿ ۾ آهي . ها، هو منهنجي رت جا رشتيدار ضرور آهن. پر هو ٻئي نه ٻلهڙيجيءَ ۾ ڄاوا، نه نپنا، نه بانبڙا پاتائون، نه ٻاتڙو ٻوليائون، نه پيرڙو پنڌڙو ڪيائون ۽ پوءِ ٻه سڏجن ڳوٺ حاجي لعل بخش (نئين ٻلهڙيجيءَ) جا. هاڻ ته مير محمد ٻه ٻلهڙيجيءَ ڪان ارواح پلي چڪو آهي. هو ٻه ڪو سال ۾ هڪ ڀيرو ٻه ڀيرو نه ٿو ڪري. هو پل اسان لاءِ نه اچي، هو پل ڪنهن سان ٻه نه ملي پر ڪڏهن پنهنجي قريبن جي قبرن تي ته فاتحا پڙهڻ اچي .
هن جا ڏوهاري اسين ئي هونداسون. پر سندس سخي شاهه جمال ته ڪو ڏوهه نه ڪيو آهي . سندس والد جي تُربت ته ضرور عاشورن جي ڏهاڙن ۾ سارينديِ هوندس . سندس والده، سندس وڏور، سَتِي جَتِي پيڙهه جي تربت تي ٻه ٻه قل هن واتان سال ۾ نه ٿي ٻڌي. سندس چاچا، ماما، استاد، ڳوٺائي ڪڏهن سلام جا لفظ ٻه نه ٿا ٻڌن ته اهي ڪيئن ٿا پاڻ کي ٻلهڙيجيءَ جو ڪوٺائين.

جذبا نيٺ اُٻڙڪي پيا، ڪيڏا ونگ وڏا ماڻ پر ڇنائي، قلم ذريعي پني تي اُڪرجي ويا، ڀٽائي چواٽي:

نَو نير ڏهه ڏانوٽيون، پندرنهن پيد پياس،
سڄڻ ياد پياس، چرڪ ڇنائي هيڪڙي.

بهرحال غلام حسن سائل جي شاعريءَ جي چونڊ اوهان جي پڙهڻ خاطر ڏجي ٿي.شاعريءَ جي چونڊ هيءَ آهي.

غزل

سنڌ ايڪيهين صديءَ ۾، زندگي ڳولي پئي،
جيئن مڇي سنڌوءَ نديءَ ۾، زندگي ڳولي پئي.

روشنين جي شهر ۾ گم، ڳوٺ جو ڳڀرو ٿيو،
ڪا نظر وچڙي ڪنڌيءَ ۾، زندگي ڳولي پئي.

چرچ ۾ ڪا راهبا، چاهت وچان پيئي روئي،
تپسيا سان بندگيءَ ۾، زندگي ڳولي پئي.

هوءَ سرتين ساٿ سان، هن ڏانهن گهُوريندي رهي،
سُونهن چڙ ساجن سنديءَ ۾، زندگي ڳولي پئي.

پيار کان محروم ٿي،ڪوٺي اندر جيڪا وئي،
ديد چڙ تنهن ڳائڻيءَ ۾،زندگي ڳولي پئي.

ڪيتري مدهوش ويڊي آهہ گند جي ڍير تي،
نرت ڏيئي دريءَ ۾ ،زندگي ڳولي پئي.

هيءَ اڌ رات سيرو گهٽي چاندني آ،
اسان کي اوهان جيئن وٽي چاندني آ.

ڪڙڪيءَ جي ڇاريءَ تي شبنم جا قطرا،
سڄي رات ان مان ڇٽي چاندني آ.

جي فوٽ پاٿ تي رات پيا ٿا گهارن،
انهن لئه ٻٽي ڇڻ ڏٽي چاندني آ.

ازل کان اندر جو اونڌهه ۾ آهي،
انهيءَ کي وئي منڊ هٽي چاندني آ.

متان لوڪ جي تون اکين ۾ اچين،
لڪي تون اڱڻ تي ٻٽي چاندني آ.

اچي ٿي هو ورهين پڇاڻاسان وٽ،
سڄي ڏيهه جي اُپ ڪٽي چاندني آ.

ڏنو سين پيار سان توڙي،اسان بدنام ٿي وياسين،
سموري ڳوٺ جي لب تي، نئون الزام ٿي وياسين.

توهان هوندي بہ اي جانان! حياتي ڇڻ سويرا هئي،
توهان ويندي لٿو آ سج، سراپا شام ٿي وياسين.

پرين دل جي ئي مندر ۾ ،اوهان جي مُورتيءَ آڏو،
جهڪائي سِر ڪيو سون رام،اسان خود رام ٿي وياسين.

حياتي ڇا بڻي وئي آ، جنوني عشق تنهنجي ۾،
ڪڏهن مندر ڪڏهن ڪعبو ڪڏهن احرام ٿي وياسين.

ڇُڳي ويو خواب نيڻن مان، جيئن ئي جاڳ جو پنڇي،
پرين ان پل اسين هڪ وار، ڇڻ گمنام ٿي وياسين.

صدائون يار جون لب تي، ڪٿي سائل جو نڪتاسين،
تہ خود سامي، سچل ۽ شاهہ جو پيغام ٿي وياسين.

گيت

جوڀن جلويدار،اسان جو چين لٽيو آ،
جوڀن جلويدار،
اسان جو چين لُٽيو آ.
سانجهيءَ ڏاري هُوءَ اچي ٿي،
سڪ وارن کي سوئنچو ڏئي ٿي،
ڪويل جي ڪُوڪار،اسان جو چين لُٽيو آ.
تنهجي سهڻيءَ سار،اسان جو چين لُٽيو آ.
چانڊوڪي ٿي چٽاڪا هاري،
نينهن وارن جو نينهن نکاري،
موتئي جي مهڪار،اسان جو چين لُٽيو آ،
هيرن جي هٻڪار،اسان جو چين لُٽيو آ.
هيءَ رُت تنهنجو پيار پڪاري،
هيءَ رُت تنهنجي واٽ نهاري،
ديد اوهان لئہ ڏُوار،اسان جو چين لُٽو آ.
موسم مينگهہ ملهار،اسان جو چين لٽي آ.
مُک تي لڙيل زلف ٺاهيندي،
سائل جو هي گيت ڳائيندي،
تنهجي نينهن نهار،اسان جو چين لُٽيو آ،
توريءَ هيل بهار،اسان جو چين لُٽيو آ.

گيت

هئہ هئہ ڪانگ لنوين ٿو نمر تي،
سارو ڏينهن ڏنوين ٿو نمر تي،
تون بہ تہ آئين ڪو نہ!
اسان وٽ،
تون بہ تہ آئين ڪو نہ!
مکڙي مُکڙي گل ٿي پئي،
ڪويل ڪوڪي جڻ تہ پڇي پئي،
تنهنجي خوشبوءِ ڇو نہ؟
اسان وٽ،
تون بہ تہ آئين ڪو نہ!
جيئن ٿا ويڙ ملن سيٽن ڪان،
تيئن ٿا نير ٿمن نيٽن مان،
سَکِيون چونم تہ رو نہ!
اسان وٽ،
تون بہ تہ آئين ڪو نہ!
چڙهندي وِير جيئن پن ٻاري،
تنهنجي سار وجهي تيئن ماري،
اسان تي ڪا بہ ميار پو نہ!
اسان وٽ،
تون بہ آئين ڪو نہ!

بيت

ڪونج لڳي ٿي جيئن، سڪي! وڃ پکين ۾،
منهنجي اکين ۾، تيئن سمائي آنهن تون.

منهن مٿائي آن ويو، ڇا ٿيو توکي سيڻ،
ٿي ويا آهن ويڻ، تارا سارا اُپ جا.

سج جا ڪرڻا پاٽيءَ تي، هيرن جيئن پاسين،
ڄڻ تہ پيا جرڪن، ڪاوا تنهنجي گج جا.

هن جا ٿهڪ ائين ها، جيئن ٽانگر جا گل،
ساري پاڙي هُل، هن جي سُونهن مچائيا.

هن جي چنريءَ جي مٿان، ڪاون جو جڙاءُ،
آهي جيئن چٽاءُ، تارن سندو اُپ تي.

خاڪ مٿان ڳهلا پيلا، ڇا لئہ هي گلاب،
اکڙين ۾ جرڪي پيو، ڪارو ڪارو آب،
ڇا اجان ڪو خواب، جيئرو آهي جيءَ ۾.

بيٺي آنهن يڪو هتي، تون جا آس رکيون،
تنهن جون ٿيون اکيون،ڪنهن کي ڳولن باهہ ۾.

وائي

رنگ جڻ ڪي زندگيءَ جا،
سانوريءَ جي هئي چُني.
سا پلا وسري سگهي ٿي.
بي ڏيانيءَ ۾ ڏني ،
هن هئي جيڪا چُمي.
سا پلا وسري سگهي ٿي.
هوءَ ڪجيءَ جون هي قطارون،
ساڻ هئي مون سان گهمي.
سا پلا وسري سگهي ٿي.
رات سياري جي سڄي،
پاڪرن ۾ جا سمهي.
سا پلا وسري سگهي ٿي.
هوءَ وڇوڙي راتڙي،
سڏڪا ڀري جيئن رُني.
سا پلا وسري سگهي ٿي.

وائي

اونده ساڻ وڙهي پئي،
گهر ۾ چمنيءَ لاٽ.
تون ڪٿي آهين ميان!
اُتران آيون اوڙڪون،
ڇپري ڇپري ڇاٽ.
تون ڪٿي آهين ميان؟
هانءَ پيا ڏارين هو
گجڻ جا رانپاٽ.
تون ڪٿي آهين ميان؟
ڇرڪ ڇڏائي ٿا ڇڏن،
ڪنوڻ جا ڪجڪاٽ.
تون ڪٿي آهين ميان؟

ڏيان منهنجو ٻئي طرف ڇو ٿو وڃي؟

سوچيان ٿو ساڻ تنهنجي،
ڏيان منهنجو ٻئي طرف ڇو ٿو وڃي.
تون جيڪا ايڏي حسين آن،
چنڊ تارا روز تنهنجي رُوءِ کي سجدا ڏين ٿا،
۽ حسن جي دوام لئہ دعائون گهرن ٿا،
چپ تنهنجا،رس ڏاڙهن کي اُڌاري ٿا ڏين،
نيڻ تنهنجا،مڌ کي ٿا ڪيف ڏين ،
وار تنهنجا،رات جي ڪاراڻ کي معني! ڏين ٿا،
ڳل تنهنجا،ٻاک کي سرخي ڏين ٿا،
ٽهڪ تنهنجا،راڳڻيون ايجاد ڪن ٿا،
ساهہ تنهنجا،چندن کي سرهاڻ ڏين ٿا،
چيلهہ تنهنجي،سؤ سڳيون ڇوڙي ڇڏي ٿي،
ڀاڪرن ۾ ڪائناتون تون سميٽي ٿي رکين،
هلڻ تنهنجو مور جو جڻ رقص آهي،
ڇاتين ڇڳا،جڻ تہ برفاني جبل هن ،
لڪُ جن جو پيار جي جڻ راهہ آهي،
تو ۾ منهنجو ساهہ آهي،
پوءِ پڻ سوچيان پيو
ساڻ تنهنجي، ڏيان منهنجو ٻئي طرف ڇو ٿو وڃي،
ڇا اهو ئي تہ طرف ناهي،
جنهن جلا توکي ڏني آ،
حسن جي ڪليل فضا توکي ڏني آ،
۽ شعور حسن جي،
هي عطا مون کي ڪئي آ.

آدمي

آدمي پتر جيان،
زندگيءَ جي تلاءَ ۾،
خاموشيءَ سان ڳرندو ٿو رهي.
موت!
پاڻيءَ جيان،
هن جي نازڪ بدن ۾
لهندو ٿو رهي،
چند پلن جو ڏيک آ،
بس پوءِ رڳو.
رهندو وڃي ،
پاڻي ئي پاڻي .

ترائيل

اکين کي آرسيءَ سان نہ ڀيٽ جاني،
اهي ٽٽيون تہ روح گھايل ڪنديون.
انهن تان خواب جا عڪس نہ ريٽ جاني،
اکين کي آرسيءَ سان نہ ڀيٽ جاني،

نہ لاڙ لڙڪن کي ڪجھہ سميٽ جاني،
وڇوڙي ۾ روئڻ جون راتيون گھٽيون.
اکين کي آرسيءَ سان نہ ڀيٽ جاني،
اهي ٽٽيون تہ روح گھايل ڪنديون.

****

هي سکيون گلابي ويس ۾،
ڪيڏو وڻن ٿيون سائي ڪيت ۾،
آئون اوپرو هان سندن ديس ۾،
هي سکيون گلابي ويس ۾،

سج سمهي پيو شام جي ڪيس ۾،
چئہ چِتيان منظر اهو بيت ۾.
هي سکيون گلابي ويس ۾،
ڪيڏو وڻن ٿيون سائي ڪيت ۾

سنڌ جي آءُ جائي آهيان

شاعري

ديوي ناگراڻي

آدرشي انسان

نورالدين سرڪي

(اڏوري آتم ڪٿا، انٽرويو ، رچنائون ۽ خاڪا)

سهيڙيندڙ

ستار پيرزادو

انسان ديوتا دئيت

رابرٽ گرين انگرسال

سنڌيڪار

ا ڪ پنجواڻي

موهن جو دڙو

پراچين سپيتا نئين تهذيب جي دائري ۾

مختلق ليکڪن ۽ محققن جا تاريخي ليک

سهڙيندڙ

خليل موريائي